

Джеррі-островик

Джек Лондон

ДЖЕРРІ-ОСТРОВИК

ПЕРЕДМОВА

Це просто нещастя для багатьох письменників, що в уявленні пересічної людини вигадка і неправда — те саме. Кілька років тому я видав роман про Південні моря. Його дія відбувалася на Соломонових островах. Рецензенти та літературні оглядачі хвалили автора за багату фантазію. Але реальності в книжці, казали вони, нема й крихти. Звичайно, хто ж не знає, що кучерявих людоджерів давно вже не існує на світі і тим паче вони не бігають голяка й не відрубують голів один одному, а при нагоді й білій людині.

Так ось послухайте. Я пишу ці рядки в Гонолулу, на Гаваях. Учора на березі Вайкікі до мене заговорив незнайомий чоловік. У розмові він згадав одного нашого спільного приятеля, капітана Келлара. Коли я був на Соломонових островах і потрапив в аварію на вербівному судні "Мінота", мене врятував цей самий Келлар, шкіпер іншої вербівної шхуни, "Ежені". І ось незнайомиць розповів мені, що тубільці зняли голову капітанові Келлару. Він знав те напевне, бо сам був адвокатом Келларової матері в справі синового майна.

Слухайте далі. Днями я одержав листа від містера К. М. Вудфорда [1], урядового комісара британських Соломонових островів [2]. Він був у тривалій відпустці в Англії, віддавав сина до Оксфордського університету і нещодавно повернувся на свою посаду. Майже в кожній публічній бібліотеці ви знайдете книжку під назвою: "Природознавець серед мисливців за головами". Той природознавець і автор книжки — сам містер Вудфорд.

Але вернімося до його листа. Поміж усім іншим він там згадує, що оце тільки скінчив одну особливу справу, яку мусив відкласти через ту подорож до Англії. Вони вирядились на сусідній острів — покарати дикунів, а як пощастить, то й відібрати в них голови кількох наших спільних знайомих: одного білого купця, його білої дружини й дітей та білого клерка. Експедиція минула успішно, і містер Вудфорд закінчує свою розповідь про неї таким спостереженням: "Що мене вразило найдужче, так це те, що на їхніх обличчях не знати було жаху чи муки — вони мали вираз скорше лагідний і супокійний". Це, завважте, про людей одної з ним раси, яких він добре знав і які не раз обідали в нього за столом.

І ще чимало людей, з якими я, бувало, ділив хліб-сіль у ті відчайдушні, молодецькі дні на Соломонових островах, загинули так само. Та що там казати! Одного разу ми з дружиною плавали на вербівному кечі "Мінота" до Малейти. На дверях нашої малесенької каютки ще свіжі зарубки від топірця промовляли про подію, що сталася всього кілька місяців раніше. Тоді відрубано голову капітанові Макензі, тодішньому шкіперові "Міноти". І як ми входили до лагуни в Ланга-Ланзі, звідти саме відпливав

англійський крейсер "Кембріен", обстрілявши з гармат дикунське селище.

Мабуть, не варто далі обтяжувати цей вступ до моєї повісті такими подробицями, хоча можу запевнити, що я знаю їх доволі. Сподіваюся, мені пощастило переконати вас, що пригоди мого героя-собаки в цьому романі — це справжні пригоди в справжнісінькому людоджерському світі. Знаєте що? Коли ми з дружиною вибрались у те плавання на "Міноті", то застали на судні прегарне щенятко, ірландського тер'єра, привченого ганяти чорношкірих. Воно мало гладеньку шерсть, як у Джеррі, і кликали його Пеггі. Якби не та Пеггі, не було б і цієї книжки. Належала вона шкіперові "Міноти", чудовій людині. Ми так уподобали щеня, що моя дружина, коли "Мінота" розбилась, свідомо, безсоромно вкрала його в шкіпера. І я визнаю, що свідомо й безсоромно допомагав своїй дружині в тому злочині. От як ми полюбили Пеггі! Любу нашу, славу Пеггі, давно вже поховану в морі біля східного узбережжя Австралії.

Треба ще додати, що Пеггі, як і Джеррі, народилася на плантації Меріндж, над лагуною Меріндж, на острові Ізабелі, а той острів Ізабел — перший на північ від острова Флориди, де стоїть урядова резиденція і де живе урядовий комісар, містер К. М. Вуд-форд. І нарешті ще одне: я сам знав батька й матір Пеггі й не раз зворушено стежив, як та вірна пара бігає поряд берегом. Його й справді звали Теренсом, а її — Бідці.

Джек Лондон

Берег Вайкікі,

Гонолулу, Оагу, Територія Гаваї,

5 червня 1915 р.

РОЗДІЛ I

Поки містер Гегін не схопив його раптом під пахву й не ступив у корму вельбота, який дожидав біля берега, Джеррі й гадки не мав, що з ним скоїться щось лихе. Містер Гегін був хазяїн Джеррі, укоханий хазяїн усі шість місяців, скільки Джеррі жив на світі. Джеррі не знав, що містер Гегін — це "хазяїн", бо такого слова не було в словнику золотаво-рудого ірландського тер'єра з гладенькою шерстю. Однак для Джеррі слова "містер Гегін" означали якраз те, що розуміють люди під словом "хазяїн", коли йдеться про їхні стосунки до своїх собак. Джеррі чув, що цими двома словами завжди звертаються до його хазяїна клерк Боб і Дербі, наглядач на плантації. І так само завжди зверталися до нього ті двоногі істоти людської породи, що вряди-годи, як оце на "Еренджі", навідували Меріндж.

Та собаки зі своїм собачим розумом, невиразним, але швидким, і відданою собачою вдачею цінують своїх хазяїв вище й люблять їх дужче, ніж вони того заслуговують. "Хазяїн" для них означає щось більше, куди більше, ніж для людей. Людина вважає себе хазяїном свого собаки, але собака вважає свого хазяїна богом.

Правда, і слова "бог" не було в словнику Джеррі, хоч він уже розрізняв і пам'ятав чимало слів. Знов-таки, це слово для нього заступали слова "містер Гегін". У серці й голові Джеррі, у тому таємничому осередді всіх його волінь, що називається свідомістю, ці слова посідали те саме місце, що слово "бог" у свідомості людській. Для Джеррі

"містер Гегін" означало те саме, що "бог" для побожних людей. Коротше сказати, містер Гегін був богом Джеррі.

І ось, коли містер Гегін, чи бог, чи назвіть його, як знаєте, раптом владно підхопив Джеррі із землі, взяв його під пахву й ступив у човен, а веслярі-тубільці відразу налягли на весла,

Джеррі вмить стривожено відчув, що починає діятись незвичайне. Доти він ніколи не бував на борту "Еренджі", яка тепер ближчала й виростала в його очах з кожним замахом і сплеском весел у руках веслярів.

Лише за годину перед тим Джеррі прибів від будинку на берег подивитись, як відпливає "Еренджі". За півроку, прожиті на світі, він уже двічі зазнавав такої втіхи. І то була неабияка втіха — гасати по білому піску з розкришених коралів і під мудрим проводом Бідці й Тєренса брати участь у метушні на березі, а то й самому збивати ще більшу.

Там була нагода поганятися за чорношкірими. Джеррі —

бо вродився на світ, щоб їх ненавидіти. Він змалечку, ще пис-клятком, довідався, що Бідці, його мати, і Теренс, батько, ненавидять чорношкірих. Це істоти, на яких слід гарчати. На чорношкірого, що поткнеться в садибу, якщо тільки він не служник, слід нападати, кусати його й шарпати. Так робила Бідці. Так робив і Теренс. Тим самим вони служили своєму богові, містерові Гегіну. Чорношкірі були двоногі створіння нижчої породи, що працювали, як раби, на двоногих білих панів, жили в бараках ген осторонь садиби й не сміли навіть підходити до оселі своїх володарів, такі вони нікчемні.

Але ганяти їх — діло не зовсім безпечне. Джеррі те засвоїв, тільки-но трошки навчився бігати. Доводилось ризикувати. Поки був поблизу містер Гегін, чи Дербі, чи Боб, чорношкірі все терпіли. Та траплялося ж і так, що нікого з білих панів не було поблизу. Тоді досвід нагадував: "Уважай — чорношкірі!" І ганяти їх можна було тільки з належною осторогою. Бо вони, коли не бачили білі пани, мали звичай не тільки супитись та бурчати, а й нападати на собак із камінням та дрючками. Джеррі бачив раз, як перепало його матері, та й сам, перш ніж навчитись обережності, скуштував у бур'яні дрючка від Годамі — тубільця, що носив на грудях порцелянову дверну ручку, почеплену на шию за шнурок, сплетений із кокосового волокна. Навіть більше: Джеррі пам'ятав ще одну пригоду в бур'яні, коли вони вдвох із братом Майклом напали на Овмі, іншого тубільця, прикметного тим, що він носив на грудях трибки з поламаного будильника. Тоді Майкл так дістав по голові, що ліве вухо його навіки лишилося скалічене, зморщене й химерно стирчало догори.

І це ще не все. У Джеррі були ще один брат Петсі й сестра Кетлін, але два місяці тому їх не стало. Великий бог, містер Гегін, бігав тоді розгніваний по всій плантації. Обшукували й джунглі. Півдесятка чорношкірих відшмагали. Одначе містер Гегін так і не спромігся розгадати таємницю зникнення Петсі й Кетлін. Але Бідці й Теренс усе знали. І Майкл та Джеррі теж знали. Чотиримісячні Петсі й Кетлін потрапили в кухонний казан у бараках, а їхні ніжні щенячі шкурки спалено. Джеррі знав це, так само як і його батько, мати й брат, бо вони несхибно розчули запах смалятини, і

розлючений тим злочином Теренс навіть напав на винуватця, служника Могома, за що містер Гегін насварив і вдарив свого собаку, — він же не чув запаху й нічого не зрозумів, однак завжди вимагав ладу й послуху від усіх у своїй господі.

Але на березі, коли тубільці, що відробили термін, сходилися туди зі своїми скриньками на головах, щоб відпливти на "Ерен-джі", ганятися за чорношкірими було безпечно. То була добра нагода поквитатися за давні кривди — остатня нагода, бо тубільці, які відпливали на "Еренджі", більше не вертались. Ось і цього ранку Бідні, згадавши, як колись її нишком ударив чорношкірий Лерумі, вчепилась йому зубами в голу литку, аж він з переляку поточився й гепнувся в воду разом зі скринькою й усім манаттям, а потім ще й посміялася з нього під надійним захистом містера Гегіна, що теж весело вишкірив зуби, дивлячись на ту сценку.

Крім того, на борту "Еренджі" звичайно був хоч один дикунський собака, і Джеррі та Майкл могли досхочу гавкати на нього з берега. Одного разу Теренс, зростом не набагато менший від ер-деля, а відвагою нітрохи не гірший — Том Гегін називав його Те-ренсом Безстрашним, — спопав на березі такого собаку й завдав йому знаменитої прочуханки. Джеррі, Майкл і Петсі та Кетлін, тоді ще живі, теж хапали чужинця гострими зубенятами, заливаючись дзявкотом. Джеррі ще не забув тієї нестямно чудової хвилини, коли він захопив повну пащу шерсті, запахом безперечно собачої. Дикунські собаки теж були собаки — він упізнавав у них своїх родичів; але вони чимось різнилися від його власної вельможної породи, були нижчі створіння — так само як тубільці супроти містера Гегіна, Дербі та Боба.

Проте Джеррі вже не видивлявся на "Еренджі", що все ближчала й ближчала. Бідці, що не вперше зазнавала таких гірких втрат, сіла на піску, передніми лапами в воду, й тужно завилала. Джеррі знав, що вона тужить за ним, бо її виття прикро, хоч і невиразно краяло його чутливе, палке сердечко. Що саме воно йому віщує, він не знав — відчував тільки, що якесь лихо, якусь катастрофу. Оглядаючись на неї, кошлату, прибиту горем, він бачив і Теренса, що турботливо крутився біля неї. Теренс також був кошлатий, як і Майкл, і загиблі Петсі та Кетлін — Джеррі єдиний з цілої родини мав гладеньку шерсть.

З Теренса — хоча те знав тільки Том Гегін, а не Джеррі — було ніжне й вірне подружжя. Від самого малечку Джеррі пам'ятав, як Теренс бігав удвох з Бідді піщаними узбережжями або між рядами кокосових пальм, милую за милею, завжди поряд, обоє усміхнені з щирої втіхи. А що Джеррі зроду не бачив інших собак, крім них та своїх братів і сестри, та ще хіба випадково кількох чужих дикунських, то йому й на думку не спадало, щоб собаче подружжя могло поводитись інакше. Але Том Гегін знав, яка це незвичайна річ.

— Гарно дібрались! — казав він не раз, і голос йому теплішав, а очі блищали зворушено, — Цей Теренс просто джентльмен, справдешній чотириногий лицар. Чесний непохитно, по-чоло-вічому — ні, ще непохитніше, бо на чотирьох лапах стоїть. А яка сила в породі! Далебі, його кров, його розум, і вірність, і відвагу тисяча поколінь успадкує.

Теренс, якщо йому й було тужно, не виливав своєї туги вголос; але з того, як він крутився коло Бідці, видно було, що він за неї тривожиться. Зате на Майкла перейшов материн настрій, і він сів поряд неї та сердито загавкав через смугу води, щохвилі ширшу, — так, як гавкав би на всяку небезпеку, що крадеться й шелестить у джунглях. І той гавкіт теж западав Джеррі в серце, ще дужче впевнюючи його, що йому загрожує якась невідома, але страшна доля.

Як на свої шість місяців, Джеррі знав і дуже багато, і zarazом дуже мало. Він розумів — хоча й не думаючи про те й не усвідомлюючи того, — чому Бідці, його мудра й розумна мати, тільки сидить та виє, а не стрибне в воду й не попливе за ним. Вона боронила його, мов левиця, коли велика пуарка (таке сполучення звуків, чи то слово, разом із рохканням і кувіканням, у словнику Джеррі означало свиню) хотіла зжерти його, загнавши в кут під будинком на високих палях. І коли кухар, проганяючи Джеррі з кухні, вдарив його палицею, вона теж стрибнула на чорношкірого, мов левиця, і дістала палицею по писку, але не відступила, не заскавчала з болю, а повалила кухаря й качала долі між кухонного посуду, поки її, не зважаючи на гарчання, відтяг сам містер Гегін. Він одначе зовсім не розсердився на неї, а ще й нагримав на кухаря, що насмів зняти руку на собаку, яка належить богіві.

Джеррі знав, чому його мати не стрибнула у воду й не попливла за ним. Солоня вода, море, як і всі лагуни, з'єднані з ним, були табу. Власне, такого слова, "табу", не було в словнику Джеррі.

Та його зміст, його значення було відбите в нього у свідомості як-найяскравіше. Щось невиразно, але владно підказувало йому, що для собаки лізти в солону воду не просто погано, а що це страшна, згубна річ і призводить до того цілковитого кінця життя, уявлення про який туманно мріє в собачій голові. Бо в тій воді нечутно плавають, то на поверхні, то виринаючи з глибин, великі лускаті потвори зі здоровезними пащами й страхітливими зубами, і вони хапають та ковтають собак так легко, як кури містера Гегіна хапають та ковтають кукурудзяні зернята.

Він часто чув, як його батько й мати на пісочку, в безпеці, люто гавкали, виливаючи свою ненависть до цих жахливих житців моря, коли ті виринали на поверхню води біля самого берега, наче пливучі колоди. Слова "крокодил" у словнику Джеррі не було. У його свідомості зберігався тільки образ пливучої колоди, яка різниться від звичайних колод тим, що вона жива. Джеррі чув, пам'ятав і впізнавав багато слів, і вони служили йому точним знаряддям думки, як і людям, тільки що від природи він не міг їх вимовляти; однак у своїх думках він радше користався зоровими образами — так, як люди, наділені мовою, користуються словами. Адже й люди, хоч вони володіють мовою, теж хіть-нехіть часом удаються в думках до зорових образів, що заступають і доповнюють слова.

І можливо, що образ живої пливучої колоди, зринаючи у свідомості Джеррі, тонше й повніше відбивав ту істоту, ніж слово "крокодил" та пов'язаний із ним образ у людській свідомості. Бо Джеррі таки знав про крокодилів більше, ніж звичайно знають люди. Він міг зачути крокодила нюхом із дальшої відстані й виразніше, ніж будь-хто з

людей, ніж навіть прибережний чи лісовий тубілець. Він міг футів за сто попередити про грізну тварину, що, вилізши з лагуни, лежала на м'якій підстилці джунглів тихо й нерухомо, а може, навіть спала.

І мову крокодилів він знав краще, ніж будь-хто з людей. Він мав більше засобів і нагод пізнати її. Він розрізняв багато їхніх звуків, схожих на рохкання чи булькання, й умів за ними визначати, коли крокодили сердиті, коли вони налякані і коли їдять чи паруються. І ті звуки були цілком певними словами в його словнику, як людські слова в людському. Ті крокодилячі звуки були для нього знаряддям думки. Так само, як людина, він користувався ними, коли зважував, обмірковував, вирішував, як йому повестися, що зробити, або знов же, як людина, ліниво вирішував не робити нічого і тільки відзначав собі в думці те, що діялось довкола, але не вимагало, щоб якимось на нього реагувати.

І все ж таки багато чого Джеррі не знав. Він не знав величини світу. Не знав, що оця лагуна Меріндж, ззаду обмежена високими лісистими горами, а від моря відгороджена рядком коралових островців, — ще не вся земля. Він не знав, що це тільки клаптик великого острова Ізабелу, а Ізабел — тільки один, і то не найбільший, з цілої тисячі Соломонових островів, що їх люди позначають на картах як купку цяточок у безмежжі Тихого океану, на самому його південному заході.

Правда, йому трохи мріло в голові, що десь іще існує щось. Але ті "десь" і "щось" були повиті таємницею. Звідти час від часу раптом прибували речі, яких перше не було. На плантації Меріндж несподівано з'являлися кури, пуарки, коти, яких він раніше не бачив. А раз навіть принесло якісь зовсім невідомі й чудні створіння, чотириногі, рогаті, з довгою шерстю; їхній образ, відбитий у його мозку, у людській свідомості асоціювався б зі словом "коза".

Так само було й із тубільцями. Вони враз з'являлися хтозна-звідки, з того невідомого "десь" і "щось", про яке він не міг нічого знати, рославі, чорні, ходили по плантації Меріндж із пов'язками на стегнах і кістяними шпильками, простромленими крізь ніс, а містер Гегін, Дербі та Боб приставляли їх до роботи. Джеррі сприймав як належне, що їхня поява завжди збігалася з прибуттям "Еренджі". Він ще знав, що й зникають вони з Мерінджа так само тоді, коли "Еренджі" відпливає, та й годі.

Джеррі було байдуже, звідки вони з'являються й куди зникають. Він ніколи тим не цікавився й не пробував розгадати цієї таємниці. Він приймав ці події майже так, як те, що вода мочить, а сонце гріє. Так були влаштовані життя і світ, відомі йому. Він тільки неявно усвідомлював, що існує щось поза тим світом, — до речі, так самісінько більшість людей неявно сприймають таємниці народження та смерті й усе те, що лежить за межами їхнього життя і чого вони не здатні до кінця збагнути.

Вірте чи не вірте, але купецький і вербівний кеч "Еренджі", що плавав у водах Соломонових островів, можливо, означав для Джеррі таке саме таємниче судно, що сполучує два світи, як у давнину для людей той човен, що на ньому Харон перевозив душі через Стікс [3]. Люди прибували з нічого. І відходили в ніщо. А прибували й відходили вони завжди на "Еренджі".

І ось тепер, розпеченим до білого тропічним ранком, Джеррі й сам плив до "Еренджі" на вельботі, під пахвою в містера Гегіна, а на березі Бідці виливала своє горе й Майкл, ще не навчений життям, гавкав, кидаючи Невідомому одвічний виклик юності.

РОЗДІЛ II

Борт "Еренджі" здіймався над водою зовсім невисоко, і Том Гегін, держачи Джеррі під пахвою, одним кроком переступив із вельбота просто на палубу через шестидюймовий фальшборт. Юрмище на палубі аж очі вбирало. Власне, таким цікавим воно здалося б не дуже бувалій людині з цивілізованого світу, і для Джеррі воно теж було таке; та для Тома Гегіна й капітана Ван-Горна воно являло найзвичайнішу у світі картину.

Палуба були маленька, як і сама "Еренджі", — колись яхта для розваги, збудована з тикового дерева на мідяних цвяхах, з мідяною обшивкою, наче у військового корабля, сталевими кріпленнями, дрібного снастю з латуні та бронзовим фальшкулем, а згодом продана на Соломонові острови возити "чорний товар". Офіційно та справа називалась гідніше — вербуванням.

Отже, "Еренджі" була вербівне судно, що перевозило свіжо-найнятих тубільців-людожерів із далеких островів на роботу на нові плантації, де білі люди обертали гнилі пропасничні болота й джунглі на пишні гаї родючих кокосових пальм. Її дві щогли з орегонського кедру були так чисто обшкребені та навосковані, що на сонці аж лисніли рудуватим опалом. Мавши величезну площу вітрил, вона могла летіти, мов на крилах, зате ж часом і завдавала роботи капітанові Ван-Горну, його білому помічникові та п'ятнадцятьом матросам-тубільцям. Шістдесят футів завдовжки, суденце не мало ніяких палубних надбудов; єдині отвори в палубі, які, однак, не перетинали бімсів і не послаблювали конструкції, були світловий люк над трюмом, входні люки до трюму й малесенького півбаку, та ще невеличкий люк на кормі, що вів до суднової комори.

І ось на цій маленькій палубі, крім команди судна, юрилися ще й чорношкірі, що вертали додому, у свої рідні селища на дикому острові Малейті, відробивши за контрактом три роки на далеких плантаціях. Двадцятеро їх, усі знайомі Джеррі, були з Мерінджу; тридцятеро верталися із затоки Тисячі Кораблів на островах Рассела; а решта дванадцятеро — з Пендафріну на східному узбережжі Гвадалканару. Опріч цих тубільців, що, висипавши на палубу, джеркотіли химерними, писклявими, наче пташиними голосами, на судні було ще двоє білих — капітан Ван-Горн та його помічник, данець Боркман; загалом, отже, сімдесят дев'ять душ.

У капітанових очах блиснув радісний вогник, коли він угледів Джеррі.

— А я думав, вам не стане духу в останню мить, — такими словами зустрів він Гегіна.

— Та недалеко було до того, — признався Том. — Якби не вам, нізащо б не віддав. Джеррі найкращий з усього поносу — після Майкла, звісно, їх тільки двійко й зосталось, а й ті двійко, що пропали, не гірші були. Кетлін така втішна сучечка вдалась, викапана Бідці була б, якби доросла. Ну, нате вже.

Він тицьнув Джеррі в руки Ван-Горнові, відвернувся й пішов палубою до свого човна.

— Тільки глядіть, шкіпере, як із ним що скоїться, я вам цього ніколи не подарую, — грубувато кинув він, озирнувшись.

— Спершу з мене голову знімуть, — засміявся моряк.

— А що ви думаєте, лебедику, — пробурчав Гегін. — Меріндж винен Сомо чотири голови: троє від червінки врізали дуба та ще одного на тому тижні повалене дерево задавило. А він ще й був син якогось ватажка.

— О, "Еренджі" там іще дві завинила, — кивнув головою Ван-Горн. — Пам'ятаєте, торік на півдні, в протоці Арлі, пропав із вельботом такий собі Гокінс?

Гегін, уже вертаючись до нього, теж кивнув.

— То двоє, його веслярів були із Сомо, — провадив шкіпер. — Я найняв їх для плантації Уджі. З вашими чотирма це вже буде шість голів, що лежать боргом на "Еренджі". Та що з того! Он в одному приморському селищі на навітряному березі я вже вісімнадцять винен. Я найняв їх для Аоло, а що вони з морем знайомі, то їх узяли матросами на "Москіта", того, що потонув у рейсі на Санта-Крус. Там у селищі вже складку склали на мою голову — далєбі, хто її добув би, зробився б другим Карнегі! [4] Півтора ста свиней, а грошових скойок без ліку зібрали в нагороду тому, хто її принесе.

— Та нікому не пощастило — поки що... — буркнув Гегін.

— Не бійтесь! — весело відповів моряк.

— Ви кажете так, як колись було Арбакл казав, — осудливо мовив Гегін. — Скільки разів чув я, як він отак відбалакувався. Сердега! З усіх, хто має справу з "чорним товаром", він був найрішучіший і найобережніший. Було, лягає спати, то неодмінно розсипле по підлозі цвяшків, а як нема їх — то зім'ятих газет накидає. Мені добре впомку — бо я тоді на Флориді під одним дахом із ним мешкав, — як одного разу котяра вночі гнав за тарганом та й зашелестів тими газетами. Нараз бах, бах, бах — шість разів він вистрелив, тоді ще шість, з обох своїх здоровецьких револьверів, увесь дім подірявив, як друшляк. Ну, і котові, звісно, капець. Він міг і потемки стріляти, не цілячись: указівного пальця прикладе до цівки й наводить ним, а курка натискає середнім.

Е, ні, лебедику. То був зух над усі зухи. Казав, не вродився ще той чорношкірий, що з мене голову зніме. А от же й зняли. Таки зняли. Чотирнадцять років він витривав. І хто ж його підстеріг? Власний кухар. Зарубав сокирою перед сніданком. І ще мені впомку, як ми вдруге вибралися в хащі по те, що зосталось від нього.

— Я бачив його голову в Тулагі, як ви привезли її до комісара, — докинув Ван-Горн.

— І обличчя її було спокійне, сумирне, навіть усмішка така сама, як я на ньому тисячу разів бачив. Так і присохла до нього над курним вогнем. Чотирнадцять років чигали на нього, а таки свого доп'яли. Чимало є голів, що багато разів бували на Малейті й верталися цілі, та все до часу... як тому дзбанові.

— Але я дібрав на них спосіб, — не здавався капітан. — Тільки-но зачую, що смаленим пахне, іду просто між них і кажу: отак, мовляв, і так. А вони не можуть

уторопати, у чому річ. Думають, я якісь дуже сильні чари знаю.

Том Гегін раптом простяг йому на прощання руку, силкуючись не дивитися на Джеррі, що його шкіпер тулив до себе.

— Не спускайте з очей моїх поверненців, — ще застеріг він, уже переступаючи фальшборт, — поки не висадите всіх до одного. Бо вони, звісна річ, недуже любляють Джеррі й усе його поріддя, а мені з біса прикро було б, якби його що спіткало від руки чорношкірого. У темну ніч він може вмиць за бортом опинитись. Отож не спускайте їх з ока, поки не висадите всіх до одного.

Вгледівши, що містер Гегін покинув його й відпливає на вельботі, Джеррі почав пручатись і тихенько, тривожно заскімлив. Капітан Ван-Горн пригорнув його міцніш до себе й погладив цілою рукою.

— Не забудьте умови! — гукнув Гегін через смугу води, що хутко ширшала. — Як із вами що станеться, щоб Джеррі вернули мені.

— Гаразд, я напишу таку цидулу й покладу в суднові папери, — відповів Ван-Горн.

Серед багатьох слів, відомих Джеррі, було і його власне назвисько; він кілька разів упізнав його в розмові двох чоловіків і здогадувався, що йшлося про ту невиразну, незбагненну загрозу, яка насувалася на нього. Тому він заборсався рішучіше, і Ван-Горн поставив його на палубу. Він кинувся до фальшборту моторніше, ніж можна було сподіватись від незграбного шестимісячного щеняти, і Ван-Горн, шарпнувшись за ним, не встиг його схопити. Але Джеррі сам сахнувся від солоної води, що хлюпала в борт "Еренджі". Він згадав табу. Його спинив, зринувши в мозку, яскравий образ пливучої колоди, що була, власне, не колода, а жива істота. Джеррі не думав про те: заборона діяла силою звички.

Він сів на свій куций обрубок хвоста, задер золотаво-рудий писок угору й з розпуки протягло заскавулів по-щеньчому.

— Ну чого ти, чого ти, Джеррі, не треба, будь молодцем, — почав його вгамовувати Ван-Горн.

Та Джеррі годі було втішити. Хоча біля нього був, безперечно, білий бог, але не його бог. Його бог був містер Гегін — і то вищий бог, ніж цей! Навіть Джеррі, хоч і не думавши, розумів те. Його містер Гегін ходив у штанях і черевиках. А цей бог, що на палубі, дужче скидався на чорношкірого. Він не тільки був без штанів, босий і з голими литками, а й мав на собі посеред тіла, як будь-хто з чорношкірих, пов'язку з барвистої тканини, що спадала майже до колін, наче шотландська чоловіча спідничка.

Капітан Ван-Горн був чоловік вродливий, показний із себе, хоча Джеррі цього й не знав. Він мав вигляд такого типового голландця, наче зійшов з картини Рембрандта, дарма що народився в Нью-Йорку, як і всі його предки, — ще від тих часів, коли Нью-Йорк звався зовсім не Новим Йорком, а Новим Амстердамом [5]. Убрання його доповнювали крилатий повстанний капелюх, теж суто рембрандтівського вигляду, насаджений набакир, і біла бавовняна спідня сорочка за шість пенсів, а з пояса звисали кисет із тютюном, ніж у піхвах, великий автоматичний пістолет у шкіряній кобурі та кілька набитих магазинів до нього.

На березі Бідді, що вже була притихла, почула скавуління Джеррі й завила знову. А Джеррі, змовкнувши на мить, щоб прислухатися, розчув, як сердито гавкає Майкл біля неї, і мимоволі уявив скалічене Майклове вухо, що стирчало весь час угору. Капітан Ван-Горн і його помічник Боркман уже віддали накази, грот і бізань попливли по щоглах угору; а Джеррі знову розпачливо заскавулів, аж Боб на березі сказав до Дербі, що зроду ще не чув такої чудової собачої арії і що якби тільки в Джеррі голос трохи грубший, то куди твоєму Карузо [6]. Однак Гегін не міг витерпіти того концерту: тільки-но зійшовши з човна, він свиснув на Бідді й хутко подався геть.

Побачивши, що мати зникає з очей, Джеррі пустив ще ефектнішу руладу, чим вельми потішив хлопця з Пендафрінської плантації, який стояв біля нього. Хлопець глузливо засміявся писклявим голосом, схожим скоріше на голос якогось лісового створіння, що живе на деревах, напівлюдини й напівптаха, аніж на голос людини, цілком людини, а отже — бога. І Джеррі враз забув своє горе: його поійняло обурення, що якийсь чорношкірий сміється з нього. Тубілець і незчувся, як гострі, мов голочки, щенячі зуби вже залишили на його голій литці довгі рівнобіжні подряпини, з яких одразу бризнула кров. Хлопець злякано відскочив, але не дарма в жилах у Джеррі текла кров Теренса Безстрашного: достоту, як робив його батько, він стрибнув уперед і посмугував чорношкірому й другу литку червоним візерунком.

Кітву вже піднято, передні вітрила пливли вгору, і капітан Ван-Горн, чиї меткі очі бачили всю ту сценку, кинув команду ту-більцеві-стерничому, а тоді ще підцькував щеня:

— Бери його, Джеррі! Кусь його! Покачай його! Завдай йому! Кусь! Кусь!

Чорношкірий, обороняючись, замахнувся на Джеррі ногою, але той ухилився, стрибнувши не назад, а вперед — ще одна успадкована Теренсова звичка, — і знову помережав чорну литку червоними лініями. Цього вже було забагато для хлопця: боячись не так Джеррі, як Ван-Горна, він кинувся навікача до прови й вискочив на підвищення трюмного світлового люка, де лежало вісім лі-енфілдівських рушниць, що їх стеріг матрос-тубілець. Розлючений Джеррі кидався навколо люка, силкуючись вистрибнути нагору й падаючи, аж поки не кликнув його Ван-Горн.

— Добрячий буде пес на чорношкірих, ох і добрячий, — сказав Ван-Горн Боркманові й нахилився погладити Джеррі та похвалити його.

І Джеррі під ласкавою рукою білого бога, хоч той бог і був без штанів, на мить забув свою лиху долю.

— Чисте левеня! Швидше схожий на ерделя, ніж на ірландського тер'єра, — провадив капітан, ще гладячи цуцика. — Глянь, який він здоровий уже тепер! Кістка яка дебели! А груди! Цей не швидко захекається. Добрячий собака буде, як виросте.

Джеррі саме згадав своє горе й був кинувся через палубу до борту ще подивитись на Меріндж, який усе малів удалині, коли нараз дужий подув південно-східного пасату нап'яв вітрила й поклав "Еренджі" на бік. Палуба нахилилась під кутом сорок п'ять градусів, і Джеррі посунувся по ній униз, марно чіпляючись пазурами за гладеньку поверхню. Затримався він аж під бізань-щоглою. Тим часом Ван-Горн пильним

моряцьким оком угледів попереду кораловий риф і гукнув:

— Круто до вітру!

Боркман, а за ним тубілець-стерничий підхопили команду, і "Еренджі", слухаючись стерна, хутко, мов стріла, повернула проти вітру й на мить вирівнялась. Передні вітрила заполоскалися, шкоти їхні ослабли.

Джеррі, ще маючи в голові Меріндж, скористався з того, що палуба стала рівно, схопився й побіг до борту. Але не добіг, бо раптом блок грот-шкота брязнув об міцний погон, і грот, піймавши вітер другим боком, як буря, перелетів у нього над головою. Відчайдушним стрибком Джеррі врятувався від блока (хоча не менш відчайдушне кинувся його рятувати Ван-Горн) — і опинився якраз під грота-гіком, а величезне вітрило нависло над ним, ніби ладналося впасти й роздушити його.

Так Джеррі вперше зроду спіткався близько з вітрилом. Таких звірів він ще не знав, а тим паче не знав їхніх звичок; але в пам'яті його жив яскравий образ шуліки, що колись, як він був ще малесеньким щенятком, впав на нього з неба серед подвір'я. І тепер він припав до палуби, бо на нього, мов грім із ясного бла-киту, падав крилатий шуліка, незмірно більший, ніж той, якого він бачив колись. Проте, і припадаючи до палуби, Джеррі не щулився з ляку. Ні, він тільки підбирався весь, напружувався, щоб відважно стрибнути назустріч грізному страховищу.

Та за мить грот перелетів над ним, знову грюкнувши блоком об погон, "Еренджі" лягла на другий галс, і Джеррі, стрибнувши, не встиг упіймати навіть тіні вітрила.

Ван-Горн усе те спостерігав. Він раніше не раз бачив, як молоді собаки лякалися просто до нестями, уперше спіткавшись з грізними вітрилами, що налітали на них згори, закриваючи собою все небо. Джеррі був перший, що стрибнув назустріч із вискаленими зубами, не зляканий, готовий стятися з невідомим велетнем.

У мимовільному захваті Ван-Горн підхопив щеня з палуби й притулив до грудей.

РОЗДІЛ III

На якийсь час Джеррі зовсім забув про Меріндж. Він добре пам'ятав, що в шуліки гострий дзьоб і пазури. Цього страховища, що лопотіло й грюкало, мов грім, треба було стерегтися. І Джеррі, припадаючи для стрибка й силкуючись удержатися на слизькій, нахиленій палубі, не спускав грота з очей і тихо гарчав щоразу, тільки-но вітрило рухнеться.

"Еренджі" пробиралася вузькою протокою між кораловими рифами, проти свіжого пасатного вітру. Доводилося часто міняти галси, і грот раз у раз перелітав над палубою від правого борту до лівого та назад, і шурхотів у повітрі, наче крила, і лопотів риф-штертами, і грюкав блоком шкота об погон. Разів із півдесятка Джеррі стрибав на нього, роззявивши пащу й вищиряючи білі щенячі зубенята, що блискали на сонці, мов різьблені зі слонової кістки.

Та не дострибнувши ні разу, Джеррі дійшов певного висновку. До речі, треба відзначити, що це був справжній розумовий висновок, а не здогад. Він бачив, що ця потвора кілька разів уряд нападала на нього чи то загрожувала напасти, і щоразу однаково, але жодного разу нічого йому не заподіяла й навіть не торкнула його. А отже

— Джеррі це вмент збагнув — вона зовсім не така небезпечна й грізна, як здавалася спершу. Звісно, краще її остерігатись, однак він уже зарахував її до речей, тільки на вигляд страшних, а насправді не страшних нітрохи. Отак саме він колись навчився не боятися ревіння вітру у верхівках пальм, коли лежав у затишку на веранді будинку, ані бурунів, що накочувались на берег, хлюпали, сичали й розсипалися біля його лап зовсім не страшними бризками та піною.

Багато разів за той день Джеррі сторожко, але вже й недбало, майже насмішкувато озирався на грот, коли той раптом перелітав над палубою, шарпаючи за шкот і грюкаючи блоком. Але вже не припадав до палуби, щоб стрибнути за ним. Першу свою науку на судні він засвоїв дуже швидко.

Освоївшись з гротом, Джеррі згадав знову про Меріндж. Але вже не було ані Мерінджа, ані Бідці, Теренса й Майкла на березі, ані містера Гегіна, Дербі й Боба, ані самого берега й острова з пальмами поблизу та далекими горами, що вічно здіймали до неба зелені шпилі. Скрізь, за правим бортом і за лівим, перед провою й за кормою, Джеррі, спершись передніми лапами на низенький шестидюймовий фальшборт, бачив тільки океан — хвилястий, неспокійний океан, що під потужним подмухом пасату мірно котив хвилі з білими гребінцями.

Якби Джеррі мав людський зріст і людські очі, а надто очі досвідченого моряка, він би розгледів на півночі вузьку смужку острова Ізабел, а на півдні — смужку острова Флориди, яка чимдалі виразнішала, бо "Еренджі" швидко пливла повним бейдевіндом проти південно-східного пасатного вітру. А якби він ще мав морського бінокля, що ним капітан Ван-Горн надточував свій зір, то помітив би на сході відлеглі шпилі Малейти, що здіймалися над морським обрієм, ніби тьмяно-рожеві хмарки.

Але те все було далеко, а Джеррі дуже рано засвоїв залізний закон життя: близьке важливіше за далеке, тому приймай те, що є тут і тепер, а не тягнися за тим, що є, було чи буде десь і колись. Море є. А землі вже нема. "Еренджі", безперечно, є, і юрмище на її палубі теж. І Джеррі почав знайомитися з тим, що є, — тобто вивчати нове оточення й пристосовуватися до нього.

Перше відкриття потішило Джеррі надзвичайно. То було дике щеня з ізабельських джунглів; його взяв із собою один із ме-рінджських хлопців, які вертались додому на Малейту. Віком щеня та Джеррі були однакові, але натурою зовсім різні. Дике щеня було як усі дикі собаки — потайне, підслесливе, завжди мало прищулені вуха й підібганого хвоста і завжди чекало нових штурханів; боязке й злопам'ятливе, воно злостиво вищиряло зуби, коли на нього замахувались, а як ударять — шулилося й скавучало зі страху та болю, але увесь час було готове підступно куснути при безпечній нагоді.

Дике собача було рославіше за Джеррі, змужніліше й хитріше, зате Джеррі мав чисту кров, добру породу, виведену суворим добором, і відважне серце. Породи дикого собачати вивелась теж не менш суворим добором; але то був добір зовсім інакший. Його лісові предки вижили завдяки страхові. Вони ніколи самохіть не билися з дужчими за них. На відкритому місці вони нападали тільки на кволішу чи беззахисну

здобич. Відвагу їм заступало плазування, скрадливість й уникання небезпеки. Природа добирала їхню породу наосліп, у жорстокому й підступному середовищі, де життя можна було купити найлегше ціною боягузливої хитрості та часом відчайдушної оборони в безвиході.

А породу Джеррі виведено для вірності й відваги. Його предків умисно й свідомо добирали люди, що колись у сиву давнину приручили дикого собаку й зробили з нього таку істоту, яку собі наперед уявили, про яку мріяли і яку хотіли мати. Вона не повинна була відбиватись у куті, як щур, бо не повинна була й ховатись по-щурячому в кут. Відступ для неї мусив бути неможливий. Ті собаки, що відступали, були людям непотрібні. І не вони стали предками Джеррі. У предки йому вибирали найсміливі-ших, тих, що не щулились і не ховались, а кидалися просто на ворога, билися й гинули, але не подавалися назад. А що все живе породжує подібних до себе, то Джеррі вдався в Теренса, як Теренс удався у своїх численних предків.

І тому Джеррі, коли натрапив на дике собача, що сховалось від вітру в затишну місцинку між грот-щоглою та високим світловим люком, не став зважувати, чи воно більше або лютіше за нього. Він знав тільки, що це одвічний ворог — дикий собака, який не вийшов із хащів до людських вогнищ. З нестямно-радісним гавкотом, що враз привернув увагу чуткого й видючого капітана Ван-Горна, Джеррі кинувся в атаку. Дике щеня схопилося й прожогом гайнуло втікати, але Джеррі з розгону налетів на нього, перекинув, і воно покотилось по нахиленій палубі. А гострі зуби Джеррі вже впиналися в нього, і воно огризалося, гарчало, скавуліло з жаху, з болю, в огидній покірливості.

Однак Джеррі мав шляхетну вдачу. Така вже була його порода. Ворог не приймав бою, а тільки ганебно скиглив і безпорадно борсався під ним, тому він покинув дике собача під фальшбортом, куди воно скотилось, і відійшов. Він не думав, що так годиться. Він просто був так створений. Відбігши, він став на хисткій палубі, надзвичайно здивований, бо ще відчував чудовий запах дикого собаки, чия шерсть щойно була в нього в пащі, а у вухах йому ще лунали схвальні покрики капітана Ван-Горна: "Молодця, Джеррі! Твоя взяла, Джеррі! Оце-то пес! Добрячий пес!"

Джеррі відійшов геть, і, треба сказати, видно було, що він неабияк запишався. Він не йшов, а виступав і, озираючись на дике собача, що й досі скавчало під фальшбортом, немовби промовляв: "Ну, дарма, на цей раз годі з тебе. Тепер ти сходитимеш мені з дороги!"

Джеррі подався досліджувати далі цей новий, невеличкий світ, що ні на мить не спинявся, а все здійсмався, хилився, опадав на хвилях. Він натрапив на тубільців із Мерінджу й почав ретельно їх усіх обнюхувати, хоча вони супились на нього й сердито щось бурмотіли. Джеррі на відповідь задирливо гарчав і шкірив зуби. Так його привчено, що він, хоча й чотириногий, уважав себе вищим за них, двоногих, бо ж він завжди жив під егідою великого двоногого і вбраного в штани бога — містера Гегіна.

Були там ще й чужі тубільці, що верталися додому з Пенда-фріну й затоки Тисячі Кораблів. Джеррі конче мусив обізнатися з ними всіма. Це могло придатися йому

колись згодом. Він не думав так. Він просто вивчав своє оточення про всяк випадок, без будь-якої свідомої передбачливості й не дбаючи про майбутнє.

Набираючись у такий спосіб нових знань, він дуже скоро відкрив, що й на "Еренджі" є два різновиди чорношкірих, так само як на плантації Меріндж були польові робітники й хатні служники. Тут одним різновидом були "поверненні" — пасажери, що верталися додому з плантацій, — а другим — команда судна. П'ятнадцятеро тубільців, що її складали, були ближчі до капітана Ван-Горна, ніж решта чорношкірих. Вони якось дужче належали "Еренджі" й капітанові. Вони працювали, виконуючи його накази, орудували стерном, тягли снасті, черпали відрами воду за бортом, виливали на палубу й терли її швабрами.

Як колись Джеррі дізнався від містера Гегіна, що до хатніх служників він повинен бути поблажливіший, ніж до польових робітників, коли ті поткнуться в садибу, так він тепер дізнався від капітана Ван-Горна, що до команди слід бути поблажливішим, ніж до чорношкірих пасажирів. З цими другими йому дозволялося більше, ніж із першими. Поки капітан Ван-Горн не хоче, щоб Джеррі ганяв його матросів, обов'язок Джеррі — не ганяти їх. Та однаково Джеррі ні на мить не забував, що він — собака білого бога. Хоч він і не ганяв цих кільканадцятьох чорношкірих, але й не допускався з ними ніякого панібратства. Він і їх тримав на оці. Бо йому траплялось бачити, як містер Гегін прив'язував і шмагав тубільців не менш привілейованих. Вони посідали у світі місце десь посередині між звичайними чорношкірими й білими богами, і слід було пильнувати, щоб вони свого місця трималися. Він погоджувався з їхнім існуванням, але рівними собі їх не визнавав. У найкращому разі він міг бути з ними холодно-чемний.

Джеррі ретельно обстежив камбуз — будку, абияк збиту зверху на палубі, відкриту вітру, дощу та бурям, з малесенького, навіть як на суднову, плитою, кріпленою мотузками та клинцями; вона страшенно диміла, однак двоє чорношкірих примудрялися готувати на ній їжу для восьми десятків людей, що були на судні.

Далі його зацікавила дивна робота, що за неї взялося кілька матросів. Вони вкручували у фальшборт "Еренджі" стоси залізних труб і натягали на них колючий дріт навколо всього судна. Тільки в одному місці залишили вузький, на п'ятнадцять дюймів прохід на трап. Джеррі, хоча й не задумувався над тим, здогадався, що це остоорога проти небезпеки. Усе його життя, з перших свідомих хвилин, минало серед небезпеки, що завжди загрожувала з боку чорношкірих. На плантації Меріндж і в сади

бі тих кілька білих людей увесь час підозріло поглядали на багатьох чорношкірих, що належали їм і працювали на них. У великій кімнаті, де були обідній стіл, більярд і грамофон, стояли в стояках рушниці, і в кожній спальні, біля кожного ліжка, теж були наготові револьвери й рушниці. Крім того, містер Гегін, Дербі та Боб, коли виходили з будинку до чорношкірих, неодмінно мали на поясі револьвери.

Джеррі знав, що ці гримучі речі — знаряддя нищення й смерті. Він бачив, як ними вбивали живі істоти — свиней, кіз, птахів, крокодилів. За допомогою цих речей білі люди, коли хотіли, могли сягнути через відстань, не рушаючи самі з місця, і вбити. А він, Джеррі, аби завдати комусь шкоди, мусив спершу перетнути відстань сам. Він був

не такий. Він був недосконалий. А для досконалих двоногих білих богів навіть неможливе виявлялося можливим, їхня здатність убивати через відстань була ніби подовженням пазурів та іклів. Не задумуючись, несвідомо Джеррі приймав це, як приймав увесь таємничий світ навколо себе.

Раз якось Джеррі бачив навіть, як його бог, містер Гегін, сіяв смерть на відстані в інший спосіб, хоча теж із громом. Він кидав з веранди палички динаміту, які вибухали в крикливій юрмі чорношкірих, що припливли із Зовнішнього світу в довгих бойових пірогах, чорних, з високими дзюбатими провами, різьблених та оздоблених перламутром, і повитягали їх із води на берег навпроти садиби.

Отож, знавши багато заходів остороги, до яких удавалися білі боги, Джеррі й тепер якимсь майже незбагненим чином здогадався, що ця колюча дротяна огорожа навколо пливучого світу — ознака постійної небезпеки, і сприйняв те, як звичайну річ. Біда і смерть чигали поруч, вистерігаючи тільки нагоди напасти на життя й знищити його. І щоб зостатися живим, треба бути дуже пильним — такий закон уже засвоїв Джеррі з тієї дрібки, що він знав про життя.

Далі його чекала нова пригода: стежачи, як натягують колючий дріт, він зіткнувся з Лерумі, тубільцем із плантації Меріндж, тим самим, котрого вранці на березі, коли сходили на судно, Бідці звалила у воду з усім його манаттям. Спіткались вони з правого боку світлового люка, біля якого Лерумі стояв і видивлявся в дешеве дзеркальце та розчісував свої дрібні кучері саморобним дерев'яним гребінцем.

Джеррі, ледве помічаючи тубільця, дріботів собі повз нього на корму, де саме під Боркмановим наглядом натягали на стояках колючий дріт. А Лерумі, озирнувшись, чи не видно його ніг за високим люком, раз копнув сина своєї чотиринової напасниці. Боса нога його влучила щеняті в болюче місце — обрубок недавно втятого хвоста. Від такої наруги, такого блюзнірства Джеррі просто оскаженів.

Капітан Ван-Горн, що саме стояв на кормі біля лівого борту й за напрямом вітру щодо вітрил перевіряв, чи добре кермує тубі-лець-стерничий, не бачив Джеррі за люком. Але він помітив рух плечей Лерумі, коли той, стоячи на одній нозі, другою замахнувся і вдарив. І з того, що сталося далі, капітан здогадався про все.

Джеррі впав, перевернувся, схопився і, залившись з обурення нестямним дзявкотом, стрибнув на кривдника. Ще в повітрі діставши другого копняка, він, проте, встиг учепитися гострими щенячими зубенятами в щиколоток і залишив на чорній ступні червоні сліди, перш ніж відлетів і покотився нахилою палубою під самий фальшборт. Ще захлинаючись обуреним гавкотом, він подерся крутим дерев'яним схилом угору.

Лерумі озирнувся знову й переконався, що за ним стежать і що він може заробити прочуханку. Він кинувся до вхідного люка, щоб утекти в трюм, але Джеррі наздогнав його й шарпонував гострими зубами литку, а тоді з розгону влетів тубільцеві між ноги, і той, перечепившись, гепнувся на палубу. Як навмисне, у ту саму мить подув вітру раптово нахилив судно, і Лерумі, марно силкуючись підвестися, скотився аж на колючу дротяну огорожу по завітряному борту.

Уся чорношкіра юрма на палубі завищала з утіхи, і Джеррі, чия лютя нітрохи не вгамувалась, вирішив, що то сміються з нього. Він облишив свого першого ворога, вже подоланого, і накинувся на численні чорні ноги, що аж заблимали, втікаючи. Тубільці стрибали люками в трюм і в кубрик, бігли на бушприт, підстрибували й чіплялись за ванти, зависаючи повсюди, наче страховинні птахи. Кінець кінцем Джеррі заволодів палубою, розігнавши всіх — звісно, як не рахувати матросів, бо їх він уже навчився відрізняти. Капітан Ван-Горн, голосно сміючись, підкликав його до себе, довго хвалив, і поплескував, і стусав ласкаво, а тоді обернувся до своїх чорних пасажирів і виголосив каліченою південномор-ською говіркою *besche de mer*, зрозумілою тубільцям:

— Гей, хлопці! Слухай! Я кажи великий слово. Цей собака — він мій собака. Котрий хлопець чіпай мій собака, я, далебі, дуже-дуже злий на той хлопець! Я всиплю йому бубни. Ви глядіть ваш нога. Я гляди мій собака. Втямили?

І пасажирів, що й досі висіли вгорі на снастях, блискаючи чорними очима, погломоніли пискляво між собою й прийняли закон білої людини. Навіть Лерумі, весь подряпаний об колючий дріт, не супився й не бубонів погроз. Він тільки помацав пальцем свої подряпини й промурмотів:

— Далєбі! Цей собака великий люди.

Його товариші на ті слова вибухнули реготом, і в шкіперових очах теж блиснула весела іскринка.

Не те щоб Джеррі був такий скаженючий. Він просто, як Бід-ді й Теренс, був лютий і безстрашний; ці якості він мав спадкові. І так само, як Бідці й Теренс, він любив ганяти чорношкірих, бо так його привчено змалечку. Чорношкірі — це чорношкірі, а білі люди були боги, і ось ті білі боги привчали його ганяти чорношкірих, стежити, щоб вони знали своє місце у світі — своє нижче місце. Білі люди тримали в жмені весь світ. А чорношкірі — хіба Джеррі сам не бачив, що їх завжди держали в шорах? Хіба він не бачив, як білі боги в Мерінджі часом прив'язували їх до пальм і шмагали, аж смуги залишалися на спині? Чи ж диво, що такий високородний ірландський тер'єр, зрісши в ласці у білого бога, дивився на чорношкірих очима білого бога й поводився з ними так, щоб заслужити від білого бога похвалу?

Того дня Джеррі не мав спочинку. Усе на "Еренджі" було для нього нове й дивне, а в такій тісноті, як там, цікаві речі трапляються раз у раз. Він удруге зчепився з диким собакам, що підступно напало на нього збоку, із засідки. Скриньки чорношкірих пасажирів лежали на палубі, складені абияк, і в нижньому шарі між двома скриньками була широка шпара. З тої шпари, коли Джеррі пробігав повз, поспішаючи на шкіперів поклик, вискочило дике собака, куснуло гострими зубенятами оксамитово-рудий бік Джеррі й чкурнуло назад у своє лігво.

То знов була тяжка образа. Джеррі розумів напад збоку. Не раз вони з Майклом нападали так один на одного, хоча й лише граючись. Але відступити, не бившись, коли вже зав'язав бійку, — таке було чуже природі і вдачі Джеррі. У праведному гніві кинувся він за ворогом у його нору. Але якраз там дике собака мало перевагу в бою — загнане в кут. Стрибаючи на ворога в тій тіснині, Джеррі вдарився головою об горішню

скриньку, а за мить зуби його зіткнулися із зубами ворога, що злісно гарчав.

До дикого собачати не було приступу, не було як відважно, з усього розгону кинутись на нього. Джеррі міг тільки, звиваючись, повзти на череві вперед і весь час зустрічав вишкірені гострі зуби та гарчання. І все ж він кінець кінцем дав би чосу ворогові, якби Боркман мимохідь не простяг руки й не витяг його за задню лапу зі шпари. А тоді капітан Ван-Горн покликав його, і Джеррі слухняно подріботів на корму.

Обідали на палубі, у затінку від бізані, і Джеррі, що сидів між двома чоловіками, теж дістав свою пайку. Він уже добрав, що з двох білих капітан — вищий бог, бо віддає накази, а помічник їм кориться. Помічник, знов же, віддавав накази тубільцям, але жодного разу не наказав капітанові. Крім того, Джеррі вже почував прихильність до капітана, ото ж і тулився до нього. Коли він тицьнувся писком у капітанову тарілку, капітан тільки вчитав йому не дуже сердито; зате як він лише принюхався до помічникової чашки з чаєм, що так цікаво парувала, то помічник дав йому брудним пальцем щигля по носі.

Та й не пригощав його помічник нічим. А капітан Ван-Горн насамперед поставив йому мисочку вівсяної каші, щедро политої згущеним молоком, ще й усипав туди повну горою ложку цукру. А потім час від часу кидав шматочки хліба з маслом або смаженої риби, спершу старанно вибравши з неї дрібненькі кісточки.

Його укоханий містер Гегін ніколи не давав йому їсти зі свого столу, коли обідав, і Джеррі тепер аж нетямився з радощів, так йому було цікаво. А буди зовсім молодий, він піддався нетерплячці, і скоро почав канючити в капітана ще хліба й риби. Раз навіть гавкнув вимогливо. Це напровадило Ван-Горна на нову думку: він заходився вчити Джеррі "говорити".

За п'ять хвилин Джеррі навчився озиватись до капітана тихеньким, лагідним, дзвінким односкладовим "гав!". І ще за ті п'ять хвилин він засвоїв команду "сядь", як цілком відмінну від "ляж", і те, що "говорити" він повинен тільки сидячи, і не схоплюватись потім, не стрибати, а спокійно дождатись, поки йому дадуть шматочок.

Крім того, словник його побільшав на три слова. Відтоді вже довіку "говори" означало для нього "говори", а "сядь" — означало "сядь", але зовсім не "ляж", яке він знав і раніше. Третє засвоєне слово було "Шкіпер". Він чув, як помічник кілька разів назвав капітана Ван-Горна цим словом. І так само, як Джеррі знав, що коли хто з людей каже "Майкл", то це кличуть Майкла, а не Бідці, не Торенса й не його самого, — так само відтепер він знав, що Шкіпер — це ім'я двоногого білого володаря цього нового пливучого світу.

— Це не простий собака, — врешті сказав Ван-Горн помічникові. — За його карими очицями трохи-трохи не людський мозок. Йому ж тільки п'ять місяців. А якби п'ятирічне хлоп'я стільки навчилося за п'ять хвилин, його б назвали вундеркіндом. Щоб я скис, коли собачий мозок не подібний до людського. Коли собака може зробити те, що людина, вона мусить і думати так, як людина.

РОЗДІЛ IV

З палуби в трюм вів стрімкий трап, і ним після обіду капітан на руках поніс Джеррі

вниз. Трюм являв собою довге приміщення, що тяглося на всю ширину "Еренджі" від невеличкої каютки спереду й до комори на кормі. А ще вперед від маленької каютки, на самій прові, був відгороджений суцільною стіною кубрик, де жили матроси. Каютку ділили на двох Ван-Горн і Боркман, а трюм займали шістдесят із лишком чорношкірих пасажирів. Вони сиділи навпочіпки або лежали на підлозі й у довгих низьких койках, пороблених під обома бортами вздовж усього трюму.

У своїй каютці капітан помостив у кутку укривало й дуже легко втлумачив Джеррі, що то постіль для нього. Та й Джеррі, наївшись і стомившись від стількох тривог і пригод, дуже легко, майже відразу заснув.

За годину він пробудився, коли до каюти ввійшов Боркман. Джеррі покрутив обрубок хвоста й приязно всміхнувся очима, та помічник тільки глянув на нього спідлоба й щось сердито буркнув. Джеррі більш не нав'язувався, а спокійно лежав і дивився, що буде далі. Помічник зайшов випити. Правду кажучи, віскі він крав з Ван-Горнового запасу. Джеррі того не знав. На плантації він часто бачив, як білі люди випивають. Але Боркман пив якось не так, він ніби ховався з тим, і Джеррі невиразно це відчував. Що тут не гаразд, він не знав, проте мав таке відчуття й стежив за помічником підозріливо.

Коли помічник вийшов, Джеррі був би заснув знову, якби не грюкнули, відчинившись, недбало причинені двері. Розплющивши очі, готовий зустріти будь-якого невідомого ворога, він скоро почав стежити за великим тарганом, що біг униз по стіні. Коли Джеррі схопився й почав скрадатись до нього, тарган порснув убік, тихенько зашелестівши, і зник у щілині. Джеррі був знайомий із тарганами змалечку, але про ту породу, що жила на "Еренджі", йому ще судилося дізнатись дещо нове для себе.

Ознайомившись побіжно з каюткою, Джеррі вийшов у трюм. Чорношкірі попримошувалися там скрізь, де можна, і Джеррі, вважаючи, що такий його обов'язок перед Шкіпером, вирішив прийнятись до кожного. Вони супились і тихо, погрозово буркали. Один навіть зважився замахнутись, але Джеррі, замість відскочити, вишкірив зуби й наготувався стрибнути. Чорношкірий квапливо спустив піднесену руку й зажебонів лагідно, ніби просився, а решта влесливо захихотіли; і Джеррі облишив його. У цьому не було нічого нового. Від чорношкірих завжди слід сподіватись удару, коли поблизу немає білих богів. І капітан, і помічник були на палубі, і Джеррі провадив далі свої розвідни з осторогою, хоч і не боячись.

Та на кормі, перед проходом до комори, — дверей там не було, — він відкинув усяку обережність і влетів туди стрілою, бо зачув зовсім новий запах. Там, у низенькій темній комірчині, була якась чудна, ще не відома йому істота. На твердій трав'яній маті, простеленій на ящиках тютюну та п'ятдесятифунтових бляшанках з борошном, лежало молоденьке чорношкіре дівча, вдягнене в саму сорочку.

Джеррі зразу відчув, що дівчина ніби причаїлась, ховаючись, а він давно вже знав: як хто з чорношкірих так поводитися, тут щось не гаразд. Вона перелякано вереснула, коли Джеррі загавкав на сполох і кинувся до неї. Та навіть коли його зуби подряпали їй голу руку, вона не вдарила його. І не кричала більше. Тільки скулилась на маті й

трусилась, але не відбивалася. А Джеррі, вхопившись зубами за тоненьку сорочку, і смикав, і торсав її, і грізно гарчав на дівчину, і відчайдушно дзявкав, щоб прикликати Шкіпера або помічника.

Оминаючись, дівчина переважила на один бік ящики та бляшанки, і вся споруда розвалилася. Тоді Джеррі задзявкав ще несамовитіше; а тубільці, що дивились на те все, реготали з жорстокої втіхи.

Коли надійшов Шкіпер, Джеррі закрутив обрубок хвоста, прищулив вуха й почав ще сильніше цупити за тонкий перкаль дівчиної сорочки. Він чекав, що Шкіпер його похвалить, але той тільки наказав йому пустити дівчину, і Джеррі зрозумів, що це перелякане, скулене, причаєне створіння чимсь різниться від інших причаєних створінь, отже, з ним треба поводитись інакше.

Дівчина вже давно жила в такому переляку, що просто диво, як вона не вмерла з нього. Ван-Горн називав її своєю халепою і радий був би її спекатись, але, звісно, не знищивши, а якось інакше. Бо він же сам і врятував її від знищення, викупивши за жирну свиню.

Те дванадцятирічне дівча, недуже, кволе, дурне, непринадне для молодиків свого селища, одне слово — нічого не варте, розчаровані батько й мати призначили на з'їжу. Коли капітан Ван-Горн уперше побачив її, вона була центральною постаттю в жалобній процесії на березі річки Балебулі.

"Та й бридке ж", — так подумав він, зупинивши ту процесію, щоб перебалакати. Худюща від хвороби, вся в сухих лишаях, що називаються "букуа", дівчина мала зв'язані руки й ноги і, немов свиня, звисала з грубої жердини, що лежала на плечах носіїв, які збирались нею пообідати. Не мавши ніякої надії на пощаду, вона не кричала, не просила рятунку, хоч у її широко розплющених очах горів несамовитий жах.

Каліченим південноморським жаргоном носії пояснили капітанові, що великого апетиту в них вона не викликає і що вони збираються посадити її по шию в текучу воду Салабулі, спершу повиламувавши їй суглоби та поперебивавши грубі кістки в руках і ногах. То був не релігійний обряд, щоб уласкавити жорстоких лісових богів. То була просто кулінарна процедура. Живе м'ясо, оброблене так, стає ніжне й смачне, а ця дівчина, підкреслили вони, вельми потребує такого поліпшення. Два дні у воді, сказали вони капітанові, зроблять своє діло. А потім вони її вб'ють, розпалять вогнище й запросять на учту найближчих друзів.

Капітан Ван-Горн проторгувався з ними півгодини, доводячи на всякі лади, що дівчина нічого не варта, тоді купив за п'ять доларів жирну свиню й віддав їм за неї. Правда, за свиню він заплатив не грішми, а крамом, роздрібна ціна якого була вдвічі вища від гуртової; отже, насправді дівчина коштувала йому тільки два з половиною долари.

Отоді й почався капітанів клопіт. Він ніяк не міг спекатися дівчини. Занадто добре знавши малейтських тубільців, він не міг залишити її ні в кого на острові. Ватажок Ішікола в Суу пропонував йому за неї п'ять двадцятків зелених кокосових горіхів, а Бау, ватажок одного з лісових племен, на березі в Малу давав за неї дві курки. Одначе

старий поганець глузливо вишкірявся, видимо натякаючи на те, що вона занадто худа. Капітанові не пощастило перестріти місіонерський бриг "Західний Хрест", де б її напевне не з'їли, і він мусив тримати дівчину на своїй і так тісній "Еренджі" з надією, що колись таки трапиться нагода передати її місіонерам.

Однак дівчина не почувала до нього вдячності, бо була занадто дурна й нічого не зрозуміла. Вона, продана за жирну свиню, вважала, що смутна її роль на цьому світі не змінилась. Як була вона їжею, так їжею й залилася. Змінилось тільки призначення — для чийого шлунку. Цей великий білий хазяїн "Еренджі", безперечно з'їсть її, коли вона погладшає доволі. Його наміри були їй очевидні з першого дня, коли він спробував відгодовувати її. Але вона його перехитрувала, твердо постановивши собі їсти лише стільки, аби не вмерти з голоду.

І ось тепер вона, доти проживши все життя в джунглях і ні разу не плававши навіть у човні, без кінця гойдалась на судні по безмежних обширах океану, у нестямному страхі, що не полишав її ні на мить. А кожна нова партія чорношкірих пасажирів жаргоном, поширеним на всій тисячі островів, де існує десять тисяч тубільських говірок, запевняли її, що вона не помиляється. "Чуєш, — казали їй, — далєбі, той великий білий пан дуже-дуже скоро кай-кай твоя". Або так: "Великий білий пан кай-кай твоя, його живіт буде дуже-дуже гуляй".

"Кай-кай" скрізь по Південних морях означає "з'їсти". Це знав навіть Джеррі. Слова "з'їсти" в його словнику не було, зате "кай-кай" — було, і воно означало навіть більше, ніж "з'їсти", бо правило й за дієслово, й за іменник.

Але дівчина ніколи не відповідала на глузування тубільців. Вона взагалі весь час мовчала, не озивалась і до капітана Ван-Горна, і той досі навіть не знав, як її звати.

Після того, як Джеррі виявив дівчину в коморі, вже пізно по обіді він знову потрапив на палубу. Коли Шкіпер виніс його нагору крутим трапом і поставив додолу, на щенятко чекала нова несподіванка — земля! Джеррі не побачив її, а почув нюхом. Задер писок угору, повернув його в той бік, звідки вітер приніс новину, і прочитав повітря нюхом так, як людина очима читає газету: солоні запахи морського берега, твані мангрових боліт у час відпливу, і міцний дух тропічної рослинності, і ледь-ледь чутний присмак диму від курних вогнищ.

Пасат, що підігнав "Еренджі" вже під захисток острова Ма-лейти, тепер стихав, і судно загойдалось на крутій хвилі, грюкаючи блоками шкотів та гучно лопотючи вітрилами. Джеррі тільки глузливо позирав на грот, що метлявся над ним. Він знав уже, що ті погрози порожні, але остерігався блоків грот-шкота і обходив погон, а не переступав його.

Капітан Ван-Горн вирішив, поки штиль, почати стрілецькі вправи з командою, разом щоб і зброя не іржавіла. Саме як він брав з верху світлового люка й роздавав лі-енфілдівські рушниці,

Джеррі раптом нашорошився й рушив далі, скрадаючись. Але й дике собака, що відійшло на три фути від своєї схованки між скриньками, не ловило ґав. Воно наїжачилось і погрозово загарчало. Гарчання було злісне й хиже, як уся натура

собача, прищеплена йому життям. Більшість малих тварин боялися того гарчання, але Джеррі воно не спинило — він уперто скрадався ближче й ближче. І коли дике собача стрибнуло до свого лігва між скриньками, Джеррі стрибнув за ним і лише на кілька дюймів не дістав його зубами.

Накидавши за борт трісок, пляшок, порожніх бляшанок, капітан Ван-Горн звелів вісьмом матросам, що аж трусилися до того, стріляти по них. Джеррі теж охопив захват від тієї стрілянини, і він дзвінко, по-щеньчому дзявкав. Порожні мідяні гільзи летіли на палубу, а чорношкірі пасажери хапали їх, як велику коштовність, і встромляли, ще гарячі, в дірки у своїх вухах. Бо вуха в усіх тубільців мали різної величини дірки: у найменші можна було встромити гільзу, а в більших висіли череп'яні люльки, стриміли плиточки тютюну й коробки сірників. А в декого в пипках вух були такі великі діри, що їх затикалося різбленими дерев'яними кружалами дюймів зо три в поперечнику.

Помічник і капітан, що завжди носили на поясі автоматичні пістолети, тепер почали бити з них, вистрілюючи магазин за магазином, а тубільцям аж дух займався з подиву, що воїни стріляють так казково швидко. З матросів стрільці були абиякі, але Ван-Горн, як і всі шкіпери на Соломонових островах, знав, що побережні й лісові тубільці стріляють іще набагато гірше, а тому можна покластись і на таких стрільців, як його матроси, — якщо тільки в скрутну хвилину вони самі не обернуться проти нього.

Боркманового пістолета від самого початку заклинило, і Ван-Горн вчитав помічникові, що він не чистить та не змащує зброї як слід. Потім ехидно спитав Боркмана, скільки разів той уже хильнув сьогодні з пляшки і чи не тому він стріляє гірше, ніж звичайно. Помічник виправдовувався, що його розбирає пропасниця; Ван-Горн змовчав про свої сумніви і лише трохи згодом виповів їх Джеррі, взявши щеня на руки та присівши в затінку під бізанню.

— Морока мені з ним через той шнапс, Джеррі, — пояснив він. — Щоб я скис, мені доводиться, крім своїх, ще й половину його вахт відстоювати. А він каже — пропасниця... Не вір, Джеррі. То все шнапс — звичайнісінький шнапс, та й годі. А моряк він добрий, коли тверезий. Зате як нажлуктиться, зовсім чмеліє. Тоді йому довбешка йде обертом, і він робиться дурень дурнем: у шквал хропе, а в штиль не може заснути. Джеррі, ти ще тільки починаєш дибати по світі своїми лапками, то послухай доброї ради: обминай той шнапс десятою дорогою. Повір мені, Джеррі, синку, слухай свого татуса: зі шнапсу ніколи ніякого добра не діждешся.

Тоді, покинувши Джеррі на палубі скрадатись за диким собачам, капітан Ван-Горн спустився в каюту й добре хильнув із тієї-таки пляшки, що з неї нишком пив Боркман.

Скрадання до дикого собачати обернулося на гру — принаймні для Джеррі, бо він мав таку вдачу, що не держав злості в серці, і його та гра страшенно тішила. А до того ж давала надзвичайно приємне почуття власної переваги, бо дике собача щоразу втікало від нього. Отож він був абсолютний верховода на "Еренджі" — принаймні серед собак. Йому й на думку не спадало поцікавитись, як подобається така його поведінка дикому собачаті, дарма що він геть затруїв життя тому нещасному створінню. Відійти далі як на кілька футів від своєї схованки воно важилось лише тоді, коли Джеррі був

унизу, і жило в постійному страхові перед цим опецькуватим цуциком, що не боявся його гарчання.

Надвечір, ще раз провчивши дике собача, Джеррі прибіг на корму й знайшов там Шкіпера, що сидів із підібганими коліньми на палубі, спираючись спиною на низенький фальшборт, і бездумно вдивлявся кудись у завітрянний бік. Джеррі понюхав Шкіпераву голу литку — не на те, щоб розпізнати, а просто так йому захотілось, і то було немов дружнє вітання. Та Ван-Горн і не глянув на нього й дивився, як і перше, на море. Він навіть не помітив щеняти.

Джеррі поклав морду Шкіперові на коліно й довго серйозно дивився йому в обличчя. Цей раз Шкіпер уже його помітив і був приємно зворушений, але ще не дав нічого знаки. Джеррі тоді спробував по-новому. На другому коліні лежала Шкіперова рука, і напіврозтулена жменя звисала безвладно вниз. Джеррі встромив туди свою м'якеньку золотаво-руду мордочку аж по самі очі й застиг так. Йому не видно було, як Шкіпер відвів погляд від моря й спустив очі на нього і як у тих очах блимнула втіха. Тому він ще хвилюк постояв тихо, а тоді гучно чмихнув.

Шкіпер уже не годен був стриматись і зареготав так весело й щиро, що Джеррі шалено закрутив хвостом і прищулив шовковисті вуха, умліваючи з любові, з жадання грітись у сонячному сяйві богової усмішки. Напіврозтулена Шкіперова рука міцно стислась і захопила шкіру з одного боку Джерріної голови.

33

2 Джеррі-островик

А тоді стала хитати його ласкаво туди й сюди, аж він мусив упиратися ногами, щоб устояти.

Джеррі просто раював. Більше навіть — він був в екстазі. Бо Джеррі знав, що в Шкіперовій шорсткій манері нема ні злості, ні небезпеки для нього, що це тільки гра — така, як ото вони часто гралися з Майклом. Часом Джеррі так ласкаво торсав Бід-ді, свою матір. А іноді, хоча й дуже рідко, його так ласкаво торсав містер Гегін. Для Джеррі це була мова, сповнена певного, виразного змісту.

Ван-Горн хитав його дедалі рвучкіш, і Джеррі почав люто гарчати — що сильніше його трусили, то лютіше він гарчав. Але й це була гра — він тільки прикидався, ніби хоче завдати болю тому, кого любив надто палко. Він корчився, виривався, намагався повернути голову й укусити руку, що тримала його.

Коли Шкіпер раптом розтулив руку й відштовхнув Джеррі, той одразу вернувся, вищирюючи зуби й гарчачи, щоб його знову спіймали й торсали. Гра тривала далі, і Джеррі все дужче запалювався. Раз він таки встиг ухопити зубами Шкіперову руку, але стиснув її легенько, лагідно, тільки вдавив її у шкіру, а не прокусив її.

Гра робилася чимраз запальніша, і Джеррі врешті так розходився, що забув за все: лють його з удаваної стала справжньою. Це вже була не гра, а бій із рукою, що хапала, торсала й відкидала його. Він гарчав уже не вдавано, а по-справжньому злісно. Відкинутий, він стрибав назад, заливаючись дзявкотом, уже зовсім істеричним. І капітан Ван-Горн, збагнувши те, раптом, замість ухопити його, простяг уперед

розтулену долоню — знаком миру, стародавнім, як сама людська рука. Водночас він вигукнув одне-єдине слово: "Джеррі!". У ньому бриніли і владний наказ та докір, і лагідна вимогливість любові.

Джеррі зрозумів і враз отямився. Лють його миттю змінилася на каяття, покору, він прищулив вуха, наче благав пробачення й прагнув показати свою палку любов. З роз'юшеного, вищиреного пса, що наскакував на ворога, він умить обернувся на ласкавий жмуток шовку, підбіг до простягненої долоні й лизнув її язичком, що блимнув між блискучими білими зубами, немов рожевий самоцвіт. А ще за мить Шкіпер уже горнув його до себе, мордочкою до щоки, і рожевий язичок блимнув знову так промовисто, як лишень можливо для безсловесного створіння. То було справжнє свято любові, однаково радісне для обох.

— Щоб я скис! — мурмотів капітан Ван-Горн. — Ти ж просто клубочок щирості, із золотим сердечком усередині, вгорнений у золоту шкурку. Щоб я скис, Джеррі, ти золотий, суто золотий усередині й зверху, і ще не було на світі собаки такої високої проби, як ти! Золотий мій песику із золотим серцем, шануй мене, люби мене, а я тебе любитиму й шануватиму довіку.

І капітан Ван-Горн, що в шестипенсовій спідній сорочці та стегенній пов'язці, з голими литками, правив своєю "Еренджі" й возив чорношкірих людоджерів — "торгував чорним товаром", — день і ніч не скидавши із себе пояса з пістолетом, бо на голову його чигали в десятках побережних селищ та лісових дикунських твердинь, — капітан Ван-Горн, що мав славу найвід-важнішого шкіпера на всі Соломонові острови, де тільки відважні люди можуть жити й оцінювати чужу відвагу, раптом закліпав очима, бо їх застелили сльози, і якусь мить він не бачив перед собою щеняти, що аж тремтіло в його обіймах від любові до нього й злизувало йому зі щоки солоні краплі.

РОЗДІЛУ

Швидко смеркло, і тропічна ніч упала на "Еренджі". Суденце то погойдувалось на місці в часини штилю, то кренилось і рвалося вперед під ударами шквалів понад завітряним узбережжям людоджерського острова Малейти. Перепона на шляху пасату спричинювала мінливу погоду, і куховарити в камбузі на відкритій палубі стало чистою мукою, а чорношкірі пасажири, не мавши чим накритись від дощу, втікали в трюм.

Першу вахту, від восьмої години до дванадцятої, мав стояти помічник, і капітан Ван-Горн, що його шквал із рясним сікучим дощем загнав спати в каютку, взяв і Джеррі із собою. Джеррі, зморений усіма пригодами найнеспокійнішого дня в його житті, й уві сні гарчав та молів лапами, і Ван-Горн, укрутивши гніт у лампі, востаннє глянув на нього й промурмотів:

— Це дике собача, Джеррі. Бери його! Завдай йому! Покачай його як слід!

Незабаром дощ, зовсім прибивши вітер, ущух, і каютка обернулася на парку, задушну піч. Капітан, у наскрізь промоклій від поту сорочці й стегенній пов'язці, підвівся, взяв під пахву укривало й подушку і подався на палубу. А Джеррі спав так міцно, що нічого того не чув.

Прокинувся він лише тоді, коли здоровезний тридюймовий тарган ущипнув його за ніжну голу шкіру між пальцями. Дригнувши тією лапою, Джеррі розплющив очі й утупив їх у таргана, що не втікав прожогом, а неквапно, з гідністю відбіг до інших тарганів, яких на підлозі було ціле військо. Джеррі ще ніколи не бачив стількох тарганів відразу і таких величезних. Усі вони були однакові завбільшки й шмигали всюди. Довгими вервечками вони вилазили з щілин у стінах і спускались додола, до своїх товаришів.

Це було неподобство. Принаймні Джеррі вважав, що такого не можна терпіти. Містер Гегін, Дербі й Боб ніколи не терпіли тарганів, а їхні правила були правилами й для нього. Тарган — одвічний ворог у тропіках. Джеррі стрибнув на найближчого, щоб розтоптати його. Однак комаха зробила таке, чого він не сподівався від таргана. Вона знялась у повітря на сильних крилах, мов птах. І, немов то був сигнал, уся тарганяча армія знялась в повітря й закружляла по каюті, наповнивши її гудінням.

Джеррі атакував крилате військо: він стрибав угору, хапав летючу нечисть зубами, пробував збивати її лапами. Іноді йому щастило знищити котрого; і бій не припинявся, поки таргани, мов на другий сигнал, поховались у шпарини, лишивши бойовище за ним.

Ураз у нього блиснула нова думка: а де ж це Шкіпер? Джеррі знав, що в каютці його нема, проте зіп'явся на задні лапи й зазирнув у невисоку койку. Чуткі його ніздрі аж затремтіли з насолоди, коли він вдихнув запах Шкіпера, що тільки недавно був тут. І обрубок хвоста теж заметлявся з радості.

"Але де ж сам Шкіпер?" Та думка зринула в нього в голові так виразно, як би й у людському мозку. І так само за думкою настала дія. Двері були розчинені й закріплені гачком, і Джеррі вибіг у трюм, де з півсотні тубільців хропли, і зітхали, і химерно стогнали крізь сон. Вони геть забили довгі ряди койок і звідусіль укривали собою підлогу, так що Джеррі мусив ступати по їхніх голих ногах. А поблизу ж не було жодного білого бога, щоб його оборонити. Джеррі те знав, однак не боявся.

Упевнившись, що Шкіпера нема й у трюмі, Джеррі вже зібрався дертись нагору небезпечним, крутим, майже як драбина, трапом, коли ще згадав комору на кормі. Він збігав туди й обнюхав сонну дівчину-тубілку, що вірила, ніби Ван-Горн з'їсть її, коли зуміє відгодувати.

Вернувшись з корми до трапа, Джеррі звів очі вгору й трохи почекав: він мав надію, що згори прийде Шкіпер і винесе його на палубу. Він-бо знав, що Шкіпер вийшов тим шляхом, і знав з двох причин. Раз — що це був єдиний шлях, яким можна вийти, а по-друге — так підказував Джеррі його нюх. Перша спроба видертися трапом нагору почалась успішно. Він минув уже третину трапу, аж раптом "Еренджі" різко гойднулася на хвилі. Джеррі зірвався й упав униз. Кілька тубільців прокинулися й стежили за ним, лаштуючи собі жуйку з бетелевого горіха та вапна, вгорнених у зелений листок.

Двічі Джеррі зривався з перших щаблів, і ще кілька тубільців, розбуджені

товаришами, посідали та з великою втіхою спостерігали його марні зусилля. За четвертим разом він полетів аж із середини трапа й гепнувся боком. Тубільці тихенько засміялись і загомоніли невдоволеними голосами, схожими на джерготіння якихось величезних птахів. Джеррі схопився, наїжачив шерсть на хребті й загарчав, виказуючи безмірну зневагу до цих нижчих двоногих створінь, що з'являлися й зникали, покірні волі великих білошкірих двоногих богів — таких, як Шкіпер та містер Гегін.

Падіння не збентежило його: він знов подерся нагору. Хитавиця якраз уляглась на хвилю, і це дало йому змогу добратись до верху трапа й перекинути передні лапи через високий бортик люка. У ту мить надбігла нова велика хвиля, однак він удержався, зачепившись за бортик зігнутими лапами, а тоді видряпався на палубу.

Посередині судна, біля світлового люка, сиділо кілька тубільців. Принюхавшись до них, він упізнав матросів "Еренджі" й Лерумі. Цей тихо, погрозово засичав, і Джеррі враз нашорошився. На кормі, біля штурвала, він знайшов чорношкірого стерничого, а порад стояв помічник — була його вахта. Саме коли помічник покликав щеня й нахилився, щоб його погладити, Джеррі нюхом зачув, що Шкіпер десь близько. Він покрутив хвостом примирливо, ніби перепрошував помічника, тоді відбіг проти вітру й зразу натрапив на Шкіпера, що лежав горілиць, загорнений в укривало по саму шию, і міцно спав.

Насамперед Джеррі dokonче мусив радісно обнюхати його й покрутити хвостом. Але Шкіпер не прокидався. Дрібна, мов туман, мжичка примусила Джеррі згорнутись клубочком і втиснутись у кутик між Шкіперовою головою й плечем. Це розбудило Шкіпера, і той ласкаво муркнув: "Джеррі", — а щеня тицьнулось йому в щоку вологим, прохолодним носиком. Шкіпер відразу й заснув знову, але Джеррі не заснув. Він підняв писком край укривала й через Шкіперове плече заліз під нього весь. Шкіпер збудився ще раз і сонно поміг йому вмотитись.

Та Джеррі й далі вовтузився, поки заліз Шкіперові під пахву, поклав голову йому на плече, і аж тоді, чмихнувши вдоволено, заснув.

Кілька разів Ван-Горна будили стуки та шелести, коли вітер міняв напрям і матроси перекидали вітрила, і щоразу він, згадавши про щеня, ласкаво пригортав його до себе. І щоразу Джеррі, ворухнувшись уві сні, тулився до нього щільніше.

Хоч який розумний був Джеррі, усе ж він не міг знати, які почуття викликав у відчайдуха-капітана м'який, теплий дотик його оксамитового тільця. А той дотик нагадав Ван-Горнові, як колись давно, багато років тому, у нього на руках спала маленька донечка. І такий яскравий був той спогад, що він прокинувся зовсім і ціла низка картин із власного життя почала оживати в його пам'яті, завдаючи йому тяжкої муки. Ніхто з білих на Соломонових островах не знав, який гніт тисне йому серце вдень і вночі. А він і подався на ці острови з марною надією збутися тих спогадів.

Спершу в його пам'яті, розбудженій м'яким дотиком щеняти, зринули донька, її мати й невеличке помешкання в Гарлемі [7]. Тісеньке воно було, це правда, але таке повне щастям, що здавалося справжнім раєм для всіх трьох.

Він згадував, як у доньки росло й завивалось кучериками біляве, мов льон,

волоссячко, аж поки виросло в дві грубі, довгі коси, вже не біляві, а золоті, як у матері. Спочатку він гнав з-перед очей ті картини, тоді став чіплятись за них, щоб заповнити ними свідомість, не лишити в ній місця для тієї єдиної картини, якої нізащо не хотів побачити.

Він пригадав свою роботу, аварійний вагон трамваю й аварійну команду, що нею керував. Зацікавлено подумав, що ж то робить тепер Кленсі, його тодішній помічник. Потім згадався той довгий день, коли їх побудили о третій годині ночі — витягати з аптечної вітрини трамвайний вагон, що влетів туди, зійшовши з рейок, і як вони потім усунули ще з півдесятка аварій, а коли о дев'ятій годині ввечері повернулись у депо, туди якраз надійшов новий виклик.

— Слава богу! — сказав Кленсі, що мешкав через квартал від нього, і витер піт із замурзаного обличчя. Ван-Горн бачив його як живого. — Слава богу, дрібничка, й недалеко від нас — за десяток кварталів. Упораємось — і додому, а вагон хай зажене в депо, хто тут ближче живе.

— Авжеж, тільки підняти домкратами на хвилинку, — відповів Ван-Горн.

— А що там таке? — спитав Біллі Джеферс, ще один із робітників.

— Когось переїхали й не можуть витягти, — пояснив Ван-Горн. Вони повискакували на свою аварійну платформу й поїхали.

Знов перед його очима пробігла вся довга дорога до місця аварії. На одному перехресті їх затримали пожежні підводи з помпами та драбиною, що мчали кудись на пожежу, і поки там стояли, він із Кленсі дражнили Джеферса, що той, мовляв, через цей нічний виклик прогавить побачення з якоюсь дівулею.

Тоді показалаась довга вервечка спинених трамваїв, і натовп цікавих, і поліцаї, що стримували його, і дві санітарні карети, що чекали на свій вантаж, і молодий полісмен з тієї дільниці, приголомшений, зблідлий. Він зустрів Ван-Горна такими словами:

"Страхіття! Аж млість бере. Дві зразу. Не можемо витягти ніяк. Я вже й сьак і так пробував. Одна ніби ще жива була".

Але Ван-Горн — сильний чоловік, з міцними нервами, звиклий до своєї роботи, наморений за тяжкий день, радий, що скоро вже додому, до маленької світлої квартирки всього за десяток кварталів звідти — бадьоро, впевнено відповів, що вони їх витягнуть умент, і вже заліз рачки під вагон.

Він згадав, як натиснув кнопку електричного ліхтарика, придивився і побачив дві важкі золотаві коси. Палець ураз відпустив кнопку, і він зостався в темряві.

"Жива ще?" — спитав приголомшений полісмен.

Ван-Горн мовчав — він збирався на відвазі, щоб знов засвітити ліхтарик.

Потім він почув власну відповідь:

"Зараз скажу".

Ще раз присвітив і подивився. Дивився довго, цілу хвилину.

"Обидві неживі, — нарешті відповів він спокійно. — Кленсі, подай домкрата номер третій, а сам підведи другого з того боку".

Він лежав горілиць, утупившись в одну-єдину зірку, що ледь блимала крізь

розріджену хмару. Йому знов, як тоді, боляче здушило горло, пересохло в роті, защеміли очі. Він думав про те, чого не знав ніхто, — чому він потрапив на Соломонові острови, шкіпером тикової яхти "Еренджі", і возив "чорний товар", важачи головою, і пив шотландського віскі більше, ніж годилося б.

Після того вечора він ні разу не поглянув ласкавим оком на жодну жінку. І його білі товариші помічали, що він не любить дітей — ані білих, ані чорношкірих.

Та всі ті жахні спогади не завадили Ван-Горнові заснути знову. Йому приємно було крізь сон відчувати голову Джеррі у себе на плечі. Раз Джеррі тихенько заскімлив: йому наснився Меріндж, містер Гегін, Бідці, Теренс і Майкл. Ван-Горн трохи розбуркався, пригорнув його щільніш до себе і грізно промурмотів:

— Хто з чорношкірих насміє скривдити це щеня...

Опівночі, коли помічник торкнув його за плече, Ван-Горн умить, ще й не прокинувшись, сіпнувся рукою до пістолета на поясі й знову промурмотів:

— Хто з чорношкірих насміє скривдити це щеня...

— Ото на траверзі, либонь, мис Копо, — сказав Боркман, кивнувши на високу чорну тінь, що невиразно бовваніла з навітряного боку. — Більш як десять миль не пройшли, і певного вітру не чути.

— Щось там нагорі вариться, тільки чи звариться... — відказав Ван-Горн, коли обидва звели очі вгору, до розшарпаних хмар, що пливли по небу, де-не-де відслонюючи тьмяні зорі.

Тільки-но помічник приніс собі з каюти укривало, ліг на палубі й загорнувся, як повіяв від землі рівний, свіжий бриз, і "Еренджі" полетіла по ще не розхвильованій поверхні моря зі швидкістю добрих дев'ять вузлів. Джеррі якусь часинку пробував стояти на вахті зі Шкіпером, але скоро згорнувся калачиком на палубі й задрімав, поклавши голову па босі Шкіперові ноги.

Коли Шкіпер переніс його на укривало й закутав, він хутко заснув, та незабаром і прокинувся, виборсався з укривала й почав бігати за Шкіпером, що ходив палубою туди й сюди. Знову почалась наука, і за п'ять хвилин Джеррі зрозумів, що він повинен лишатись під укривалом, що все гаразд і що Шкіпер весь час ходитиме біля нього.

О четвертій годині на вахту заступив помічник.

— Тридцять миль відмахали, — сказав йому Ван-Горн. — А тепер наново стихає. Уважай на шквали від берега. Краще б поскидати фали на палубу й поставити вахтових біля них. Звісно, усі позасинають, але хай сплять коло фалів та шкотів.

Джеррі збудився, коли Шкіпер залазив під укривало, і знов, наче то була вже давня звичка, вмовстивсь у нього під пахвою, а коли Шкіпер пестливо притулився до нього щокую, щасливо чмихнув, лизнув щокую холодненьким язичком і заснув.

А ще за півгодини йому здалося, наче настав кінець світу. Прокинувся він від того, що Шкіпер ураз зірвався на ноги й укривало полетіло в один бік, а Джеррі в другий. Палуба "Ерен-джі" зробилася сторчовою стіною, і Джеррі кудись посунувся по ній у ревучій пітьмі. Усі снасті аж гули й рипіли під шаленим натиском шквалу.

— До грота-фала! Хутко! — на весь голос гукнув Шкіпер, і Джеррі почув, як тонко завищав у блоці грота-шкот: то Ван-Горн, зіпнувшись у темряві з натуги, квапливо попускав його, аж долоні обпікало тертям.

Поки все те і ще багато інших звуків — верещання матросів, Боркманові покрики, — вдарило у вуха Джеррі, він сунувся вниз крутою стіною-палубою свого нового, хисткого світу. Але він не впав на фальшборт, об який міг би поламати тоненькі щенячі реберця. Тепла океанська вода, хлюпнувши через фальшборт цілим потоком блілого фосфоричного вогню, підхопила його й пом'якшила падіння. Він спробував був пливти, але заплутався в покиданих на палубу снастях.

Пливти він поривався не зі страху перед смертю, не рятуючи своє життя. У голові в нього була лише одна думка: "Де Шкіпер?" Не те що він думав урятувати Шкіпера чи якось допомогти йому. Його гнала просто любов. Як мати під час стихійного лиха поривається до своєї дитини, як стародавні елліни, вмираючи, згадували милий свій Аргос [8], як вояки на бойовищі з останнім передсмертним віддихом вимовляють ім'я коханої — так само Джеррі в ту хвилину, схожу для нього на кінець світу, прагнув бути коло Шкіпера.

Шквал затих раптово, як і зірвався. "Еренджі" враз вирівнялась, і Джеррі опинився під правим фальшбортом. Він підбіг по рівній палубі до Шкіпера, що стояв на широко розкарячених ногах, ще з кільцем грота-шкота в руці, й кричав:

— Щоб я скис! Вітер пропав! А дощ не пішов!

У голу литку йому тицьнувся холодненький писок, і він почув, як щеня радісно чмихнуло. Ван-Горн нахилився й погладив його. Він нічого не бачив у пільмі, але подумав, що Джеррі крутить хвостиком, і йому стало тепло на серці.

На палубі юрмились перелякані тубільці-пасажири, і їхнє жалібно-сердате джерготіння схоже було на щебетання сонних птахів у гіллі. Підійшов Боркман, став опліч Ван-Горна, і обидва в украй напруженому чеканні силкувалися проглянути морок довкола, прислухаючись пильно, чи не вчують голосу водяної та повітряної стихії.

— Де ж дощ? — похмуро спитав Боркман. — Завжди спершу вітер, потім дощ його вбиває. А тепер чогось дощу нема.

Ван-Горн не відповів: він дивився й слухав, як і перше.

Джеррі теж був чуйний і напружений; тривога обох білих передалась і йому. Він тицьнувся холодним носиком у Шкіперову ногу і, лизнувши її язичком, відчув солоний смак морської води.

Шкіпер раптом нахилився, хутко, не церемонячись, угорнув Джеррі в укривало й поклав у ямку між двома лантухами ямсу, принайтовленими на палубі за бізань-щоглою. Потім ще надумався й обв'язав укривало уривком шворки, так що Джеррі опинився ніби в зав'язаному мішку.

Тільки-но він із тим упорався, як над головою в нього перелетіла бізань, передні вітрила гучно ляснули, раптом спіймавши вітер, а величезний грот з усього розмаху, що давав йому тільки-но попущений капітаном шкот, перекинувся на другий борт і так грюкнув блоком, аж усе суденце здригнулось. "Еренджі" враз лягла на лівий борт. Цей

другий шквал, сильніший за перший, налетів із протилежного боку.

Джеррі почув, як Шкіпер гукнув спершу помічників: "Біжи до грота-фала! Скинь його з нагеля! А я до шкота! — а тоді матросам: — Батто! Скинь з нагеля бізань-фал, хутко! Ранга! Попусти бізань-шкот!"

Потім Ван-Горна збила з ніг лавина тубільців-пасажирів, що висипали були на палубу під час першого шквалу. І вся купа, серед якої він опинився, борсаючись посунулася палубою вниз, на колючий дріт лівого фальшборту, що вже заривсь у воду.

Джеррі був так безпечно вмощений у своєму кубельці, що не викотився з нього. Та вчувши, що Шкіперові команди змовкли, а ще за хвилику залунала від колючого дроту його лайка, він почав пронизливо дзявкати й шалено видиратися з уквивала. Зі Шкіпером щось скоїлося. Він знав це. Більше він не знав нічого, бо в тому хаосі, схожому на кінець світу, не думав про себе.

Потім він затих, прислухаючись до нових звуків: громового ляскоту парусини та людського крику. Він хибно сприйняв те як лихий знак, бо ж не міг знати, що то спускають грота після того, як Шкіпер перетяв грота-шкот, вихопивши з піхов ножа.

Гвалт чимраз дужчав, і Джеррі теж дзявкав та верещав, коли нараз відчув, що чиясь рука обмацує уквивало. Він затих і принюхався. Ні, це не Шкіпер. Він нюхнув ще раз — і впізнав: це Лерумі, той чорношкірий, що його вранці на березі Бідді звалила у воду і що згодом, уже вдень, копнув його ногою по обрубковій хвоста, а колись давніше, з тиждень тому, пожбурих каменюкою в Теренса.

Тубілець перерізав шнурок, і пальці його залізли всередину уквивала, намагаючись Джеррі. Той загарчав якнайзлісніше. Бо ж діялося блюзнірство. Він, собака білої людини, був табу для всіх чорношкірих. Він рано засвоїв закон, що жоден чорношкірий не має права навіть доторкнутись до собаки білого бога. Та Лерумі, лихіший із лихих, у ту хвилину, коли западався світ, насмів простягти до нього руку.

І тільки-но тубільцеві пальці торкнули Джеррі, він вчепився в них зубами. Потім вільна рука чорношкірого так його стусонула, що він відлетів, а зціплені його зуби до живого м'яса обдерли пальці Лерумі.

Розлючений, мов чортеня, Джеррі відчув, що його схопили за шию, тоді, напівзадушеного, жбурнули в повітря. Летючи, він несамовито дзявкав. Упав він у море й зразу поринув, набравши в легені чимало солоної води, тоді виринув, задихаючись, але пливучи. Плив він, не думаючи про це: вчитися плавати Джеррі не мусив, так само, як і вчитися дихати. Бігати — і то йому довелося навчитись, але плавати він умів від природи.

Над ним ревів вітер і ніс клапті піни, що забивала йому пащу й ніздрі, біла в очі, пекла й сліпила їх. Не знавши моря, він рвонувся з води, задер писок угору, до повітря, але від того тільки став у воді сторчма й знову поринув, бо лапи, що ними він молов, тепер уже не підтримували його. І знову він виринув, набравши в легені ще більше солоної води. Цього разу, хоча про те й не думаючи, а тільки пристосовуючись, як легше — а отже, й вигідніше, — він простягся у воді плазом і далі вже намагався пливти так.

Шквал затих, і з темряви долинуло лопотіння напівспущено-го грота, пронизливі вигуки матросів, Боркманова лайка, а над усім владний голос Шкіпера:

— Хапай за грот, хлопці! Чіпляйся! Тягни вниз дуже-дуже! Вибирай шкота! Швидше, сто чортів, швидше!

РОЗДІЛ VI

Розпізнавши Шкіперів голос, Джеррі, що борсався на збитій шквалом крутій дрібній хвилі, задзвякав нетерпляче й розпачливо, кличучи на поміч нового укоханого хазяїна. Та скоро всі звуки затихли, бо "Еренджі" відпливала геть. І тоді, самотній, у темряві, на розхвильованих грудях моря, у якому він упізнав ще одного зі своїх одвічних ворогів, Джеррі почав квилити жалібно, мов загублена дитина.

Він не так розумів, як радше відчував свою безпорадність у цьому суворому морі, що не мало серця, не знало жалю й загрожувало йому тим незбагненим, невиразним для нього, але жахливим лихом, яке ми називаємо смертю. Власне, про свою смерть він не мав уявлення, бо, не знаючи того часу, коли він ще не жив на світі, не міг уявити й часу, коли він уже не житиме. Проте вона була поряд, про неї кричали, застерігаючи його, кожна клітинка тіла й мозку, кожен нерв — вони провіщали йому остаточну життєву катастрофу, про яку він не знав нічого, а тільки відчував, що це найбільше, непоправне лихо. Не розуміючи смерті, він передчував її не менш гостро, ніж люди, дарма що вони знають більше і вміють узагальнювати куди глибше, ніж собаки.

Як людина борсається в тенетах нічної змори, так борсався Джеррі в сердитій солоній воді, що не давала йому дихати. Він квив, плакав, як загублене дитя — загублене щеня, що лиш півроку прожило в чарівному світі, повному радощів і страждання. Він жадав Шкіпера. Бо Шкіпер був бог.

А на "Еренджі", що вирівнялась, тільки-но спустили грот, коли втих лютий шквал і потоками линув тропічний дощ, Ван-Горн і Боркман навпомацки почалапали в темряві один до одного.

— Подвійний шквал, — сказав Ван-Горя. — Зразу вдарив з одного боку, тоді з другого.

— Певне, розділився перед тим надвоє, — додав помічник.

— І ввесь дощ забрала друга...

Не доказавши, капітан лайнувся.

— Гей! 'Кий біс ти там робиш? — гукнув він до стерничого.

Бо кеч ураз привівся до вітру; бізань з вибраним шкотом заполоскалась, а передні вітрила спіймали вітер другим боком, і "Еренджі", повернувши на новий галс, рухалась тепер назад, приблизно пройденим тільки-но шляхом. Тобто вона верталась туди, де борсавсь у воді Джеррі. Таким чином через помилку ту-більця-стерничого шалька терезів, на яких коливалось життя Джеррі, перекилилась на його користь.

Ван-Горн не став уже міняти галсу; він наказав Боркманові розбирати переплутані снасті на палубі, а сам, присівши навпочіпки під дощем, заходився сточувати перерізаний грота-шкот. Дощ хутко вщухав і вже не періщав так по палубі, отож капітан дочув від моря якісь інші звуки. Він на хвилюк припинив роботу, прислухався,

впізнав скавчання Джеррі й зірвався на ноги.

— Щеня за бортом! — гукнув він до Боркмана. — Клівера на вітер!

Тоді метнувся на корму, розпихаючи тубільців-пасажирів.

— Гей! Матроси! Гайда на корму, вибирай бізань-шкот! Хутко!

Він квапливо зиркнув на компас, щоб визначити напрям,

з якого долинали скавчання Джеррі.

— Стерно на борт! — гукнув він стерничому й сам кинувся до штурвала та крутонув його, твердячи сам собі вголос: — Ост-норд-ост і чверть на ост, ост-норд-ост і чверть на ост...

Потім вернувся до нактоуза і втупивсь у компас, прислухаючись, чи не почує скавчання ще раз, щоб уточнити напрям. Але чекав він недовго. Бо хоч після виконаного маневру "Еренджі" лягла в дрейф, та він знав, що вітер і хвилі дуже скоро віднесуть судно від щеняти. Отож він гукнув Боркманові йти на корму підтягати вельбота, а сам побіг до каютки по ліхтарик та човновий компас.

Яхта була така маленька, що єдиного човна тягла за собою на довгій линві, і доки помічник підтяг вельбота до корми, Ван-Горн уже вернувся. Не зважаючи на колючий дріт, він почав пересаджувати через нього матросів-веслярів та кидати їх у човен, а потім і сам перемахнув туди, зіпершись на бізань-гік. Поки відв'язували човен, він ще кинув помічникові останні накази.

— Засвіти ходовий ліхтар, Боркмане. Судно тримай у дрейфі. Грота не піднімай. Очисти палубу, до грота-гіка припасуй хват-талі.

Тоді взявся за стернове весло й гукнув веслярам:

— Шуруй-шуруй, хлопці, шуруй-шуруй!

Тобто, мовляв, "греби чимдуж".

Стернуючи, він раз у раз присвічував ліхтариком на компас і тримав курс ост-норд-ост і чверть на ост. Потім згадав, що на такому курсі човновий компас дає відхилення цілих дві поділки від компаса "Еренджі" й відповідно повернув човна.

Час від часу він наказував човнярам підняти весла, прислухався й кликав Джеррі. Тоді почав водити човна колами або зигзагами, за вітром і проти вітру, по тій ділянці нічного моря, де, на його думку, мусило плавати щеня.

— Тепер, хлопці, слухай, — сказав він веслярам. — Котрий почуй малий собака скаву-скаву, я давай тому п'ять сажень перкаль і два десятки плитка тютюн.

Ще за півгодини він уже обіцяв "два десятки сажень перкаль і один десяток плитка тютюн" тому з веслярів, котрий перший почує "малий собака скаву-скаву".

Джеррі доводилося зовсім скрутно. Не звиклий плавати, захлинаючись солоною водою, що хлюпала йому в роззявлену пащу, він уже насилу тримався на поверхні, коли вгледів спалах капітанового ліхтарика. Однак він не пов'язав того спалаху зі Шкіпером, отож звернув на нього не більше уваги, ніж на перші зірки, що заблимали на небі. Він узагалі не думав, зірка то чи не зірка. Він і далі скавучав та захлинався солоною водою. Та коли нарешті почув Шкіперів голос, то відразу ніби ошалів. Він спробував зіп'ястись на задні лапи, а передніми спертись на той голос, що долітав з темряви, як зіперся б на

Шкіперову ногу, якби та була близько. Але вийшла з того тільки біда: ставши у воді сторчма, він зразу поринув із головою й захлинувся ще дужче.

Якусь хвилю вода в горлі не давала йому відповісти на Шкіперів поклик, що долинав з темряви знову й знову. Та вихаркавши її, він залився радісним дзявкотом. Шкіпер іде визволити його з цього пекучого, їдучого моря, що сліпить йому очі й не дає дихати! Шкіпер — справді бог, його бог, наділений силою рятувати.

Дуже скоро Джеррі почув ритмічний стук весел об кочети, і його радісне дзявкання злилося з радісним голосом Шкіпера, що підбадьорював собаку й підганяв веслярів:

— Зараз, Джеррі, голубчику! Зараз, зараз, Джеррі! Зараз! Шу-руй-шуруй, хлопці! Ми вже ось, Джеррі! Вже ось-ось! Тримайся, голубчику! Зараз витягнемо! Шуруй-шуруй, як сто чортів! Ось, ось ми, Джеррі! Потерпи, лебедику, потерпи ще трошки!.. Тихо... тихо... Годі шуруй.

І несподівано Джеррі побачив, як зразу над ним із темряви виринув човен; промінь ліхтарика, спрямований просто йому в очі, засліпив його, і він, радісно дзявкаючи, відчув і впізнав Шкіперову руку, що вхопила його за в'язи й підняла в повітря.

Намоклий, плюхнув він Шкіперові на груди, теж мокрі від дощу, і шалено замотив хвостиком по Шкіперовій руці, що підтримувала його; він аж корчився з радості всім тільцем, а язичком лизав Шкіпера в підборіддя, у губи, у щоки, у ніс, мов несамовитий. А Ван-Горн не помічав, що він сам змок і що від того та ще від хвилювання, у нього починається напад малярії. Він знав лише, що подароване йому тільки напередодні вранці щеня живе й ціле, на руках у нього.

Матроси вже налягли на весла, а він правив човном, затиснувши стернове весло під пахвою, щоб другою рукою тримати Джеррі.

— Ох ти ж шибенику малий! — знов і знов ласкаво муркотів він. — Ох ти ж шибенику!

І Джеррі на відповідь повискував, дзявкав та лизав його в обличчя, — достоту, як загублена дитина, віднайшовшись, ридає, хлипає й цілує матір. Його всього трусило, аж тіпало, але не від холоду, а швидше від великого напруження чутливих нервів.

Вернувшись на судно, Ван-Горн висловив помічникові свою підозру:

— Щеня не саме впало за борт. І хвилию його не змило. Я ж бо замотав його в укривало, ще й шворкою зав'язав.

Поміж своїми матросами та шістьма десятками тубільців-паса-жирів, що всі юрмились на палубі, він пройшов на корму й присвітив ліхтариком. Укривало й досі лежало на лантухах із ямсом.

— Авжеж. Шворку перерізано. Вузол на ній цілий. Котра ж це чорношкіра паскуда зробила?

Присвічуючи ліхтариком, він обвів очима кільце чорних облич довкруг нього, і такий гнів був у його погляді, що всі тубільці понурювали очі або відводили вбік.

— Якби ж то щеня могло говорити! — мовив Ван-Горн із жалем. — Воно б сказало, хто це зробив.

Він раптом нахилився над Джеррі, що стояв біля нього, поставивши йому на босі

ноги мокрі передні лапи.

— Упізнай його, Джеррі, впізнай того чорношкірого, — заговорив Ван-Горн шпарко, підбадьорливо, обводючи рукою кільце тубільців.

Джеррі враз нашорошився, застрибав і нетерпляче задзявкав.

— Далєбі, щєня може його викрити, — сказав Ван-Горн помічникові. — Ану, Джеррі, знайди його, кусь його, поганяй його, покачай його! Де він, Джеррі? Знайди його! Знайди!

Джеррі зрозумів тільки, що Шкіпер чогось хоче від нього. Він повинен знайти щось, потрібне Шкіперові. Радий послужити хазяїну, він спершу нетерпляче, без мети стрибав довкола, а Шкіперові підбадьорливі покрики ще дужче збуджували його. Потім йому шибнув у голову здогад, цілком виразний здогад. Він метнувся вперед, до прови, і кільце тубільців розступилося перед ним. Попід правим бортом він добіг до міцно принайтовленого стоса скриньок, тицьнуся писком у дірку, де було лігво дикого собачати, і принюхався. Так, дике собача ховалось там. Джеррі вчув не Тільки його запах, а й погрозливе гарчання.

Він запитливо звів погляд на Шкіпера. Чи цього хотів Шкіпер від нього? Та Шкіпер тільки засміявся й помахав рукою, показуючи, що треба шукати десь-інде, чогось іншого.

Джеррі відбіг і почав обнюхувати різні місця, де, як він знав з досвіду, могли ховатися таргани чи пацюки. Та хутко здогадався, що Шкіпер хоче не того. Повний нестямного жадання прислужитись, він, спершу без ніякої певної мети, кинувся обнюхувати ноги чорношкірих.

Тоді Шкіпер став ще завзятіше підганяти й підцьковувати його. Джеррі просто ошалів. Ось воно що! Він повинен розпізнати чорношкірих матросів та пасажирів по їхніх ногах! Джеррі заметався від тубільця до тубільця — і врешті натрапив на Лерумі.

І тоді він ураз забув, що Шкіпер чогось від нього хоче. Він знав тільки, що це той самий чорношкірий, котрий зламав табу, наклав руки на його, Джеррі, священну особу й викинув його за борт.

Джеррі несамовито загавкав, виширив білі зуби, наїжачив куцу шерсть на хребті й стрибнув на Лерумі. Той кинувся навікача, і Джеррі під гучний регіт усіх тубільців погнався за ним. Обігнавши Лерумі по всій палубі, він кілька разів спромігся куснути чорні литки, що мелькали перед ним. Тоді Лерумі подерся на грот-ванти, лишивши Джеррі в безсилій люті кидатися вниз.

Ван-Горн підійшов до нього; тубільці півколом здалеченька обступили їх ззаду. Капітан посвітив ліхтариком на чорношкірого, що завис на вантах, і побачив довгі рівнобіжні дряпини на тій руці, що залазила під укривало до Джеррі. Ван-Горн значуще кивнув на них Боркманові, який стояв осторонь, поза півколом, щоб ніхто з тубільців не міг підступити до капітана ззаду.

Шкіпер узяв Джеррі на руки й угамував його лютя словами:

— Молодця, Джеррі! Позначив ти його як слід. Добрячий із тебе пес, добрячий псисько!

Тоді знову підвів голову до завислого на вантах тубільця, присвітив ліхтариком і спитав суворо:

— Як твій звати?

— Мій звати Лерумі, — тремтячим голосом цвіркнув тубілець.

— Ти з Пендафрін?

— Я з Меріндж.

Капітан Ван-Горн, гладячи щеня, на хвилику замислився. Кінець кінцем, цей чорношкірий уже вертає додому... За день, щонайбільше за два він його висадить на берег і спекається.

— Далєбі, я дуже злий на твій! — заgrimів він. — Я злий на твій, як сто чортів! Я злий дужче нема! 'Кий біс ти кидай у воду мій малий собака?

Лерумі не міг здобутись на відповідь. Він розгублено водив очима, вже готовий до того, що його відшмагають. А він із гіркого досвіду знав, як білі пани вміють те робити.

Капітан Ван-Горн запитав його ще раз, і тубілець знову тільки розгублено повів очима.

— Гляди, всиплю бубни! — погрозив Ван-Горн. — Ти дуже-ду-же слухай мій слово! Твій око ще раз глянь на мій собака, так я тобі всиплю багато-багато бубни, повно ще й з верхом! Утямив?

— Я втямив! — жалібно відповів Лерумі, і на тому вся пригода скінчилася.

Чорні пасажири спустились до трюму досипляти ніч. Боркман із матросами підняли грота, і "Еренджі" попливла своїм курсом далі. А Ван-Горн, принісши собі знизу сухе укшивало, ліг на палубі спати, і Джеррі вмовився в нього під пахвою, поклавши голову йому на плече.

РОЗДІЛ VII

Уранці о сьомій годині, коли Шкіпер розгорнув укшивало й підвівся, Джеррі відсвяткував початок нового дня тим, що загнав дике собача в його схованку, а потім так загарчав і вискалив зуби на Лерумі, що той обійшов його півколом за кілька кроків і всі тубільці на палубі глузливо захихотіли.

Поснідав він разом із Шкіпером; правда, той нічого не їв, тільки ковтнув гран п'ятдесят хіни, вгорнені в цигарковий папір, і запив чашкою кави, а тоді сказав помічників, що йому доведеться гарненько вкватись в укшивала та впріти, аби прогнати напад пропасниці. Його вже морозило, аж він зубами цокотів, дарма що пекуче сонце витискало з палубних дощок кучеряві хмарки пари; однак Ван-Горн ще ласкаво пригорнув Джеррі до себе й назвав княжатком, і королятком, і короліком.

Бо Ван-Горн не раз чув, як Том Гегін, сидячи за чаркою віскі із содовою, коли спека й задуха не давали заснути, напам'ять переказував родовід Джеррі. І в тому родоводі налічувалося стільки вельможних предків, скільки лишень може мати ірландський тер'єр, чию породу люди вивели із стародавніх ірландських вовчурів менше як за два людські покоління.

Ван-Горн пам'ятав, що батька Джеррі, Теренса Безстрашного, привела від вирощеного в Америці Мілтона Дроліна знаменита сука Бріда Мадлер, королева

тер'єрів графства Ентрім, що походила, як відомо кожному обізнаному з племінними реєстрами, від самого майже міфічного Спадса, і в її жилах не текло ні краплини крові чорно-рудих Кілені-боїв чи безпородних Рябків. А родовід Бідці можна було простежити аж до Еріни, легендарної праматері всієї породи, через Бріду Міксер, що була й у числі предків Бріди Мадлер. І мати Бідці, Моуа Дулін, теж була окрасою династії.

Джеррі, звісно, не розумів таких слів, як "королятко" чи "королик", він тільки відчував, що вони означають любов, так само, як сичання Лерумі означало ненависть. І він спізнав справжній захват любові на руках у свого укоханого бога. Хоча Джеррі й не думав про те, але він знав, що за кільканадцять годин устиг полюбити Шкіпера дужче, ніж любив Дербі й Боба — єдиних, крім містера Гегіна, білих богів, яких він знав раніше. Він не був свідомий того. Він просто любив, просто слухався веління свого серця, чи голови, чи ще якої частини організму, де виникає отой таємничий, солодкий і невситимий голод, що зветься "любов".

Шкіпер рушив до каютки. Він ішов, не звертаючи ніякої уваги на Джеррі, що дріботів тихенько за ним аж до люка. Шкіпер не помічав Джеррі, бо його самого корчила, ломила, трусила пропасниця, і голова йому неначе розпухла, а світ перед очима туманів і хитався, і він ішов, заточуючись, мов п'яний або хиренний дід. І Джеррі відчував, що зі Шкіпером діється щось недобре.

Ван-Горн спустився крутим трапом униз, то мурмочучи щось, бо в нього вже починалося марення, то знов опановуючи себе й замовкаючи, коли згадував, що треба лягти й закутатись. Джеррі поривався за ним, однак стримував голос і дивився, як Шкіпер поволі спускається трапом. Він сподівався, що Шкіпер, опинившись унизу, підніме руки й спустить його. Але Ван-Горна уже так змогла хвороба, що він забув про щеня. Розставивши руки, щоб не впасти, він поточився трюмом наперед, до своєї каютки.

Джеррі був на правду королівської породи. Він хотів озватись, попроситися, щоб його зсадили вниз. Проте не озвався. Він стримався, сам не знаючи чому — мабуть, туманно усвідомлював, що до Шкіпера слід ставитись, як до бога, і тепер не час до нього в'язнути. Хоч як його поривало загавкати, але він мовчав і тільки прислухався над люком, як Шкіпер унизу йде до каютки.

Проте навіть у королів та їхніх нащадків витримка не безмежна, і за чверть години Джеррі вже готовий був порушити свою мовчанку. Тільки-но Шкіпер зник унизу, очевидячки в якійсь тяжкій скруті, денне світло потьмяніло для Джеррі. Він міг загнати в шпару дике собака, та йому вже не хотілось. Повз нього пройшов Лерумі, і він не звернув на нього уваги, хоч і знав, що досить йому загарчати, і чорношкірий обійде його якнайдалі. Незліченні запахи із суходолу долітали до його чутливих ніздрів, але він їх не помічав. Навіть грот, що надимався й ляскав над головою, щойно хвиля гойдне заштилілу "Еренджі", не привертав його глузливого погляду.

Джеррі вже поривало сісти, задерти писок до неба й жалісно завити, коли враз йому набігла одна думка. Годі пояснити, як вона з'явилась. Хіба людина завжди може пояснити, чому сьогодні на сніданок вона вибрала зелений горошок і відмовилась від

стручкової квасолі, хоча вчора воліла стручкову квасолю, а від зеленого горошку відмовилась? Або ж суддя, що присудив злочинцеві вісім років ув'язнення, а не п'ять і не дев'ять, хоча ті цифри теж крутились у нього в голові, хіба може пояснити, чому він так рішуче визначив саме вісім років як справедливую кару? А коли навіть люди, трохи не півбоги, неспроможні зглибити таємниці зародження думки або підстави того чи іншого вибору, то як же сподіватись від собаки, щоб він знав, як зародилась у нього думка, що змусила його вчинити саме так, а не якось інакше?

Так і Джеррі. Уже як він от-от мав завити, десь у глибині його бистрого мозку з'явилась інша думка. І він скорився тій думці, як маріонетка кориться ниткам, і відразу побіг шукати капітанового помічника.

Він хотів попросити в Боркмана допомоги. Адже Боркман був теж двоногий білий бог і легко міг спустити його вниз крутим трапом, а для самого Джеррі це було табу, порушення якого загрожувало бідой. Але Боркман не мав у душі основи для любові, тобто розуміння. Крім того, йому було ніколи. Він не тільки мусив стежити за курсом, віддавати накази стерничому й матросам біля вітрил, наглядати за тими, які мили палубу та драїли мідяні частини; йому ще треба було час від часу хлискати віскі з пляшки, вкраденої в капітана й схованої між двома лантухами з ямсом, принайтовленими на палубі за бізань-щоглою.

Щойно пообіцявши вже непевним язиком усипати бубни ту-більцеві-стерничому, що трохи збився з курсу, він саме простував на корму хильнути ще ковток, коли Джеррі заступив йому дорогу до жаданої пляшки. Звісно, не так, як заступив би дорогу, скажімо, тому ж таки Лерумі. Він не вишкіряв зубів, не наїжачувався. Він був утілена ласкавість і благодіяння. Він просив так виразно, як тільки може просити створіння, позбавлене мови: і крутив хвостом, і вихилявся всім тілом, і щулив вуха, і дивився так промовисто, що кожна хоч трохи чуйна людина його б зрозуміла.

Однак Боркман побачив перед собою тільки чотириногу тварину, яку він, у своїй пихатій тваринності, вважав більш твариною, ніж він сам. Він не побачив у ньому прегарного, ласкавого щенятка, що так довірливо, з такою надією чогось просило. Він побачив тільки чотириногу нижчу істоту, яку треба відіпхнути з дороги, щоб самому вельможено пройти на своїх двох ногах до пляшки, що розворушить йому джмелів у голові, навіє приємні мрії, ніби він князь, а не васал, володар життя, а не його раб.

І Джеррі відкинуто набік, брутально відіпхнуто босою ногою, так холодно й бездушно, як бездушна морська хвиля вдаряє в бездушну берегову скелю. Він трохи не покотився по слизькій палубі, підхопився й став, дивлячись на білого бога, що повівся з ним так неласкаво. Правда, ця ницість і несправедливість не змусили Джеррі загарчати погрозово, як загарчав би він на Лерумі чи й будь-кого з чорношкірих. Він навіть не подумав про те, щоб якось помститися. Адже перед ним був не Лерумі. Це був вищий бог, білошкірий, як Шкіпер, як містер Гегін і решта двоє білих богів, що їх він знав. Він тільки відчув себе скривдженим, наче дитина, коли її нізачо вдарить мати.

До почуття кривди домішувалось і обурення. Джеррі добре знав, що грубощі бувають різні. Бувають грубощі ласкаві, любовні, як тоді, коли Шкіпер ухопив його за

щелепу й торсав, аж йому зуби цокотіли, і відкидав геть, відверто запрошуючи вернутись і бавитись далі. Такі грубощі були для Джеррі раєм. Адже укоханий бог хотів у такий спосіб виказати свою любов до нього.

Але Боркманова поведінка була зовсім інакша. В його грубощах Джеррі не чув теплоти, приязні, любові. Він не так розумів, як відчував ту різницю й обурювався несправедливістю, хоч і не виявляв того нічим. Він спокійно стояв і, марно силкуючись зрозуміти, дивився на помічника: той уже приклав пляшку шийкою до губів, а дном перевернув догори, і в горлянці йому булькало, а борлак на шиї ходив угору й униз. І далі Джеррі спокійно стежив, як він іде до стерна й нахваляється "полатати боки" й "відбити бебехи" чорному стерничому, що у відповідь осміхався так само лагідно, сумирно й прохально, як щойно сам Джеррі.

Покинувши цього бога як незрозумілого й неприязного, Джеррі сумно подріботів назад до люка й знов у тузі перехилив голову через бортик, у той бік, де недавно зник Шкіпер. Його пекло, тягло, підганяло жадання бути зі Шкіпером, бо тому було кепсько, бо його спіткало лихо. Джеррі прагнув до Шкіпера. Він прагнув бути з ним — по-перше, гостро, тому що любив його, а по-друге, невиразно, тому що хотів прислужитися йому. Отож він, недосвідчений і безпорадний, сидів над люком і скавчав униз, у трюм, виливаючи свою тугу й поривання до Шкіпера, занадто щирий у тій тузі, аби звертати увагу на чорношкірих, що сміялися й глузували з нього на палубі й у трюмі.

Від люка до трюмної підлоги було сім футів. Джеррі всього кілька годин передніше видряпався крутим трапом нагору; але він знав, що спуститися трапом не зможе. І все ж він кінець кінцем зважився спуститись. Так владно поривало його серце дістатись до Шкіпера за будь-яку ціну і так ясно розумів Джеррі, що не зможе злізти трапом головою вперед, бо ніяк буде чіплятись лапами за щаблі, як тоді, коли він підіймався, що він і не пробував лізти вниз щаблями. Він просто геройськи стрибнув у трюм. Він знав, що порушує життєве табу, таке саме, як те, що забороняло стрибати в лагуну Меріндж, де плавали страшні крокодили. Велика любов завжди здатна вилитись у самопожертву й самозречення. І тільки любов могла спонукати Джеррі до такого стрибка.

Він ударився об підлогу боком і головою, і йому відразу заперло дух і забило памороки. Навіть лежачи без тями й здригаючись, він спочатку швидко, конвульсивно перебирав лапами, наче біг наперед, до Шкіпера. Тубільці засміялися, вгледівши те, і сміялися ще довго, коли він уже перестав здригатись та молоти лапами. Народившись дикунами, проживши весь вік у дикості й нічого більше не знавши, вони й почуття гумору мали дикунське. Щеня, що забилось до непритомності, а може, й на смерть, було для них найкумеднішим у світі видовищем.

Аж хвилини за чотири Джеррі прочумався й зміг підвестися. В очах йому ще стояв туман, і він мусив широко розставити лапи, щоб утриматись на них, бо "Еренджі" гойдалась на хвилі. Та разом із першим проблиском свідомості повернулась і думка, що йому треба до Шкіпера. Тубільці? Пройнятий тривогою, турботою й любов'ю, він не зважав на них. Він ніби не бачив тих чорних людей, що реготали, хихотіли, шкірили

зуби, і якби Джеррі не був під страшною егідою великого білого пана, радісінки були б забити й зжерти це щеня, що вже змалечку виявило такий хист у цькуванні чорношкірих. Джеррі гордо, не повертаючи голови чи очей, демонстративно не помічаючи тубільців, побіг наперед, до каютки, де лежав у своїй койці й марив Шкіпер.

Ніколи не хворівши на малярію, Джеррі не розумів, що це таке діється з хазяїном. Але серцем він знав, що Шкіпер у біді, і тяжко тривожився. Шкіпер не впізнав його, навіть коли Джеррі вистрибнув на койку, став лапами на його груди, що здіймалися важко, і злизав йому з обличчя 'їдкий пропасничний піт. Та Шкіпер тільки змахнув у нестямі рукою й відкинув Джеррі, аж він ударився об стіну каютки.

Це вже були грубощі не любовні. Але й не такі, як у Боркма-на, що відіпхнув його з дороги ногою. Вони походили від Шкіперової біді. Джеррі не додумався до такого висновку. Проте чинив він якраз так, ніби додумався. Людською мовою, хоч яка вона досконала, важко це з'ясувати; можна тільки сказати, що Джеррі відчув у цих грубощах ще одну, нову відміну.

Він сів так, щоб його не дістала рука, що нею Шкіпер розмахував, і сидів, жадаючи підсунутися ближче й знов лизнути обличчя бога, що чомусь не впізнавав його і все ж напевне любив; Джеррі страждав разом із Шкіпером, ділив із ним його біду.

— Еге, Кленсі, — мурмотів Шкіпер, — гарна в нас нині робота, та й хлопці незгірші дібралися... Подай домкрат номер третій, Кленсі. Під передній кінець підсунь.

Потім йому примарилось інше:

— Ну що це ти кажеш, серденько! Учиш мене, як твої золоті коси розчісувати, наче я не чесав їх сім років, краще ніж матуся, далєбі, краще. Я вже чемпіонську золоту медаль заслужив, що так розчісував коси своїй гарненькій донечці... З курсу збилися! Гей, там, біля стерна, право на борт! Клівер — і формарсель-фа-ли! Круто до вітру! Крутіше, крутіше!.. Ох, і летить же! Просто як чарівний корабель... Ну, гаразд, я ще підніму. До стелі. Крий, Блекі, як хочеш побачити мою карту. А тут є що побачити, будь певен!

Отака міщанка незв'язних спогадів сипалася словами зі Шкіперових уст, і торгала його тілом, і тіпала руками, а Джеррі, притулившись під бортиком койки, тужив, що не вміє допомогти. Він не міг зрозуміти, що це діється. Адже він не знав нічого ні про покер, ні про кермування вітрильниками, ні про трамвайні аварії в Нью-Йорку, ні про чесання кіс коханої доньки в скромній гарлемській оселі.

— Обидві неживі, — сказав Шкіпер: йому вже знов марилося нове. Він вимовив ті слова спокійно, ніби відповідав на запитання, котра година, а потім застогнав: — Ой, які в неї були коси, які гарні золоті коси!

Часинку він лежав нерухомо, лише ридав, наче йому серце рвалося. І Джеррі скористався з того. Він ліг Шкіперові під пахву, пригорнувся йому до боку, поклав голову на плече, ледь торкаючись холодненьким носиком до щоки, і відчув, як Шкіперова рука обвиває його й пригортає міцніше. Пальці ласкаво погладили його, і теплий дотик оксамитової шкурки повернув Шкіперове марення в інший бік, бо він замурмотів суворо й зловісно:

— Котрий чорношкірий хоч оком скине на це щеня...

РОЗДІЛ VIII

За півгодини Ван-Горна пройняло рясним потом і напад пропасниці минувся. Він відчув у тілі величезну полегкість, і рештки маячного туману відлинули з голови. Але залилася страшенна кволість, і Ван-Горн, скинувши із себе укривала та впізнавши Джеррі, заснув міцним здоровим сном.

Аж за дві години він прокинувся, встав із койки й рушив на палубу. Піднявшись трапом до половини, він висадив Джеррі нагору, а сам пішов назад до каютки взяти пляшечку з хіною. Але до Джеррі вернувся не одразу. Йому впала в очі довга шухляда під Боркмановою койкою. Дерев'яна закрутка відпала від неї, шухляда висунулась до половини, перекинулась униз, за-тислася й тільки через те не падала додолу. То були не жарти. Ван-Горн не мав сумніву, що якби вночі, під час шквалу, та шухляда вилетіла, то вже не було б на світі ні "Еренджі", ні жодного з вісімдесятьох людей, що пливли на ній. Бо шухляда була нап-хом напхана мішаниною з динамітних паличок, коробочок із запалами, моточків бікфордого шнура, олив'яних тягарців на вудки, залізного струменту й численних коробок із рушничними, револьверними й пістолетними набоями. Ван-Горн розібрав

і акуратно поскладав усі ті речі, тоді знайшов викрутку та довшого шруба й пригвинтив закрутку на місце.

А Джеррі тим часом спіткала нова пригода, не надто приємна. Дожидаючи, поки вернеться Шкіпер, він угледів дике собака, що зухвало розляглося на палубі футів за десять від своєї схованки між скриньками. Джеррі враз припав до палуби й почав скрадатися до нього. Уже начебто успіх був певнісінький, бо дике собака лежало, заплющивши очі, і видимо спало.

Але в ту хвилину помічник, що простував палубою на корму, до своєї пляшки, схованої між лантухами з ямсом, гукнув "Джеррі!" — якимсь чудним, захриплим голосом. Джеррі прищулив гостренькі вушка й чемно закрутив кущим хвостиком, однак не кинув скрадатися до ворога. А дике собака, розбуджене помічни-ковим голосом, ураз розплющило очі, зиркнуло в бік Джеррі й шаснуло у своє лігво, де враз обернулось мордою назад, вистромило голову, вишкірило зуби й переможно, з викликом загарчало.

Втративши здобич через помічникову необачність, Джеррі побіг назад до люка зустрічати Шкіпера. Однак Боркман, уже добре зачмелений, бо не раз навідувався до пляшки, по-п'яному вперто вчепився за свою думку. Він двічі владно гукнув Джеррі, але той тільки лагідно прищувлював вуха та крутив хвостиком, а на поклик не біг — знову встромляв голову в люк і дожидав Шкіпера.

Боркман згадав перший свій намір, попростував далі до бізань-щогли, дістав пляшку й добре хильнув. Проте друга думка, хоч яка нікчемна, не забулась; він трохи постояв, хитаючись, мурмочучи щось сам до себе та прикидаючись, ніби стежить за свіжим вітром, що надимає вітрила "Еренджі" й кренив судно, тоді похизувався перед тубільцем-стерничим буцімто орлиною пильністю своїх очей, насправді вже зовсім

посоловілих, і почала паав на середину судна, до Джеррі.

Той нічого не помічав, поки Боркманова рука брутально вхопила його за бік. Джеррі виснув від болю й обкрутнувся мордою до нього. А помічник, бачивши напередодні, як бавився з ним Шкіпер, ухопив щеня за писок і почав торсати, аж зуби йому цокотіли — але зовсім не так, як торсав його Шкіпер: у цих грубощах не було любові. Голова й усе тіло його колотились, зуби стукотіли боляче, а потім його зовсім по-звірячому відкинуто геть, на слизьку похилу палубу.

Джеррі мав шляхетну вдачу. З рівними й вищими істотами він був утілена чемність. Ба навіть із нижчими, як ото з диким собачам, він ніколи не зловживав своєю перевагою свідомо. У його наскоках на те собача було більше задирацтва, ніж справжньої злості. А з вищими за себе, з двоногими білими богами, як оцей Боркман, він умів володіти собою, стримувати первісні інстинкти. Він не хотів гратися з помічником у ту гру, що їй так самозабутньо віддавався зі Шкіпером, бо не почував такої приязні до помічника, хоч і той був двоногим білим богом. Однак поводився Джеррі якнайчемніше. Він вернувся назад, мляво вдаючи те завзяття, з яким учора наскакував на Шкіпера. Він прикидався, грав роль, намагався робити те, чого йому зовсім не хотілося. Він удавав, ніби грається, і гарчав удавано, але не дуже вдало.

Він крутив хвостиком добродушно й приязно і гарчав люто й весело; проте помічник із якоюсь п'яною проникливістю відчув щось не те і невиразно здогадався, що Джеррі нещирий, що він дурить його. Джеррі справді його дурив — задля чемності. Боркман по-п'яному впізнав оману, але не розгледів за нею доброго почуття. І враз він озлився. Забувши, що й сам він тільки тварина, він уразився, що якась, мовляв, тварина гордує гратися з ним так по-дружньому, як із капітаном.

І війна стала неминучою — спершу тільки для Боркмана, а не для Джеррі. Первісний звірячий інстинкт спонукав Боркмана показати, що він, двоногий звір, — пан над цим чотириногим звіром. І Джеррі відчув, що помічникова рука стисла йому щелепу ще сильніше й жорстокіше, а тоді ще брутальніше відкинула його геть на палубу, яка тим часом зробилася крутим і слизьким косогором, бо вітер посвіжішав і яхта накренилась дужче.

Джеррі знов вернувся, відчайдушно чіпляючись пазурами за схил палуби, що не давав опори лапам; цей раз він уже не вдавав лютого, у ньому прокидалася справжня лютість. Він сам того не знав. Швидше йому здавалося, ніби він грається в таку гру, як зі Шкіпером. Тобто гра вже почала захоплювала його, хоча й зовсім по-іншому, ніж тоді, коли він грався зі Шкіпером.

Цього разу його зуби шарпнулись до Боркманової руки швидше й небезпечніше, однак він схибив, і його схоплено та відкинуто по гладенькому схилу ще сильніше, ще далі, ніж перше. Назад він дерся вже неабияк розлючений, дарма що сам і не знав того. Але помічник, бувши людиною, хоч і п'яною, відчув зміну в щенятиній поведінці раніше, ніж сам Джеррі. А відчувши, зразу озвірів, ніби скотився в первісні часи, і вже ладен був насправжки стятися зі щеням, щоб його собі підкорити — як колись первісна людина намагалась підкорити собі перших вовчєнат, украдених із лігва в скелях.

Та й Джеррі міг вернутись у ті часи. Адже його давні предки були ірландські вовчури, а ще давніші, предки вовчурів, — вовки. У його гарчанні почулись нові тони. На струнах його голосників грало незабуте, незгладне минуле. Він блиснув зубами, прагнучи вгородити їх чимглибше людині в руку. Його пройняв бойовий запал. Джеррі скотився в темну, непроглядну дикість молодого світу майже так само швидко, як і Боркман. Тепер його зуби позначили помічникову праву руку, роздерши ніжну, чутливу шкіру зсередини всіх пальців. Ті зуби, гострі, як голочки, були шкулькі, і Боркман, упіймавши щеня за щелепу, жбурнув його від себе так, що Джеррі трохи не вдарився об низенький фальшборт "Еренджі".

Тим часом Ван-Горн, навівши лад у повній вибухових речовин шухляді під Боркмановою койкою, уже підіймався на палубу. Угледівши бій між помічником і щеням, він спинився на трапі й став спокійно дивитися.

Власне, він дивився через мільйон років на двох оскаженілих створінь, що зірвалися з припони еволюції й скотились назад у темряву стихійності, в ту добу, коли ще не зародився розум і не влив у життя лагідності й порозуміння. Одне й те саме заворушилося в спадкових криївках мозку і в Боркмана, і в Джеррі. Час повернувся далеко назад для них обох. Усіх змагань і досягнень десятків тисяч поколінь наче й не було, і бій між Джеррі та помічником точився, ніби між напівмавпою і напіввовком. Жоден із них не бачив Ван-Горна, що стояв на трапі, вистромивши з-за бортика тільки голову.

Боркман не був уже богом для Джеррі, бо й сам Джеррі не був уже чистопородним ірландським тер'єром. Останній мільйон років відбився в їхній спадковості не так міцно, не так тривко, як ще давніші часи, і обидва забули його. Джеррі не знав, що таке сп'яніння, але знав, що таке несправедливість, і вона розлютила його до нестями. Боркман не зумів спинити нового наскоку Джеррі, і той устиг куснути обидві руки, перш ніж помічникові пощастило його відкинути.

І знов Джеррі вернувся. Мов справжній дикий звір, він істерично завивав з обурення. Але не скімлив. Не шулився й не сахався від ударів. Він рвався до ворога, намагався зустріти удар гострими зубами, не ухиляючись, сквитатися за нього. Цей останній раз помічник відкинув його геть так сильно, що він боляче вдарився об фальшборт боком, і Ван-Горн вигукнув:

— Ану годі, Боркмане! Не займай щеняти!

Помічник аж здригнувся з несподіванки, бо не знав, що на нього дивляться, й озирнувся. Владний Ван-Горнів оклик долетів до нього через мільйон років. На його обличчі, перекивленому злістю, проступила ніякова, запобіглива усмішка, і він уже мимрив: "Та ми ж бавимось", — коли Джеррі надбіг знову, підстрибнув і вгородив зуби в руку своєму кривдникові.

Боркман умить скотився на мільйон років назад. Він оскаженіло копнув ногою, але схибив, і зуби Джеррі роздерли йому щиколотку. Він щось забелькотів з люті і з болю, нахилився й щосили вперіщив Джеррі рукою по голові й по шиї. Джеррі, що саме стрибнув і зустрів той удар уже в повітрі, перекутився боком і впав на спину. Відразу

він схопився й уже хотів стрибнути на Боркмана знову, та його спинив Шкіперів окрик:

— Джеррі! Годі! Йди сюди!

Він послухався тільки на превелику силу і, коли проминав помічника, наїжачив шерсть на хребті й вискалив зуби. Вперше за весь час він тихенько заскавчав, але не зі страху і не з болю, а від образи, від жадання провадити бій, що його мусив облишити на Шкіперів наказ.

Піднявшись на палубу, Ван-Горн узяв щеня на руки і став гладити та вгамовувати його, а водночас вичитував помічників:

— І не соромно тобі, Боркмане! Пристрелити б тебе за таке або довбешку з пліч зняти! Щенятко, маленьке щенятко, тільки-но від матки... Я б сам залюбки тобі всипав. Отаке придумати! Маленьке щенятко, трохи не сисунець... Так тобі й треба, що руки покусано. Заробив. Нехай ще й понагноюються. А крім того, ти п'яний. Іди ляж і не потикайся на палубу, поки не проспийся. Втямив?

І Джеррі, що був заблукав дуже далеко в доісторичні часи, а тепер силкувався погамувати предковичну стихійність любов'ю, що зродилася й стала його еством багато пізніше, — хоча прадавній гнів ще тихенько клекотів у нього в горлі, ніби далекий відгомін громовиці, — збагнув, відчув палким серцем велич і справедливість свого Шкіпера. Направду Шкіпер був богом, бо чинив так, як слід, некривдно, й обороняв, і мав владу над тим другим, меншим богом, що знітився й утік від його гніву.

РОЗДІЛ IX

Усю довгу пообідню вахту Джеррі пробув із Шкіпером, і той раз у раз тихенько сміявся або вигукував: "Щоб я скис, Джеррі! Добрячий із тебе пес і боець хоч куди! Це я тобі кажу!" або: "Ти всім собакам собака, Джеррі. У тебе левина душа. Закладаюся, ти б і лева не злякався".

І Джеррі, не розуміючи жодного слова, крім свого назвиська, все ж таки знав, що в тій Шкіперовій мові — щедра хвала й любов. А коли Шкіпер нахилився й ласкаво м'яв йому вуха, або підставляв пальці, щоб Джеррі лизнув їх рожевим язичком, або підхоплював його й пригортав до себе, серце в щеняти трохи не рвалося від захвату. Бо чи може припасти будь-якому живому створінню більша втіха, ніж любов бога? А саме такої втіхи зазнавав Джеррі. Біля нього був бог, справжній, живий, тривимірний бог, що правив своїм світом, і ходив по ньому на двох голих ногах, у стегенній пов'язці, і любив Джеррі, і воркотів йому ласкаві слова, і розгортав йому свої обійми.

О четвертій годині Ван-Горн позирнув на надвечірнє сонце, прикинув швидкість "Еренджі" — чи скоро вони допливуть до Суу, — тоді спустився вниз і безцеремонно розбудив помічника. Джеррі тим часом залишався на палубі. Та недовго панував би він там, якби не білі боги, що були внизу й мали ось-ось повернутися: що ближче ставало до Малейти, то зухвалішали чорношкірі пасажири, бо перед ними вже майоріла давня незалежність; і Лерумі, та й не сам він, поглядав на Джеррі й ковтав слину, мріючи й про помсту, і про смачну їжу заразом.

Ідучи крутим галсом проти свіжого вітру, "Еренджі" хутко наближалася до землі. Джеррі вдивлявся в берег крізь колючий дріт і нюхав повітря, а Шкіпер стояв біля

нього й віддавав накази помічникові та стерничому. Стос скриньок рознайтовили, і тубільці почали безперестану їх відчиняти та зачиняти. Найдужче їх тішив дзвіночок, що був у кожній скриньці й дзеленькав, коли піднімати віко. Вони раділи тій забавці, мов діти, і кожен раз у раз відчиняв та зачиняв свою скриньку, щоб почути дзенькіт.

У Суу мало висісти п'ятнадцятеро тубільців. Вони вдивлялись у берег і, шалено вимахуючи руками та репетуючи, впізнавали й показували один одному найдрібніші деталі краєвиду того єдиного у світі місця, яке вони знати, поки їх не продали на три роки в рабство їхні батьки, дядьки чи ватажки.

Вузенка, заледве сто ярдів завширшки, протока вела до невеликої довгастої бухти. На березі стіною зеленів мангровий ліс та інша тропічна рослинність. Жител чи ще яких ознак присутності людей не видно було ніде, однак Ван-Горн, вдивляючись у близькі хащі, певен був, що десятки, а може, і сотні пар людських очей стежать за ним.

— Ньюши їх, Джеррі, нюши їх, — підохочував він щеня.

Той наїжачив шерсть і загавкав на зелену стіну, бо його нюх справді вже відкрив йому, що там чорношкірі.

— Якби мені такий нюх, — сказав капітан помічникові, — я б і крихти не боявся, що мені коли знімуть голову з в'язів.

Та Боркман не відповів і понуро відійшов у своїй справі. У затоці вітру майже не було; "Еренджі" повільно ввійшла туди й кинула якір на глибині тридцять морських сажнів. Дно бухти так круто спускалося від берега, що й на такій великій глибині від корми "Еренджі" до зелених хащів було лише якихось сто футів.

Ван-Горн і далі сторожко поглядав на лісистий берег. Бо Суу мав лиху славу. П'ятнадцять років передніше тубільці напали там на шхуну "Фейр Гезевей", що вербувала робітників для квін-слендських плантацій [9], і вибили всю команду. Відтоді жодне судно, крім "Еренджі", не важилось поткнутися до Суу. І більшість білих не схвалювали такої нерозумної відваги Ван-Горна.

Удалині, у горах, що підносились на кілька тисяч футів над морем, аж до пасатних хмар, уже здіймалися димові стовпи — сигнали, що сповіщали про "Еренджі". По всій широкій околиці тубільці знали, що прибуло вербівне судно; однаке з джунглів поряд чути було тільки вереск папуг і торохтіння какаду.

До борту підтягни вельбот, у нього пересіло шестеро матросів, тоді п'ятнадцятеро хлопців із Суу зі своїми скриньками. Під рукою у веслярів лежало п'ять рушниць, прикритих парусиновими запонами. На палубі ще один матрос із рушницею в руці стеріг решту зброї. Боркман теж виніс із каютки свою рушницю, щоб була наготові. Ван-Горнова рушниця так само лежала напихваті в нього, на кормі вельбота, де він стояв поруч Тамбі, що стернував довгим веслом. Джеррі тихенько заскімлив і потягся через фальшборт до Шкіпера. Той зласкавився й узяв його до себе, у човен.

Найнебезпечніше місце було в човні, бо ті чорношкірі, що лишались на "Еренджі", навряд чи могли збунтуватися саме тут. Вони були родом із Сомо, Нооли, Ланга-Ланги й далекого Малу, і їх тримав у послуку благодійний страх утратити своїх білих захисників, бо тоді б їх з'їли в Суу — і так само хлопці із Суу боялись би, щоб їх не з'їли

в Сомо, Ланга-Ланзі чи Ноолі.

У човні було небезпечніше ще й тим, що його не прикривав ззаду другий човен. На більших вербівних суднах було неодмінне правило посилати до берега два човни. Один причалював, а другий спинявся трохи віддалік, щоб прикрити відступ висаджених, якщо на березі станеться сутичка. Але "Еренджі", надто мала, щоб нести хоч один човен на палубі, не могла й тягти за собою двох, отож Ван-Горнові, найвідчайдушнішому серед вербівників, бракувало цього вельми істотного захисту.

Тамбі, слухаючись негучних Ван-Горнових команд, спрямовував човна понад берегом. Там, де кінчався мангровий ліс і аж до води спускався крутий схил з утопаною стежкою, Ван-Горн махнув веслярам спинити човна. Над хащами здіймались високі пальми й могутні розложисті дерева, а стежка вела немовби в тунель у щільній зеленій стіні тропічної рослинності.

Вдивляючись у берег і шукаючи там яких-небудь ознак життя, Ван-Горн прикурив сигару й лапнув рукою за попереk, щоб упевнитися, чи на своєму місці застромлена за пов'язку динамітова паличка. Сигару він закурив, щоб у разі потреби припалити від неї бікфордів шнур. Той шнур був зовсім коротенький, та ще й із розрізом на кінці, куди було вкладено відламану сірникову голівку, отож динаміт мусив вибухнути не більш як за три секунди після дотику ґнотом до сигари. Це вимагало від Ван-Горна великого самовладання в разі небезпеки. За три секунди він мав приміритись і кинути паличку із запаленим ґнотом куди треба. А втім, він не думав, що доведеться вдатись до такого, і наготував динаміт просто для остороги.

Минуло п'ять хвилин; берег усе лежав у глибокій тиші. Джеррі нюхнув голу Шкіперову литку, ніби запевняючи Шкіпера, що він тут і не покине його, хоч би якою небезпекою загрожувала ворожа мовчанка землі, тоді зіп'явся передніми лапами на план-шир і далі нетерпляче, сопучи, нюхав повітря, і їжачив шерсть на в'язах, і тихенько гарчав.

— Там вони, там, будь певен, — сказав йому Шкіпер, і Джеррі, зиркнувши на нього усміхненими очима, покрутивши хвостиком та ласкаво прищуливши вуха, знову повернув писок до берега і взявся читати повість джунглів, виткану для нього на легких крилах гарячого, ледь чутного вітерця.

— Агов! — раптом гукнув Ван-Горн. — Агов! Ваш люди вистроми свій голова!

Мов у цирковому номері, начебто безлюдні хащі вмить зароїлися людьми. На берег висипало із сотню дикунів. Вони вискакували із заростей повсюди. Усі були озброєні — декотрі снайде-рівськими рушницями чи старовинними сидельними пістолями, а інші луками й стрілами, довгими металевими списами, важкими бойовими шпорами, топірцями на довгих держаках. Нараз один з них вибіг стежкою над саму воду. Як не зважати на оздобу, він був голісінький, мов Адам до гріхопадіння. У його кучерявому, лиснючому чорному волоссі стриміла одна пір'їна. Крізь дірку в носовій хрястці була простромлена відполірована шпилька з білої скам'янілої мушлі, дюймів із п'ять завдовжки. На шиї висло намисто з білих, мов слонова кістка, вепрячих іклів, нанизаних на скручену з кокосового волокна шворку. Одну ногу під коліном

прикрашала підв'язка з білих скойок-каурі. Над вухом пишалася вогненно-червона квітка, а крізь дірку в другому вусі було просилено свинячого хвостика, відрізаного так недавно, що на ньому ще не засохла кров.

Вискочивши на осоння, цей меланезійський чепурун наставив від кульші просто на Ван-Горна широке дуло снайперівської рушниці. Не менш моторно й Ван-Горн ухопив свою рушницю та наставив від кульші на тубільця. Вони стояли й дивились один одному у вічі, на відстані футів із сорок, тримаючи пальці на гачках убивчої зброї. На тих коротких сорока футах з'яв між ними мільйон років, що розділив варварство й цивілізацію. Нема нічого важчого для сучасної культурної людини, як забути спадкові навички. І нема нічого легшого, як забути всю сучасну культуру й скотитись крізь час назад, у дикунство. Брехня у вічі, удар в обличчя, жало ревностів у серце здатні за частку секунди обернути сучасного філософа на деревика-напівмавпу, що б'є себе кулаком у груди, скрегоче зубами й жадає крові.

Так було й Ван-Горнові. Тільки з єдиною відмінністю: він не скотився крізь віки, а переступив їх однією ногою, був водночас і цілком сучасна людина, і первісний дикун, здатний битися зубами й пазурами, однак ладний лишатися сучасним, поки зможе своєю волею підкоряти оцю істоту з ебеново-чорною шкірою та сліпучо-білими оздобами, що стояла перед ним.

Довгих десять секунд проминуло у мовчанці. Навіть Джеррі, хоч сам не знав чому, стримав своє гарчання. Під стіною джунглів сотня людоджерів, мисливців за головами, у човні п'ятнадцятеро поверненців, семеро тубільців-матросів, один білий чоловік із сигарою в зубах та рушницею біля кульші й найжачений ірландський тер'єр коло його голої литки, — усі дотримувалися тої урочистої мовчазної угоди десять секунд, і жоден із них не знав й не здогадувався, чим усе скінчиться.

Потім один із поверненців на прові човна знаком миру простяг уперед розтулену долоню й щось заджеркотів незрозумілою говіркою Суу. Ван-Горн чекав, не спускаючи зброї. А чепурун спустив свого снайдера, і всі учасники тієї сцени полегшено відітхнули.

— Я добрий, — цвіркнув чепурун пташиним голосом.

— Ти дурний дуже-дуже, — відрубав Ван-Горн, кинув рушницю в корму вельбота, махнув рукою веслярам та стерникові розвернути човен і пахкнув сигарою так недбало, немовби щойно не дивився у вічі смерті.

— 'Кий біс ти наставляй рушниця на мій, — почав він, вельми тонко вдаючи сердитого. — Я твій не кай-кай. Коли я твій кай-кай, мій живіт буде гуляй. Коли ти мій кай-кай, твій живіт буде гуляй. Хіба ти хочеш кай-кай ваш Суу хлопці? Ваш Суу хлопці однаково, що твій брат. Давно-давно, три мусони назад, я казав правда. Я казав: три мусони промине, і Суу хлопці вернись Суу. Три мусони проминув, і ось я привези ваш Суу хлопці.

Тим часом вельбот став кормою до берега, і Ван-Горн повернувся знов лицем до чепуруна зі снайдером. На другий Ван-Горнів знак веслярі підігнали човен кормою до самої землі, де збігала у воду стежка. І кожен весляр, не пускаючи з руки весла,

нишком лапнув свою сховану під парусиною рушницю — чи зручно вона лежить.

— Ти привів добрий люди? — спитав Ван-Горн чепуруна, і той відповів ствердно звичаєм Соломонових островів: приплющив очі й химерно, пихато сіпнув головою назад.

— Ваш люди не кай-кай Суу хлопці, як Суу хлопці ходи на берег?

— Не бійсь, — відповів чепурун. — Коли правда то Суу хлопці, все гаразд. Коли то не Суу хлопці, буде великий біда. Ішіко-ла, великий чорний пан у Суу, пошли мій, щоб я скажи твій. Він кажи, у лісі ходи багато-багато поганий люди. Він кажи, хай великий білий пан не ходи на берег. Він кажи, хай великий добрий веселий білий пан сиди свій корабель.

Ван-Горн недбало кивнув головою, ніби для нього то були малозначні слова; однак він уже зрозумів, що цього разу нових робітників у Суу не добуде. Він наказав привезеним тубільцям сходити на берег по одному. Решта повинні були дожидати черги на місці. Таку вироблено тактику на Соломонових островах. Коли тубільці купую, це небезпечно, і не слід дозволяти їм збиватися в купу. Ван-Горн, з вельможного-недбалого виглядом пахкаючи сигарою, проводив начебто байдужим поглядом кожного хлопця, що завдавав собі на плече скриньку, переходив із прови на корму й ступав на берег. Один по одному зникали вони в зеленому тунелі, і коли зійшов останній, Ван-Горн звелів веслярам гребти до "Еренджі".

— Цього разу тут нема чого робити, — сказав він помічникові на судні. — Завтра вранці знімемось і гайда далі.

Коротке тропічне смеркання погасило день. На небо висипали зорі. Ані найлегший вітерець не дихав над водою, і волога спека вкривала рясними краплями поту обличчя й тіло обом чоловікам. Вони знехотя вечеряли на палубі, раз у раз витираючи руками їдкий піт з очей.

65

З Джсррі-островик

— І якого дідька люди пруться на Соломонові острови, в оце пекло, — нарікав Боркман.

— Або лишаються тут, — вторував йому капітан.

— Мене пропасниця проїла наскрізь, — буркнув помічник. — Я вмер би, якби виїхав звідси. Пам'ятаю, я раз пробував — два роки тому. У холоднішому підсонні вона відразу назовні виступає. Поки до Сіднея допливли, я вже не вставав. У шпиталь і то відвезли санітарною каретою. Лікарі там сказали, що мені допоможе тільки одне: вернутись туди, де її підчепив. Тоді, може, ще поживу скільки-небудь. А як зостануся в Сіднеї, то дуже хутко вріжу дуба. І каретою ж таки відвезли мене на судно. Ото так я відпочив та погуляв у Австралії. Чи я хочу зоставатись на Соломонових островах? Це ж чисте пекло. Але я мушу, бо як ні, то здохну.

Він загорнув у цигарковий папір гран із тридцять хіни, якусь хвилю кисло дививсь на кім'яшок, тоді проковтнув його. Ван-Горн і собі сягнув рукою по пляшечку з ліками.

— Краще повісьмо запону, — сказав він.

Боркман гукнув кількох матросів і наказав їм почепити на вантах із боку берега легкий брезент. То була осторога від підступного пострілу з мангрових заростей, бо судно стояло не далі, як за сотню футів від них.

Ван-Горн послав Тамбі в каюту принести маленького грамофона та з десяток старих, подряпаних, тисячу разів граних платівок. Слухаючи ту хрипку музику, він згадав про дівчину в темній кормовій коморі й звелів вивести її нагору — хай послухає теж. Пройнята страхом дівчина скорилася, гадаючи, що це вже настав їй кінець. Вона тупо дивилася на "великого білого пана" аж круглими з ляку очима, і як він звелів їй лягти на палубу, ще довго трусилася всім тілом. Грамофон нітрохи не зацікавив її. Вона могла почувати тільки страх — страх перед цим жакливим білим чоловіком, що, як вона була певна, мав колись її з'їсти.

Джеррі на хвилюку вислизнув з-під Шкіперової руки, що гладила його, підійшов до дівчини й обняв її. Він мав те за свій обов'язок — ще раз до неї прийнятись. Відтепер, хоч би що сталось, хоч би скільки місяців чи років минуло, він уже не міг би не впізнати її. Він запам'ятав її запах навіки. Потім він вернувся до вільної Шкіперової руки, що знов почала гладити його. У другій руці Шкіпер тримав запалену сигару.

Волога, задушна спека гнітила щодалі тяжче. Повітря було просякнуте нудотним смородом твані, випареної з мангрового болота. Верещання грамофона розбудило в Боркмані спогади про далекі моря й порти Старого світу, і він лежав ницьма на гарячій палубі, вибивав босою ногою такт і мурмотів собі під ніс нескінченні лайки. А Ван-Горн тримав руку на спині в Джеррі, що дихав часто-часто, і в філософічному спокої курив собі далі, припаливши нову сигару, коли перша догоріла.

Ураз він стрепенувся, бо з-за борту долинув ледь чутний плюскіт весел. Він перший з усіх на судні почув той плюскіт. Власне, він напружив слух через те, що Джеррі тихенько загарчав і наїжачив шерсть на в'язах. Витягши з-за пов'язки динамітову паличку й зиркнувши на сигару, чи горить вона, Ван-Горн без поспіху, однак моторно підвівся й так само без поспіху, але моторно підійшов до борту.

— Як твій звати? — гукнув він у темряву.

— Я Ішікола, — відгукнувся тремтячий, писклявий старечий голос.

Перш ніж озватися знову, Ван-Горн до половини витяг пістолета з кобури й пересунув на поясі наперед, ближче до руки.

— Скільки хлопці у твій човен? — спитав він.

— Мій десять хлопці зовсім, — відповів старечий голос.

— Тоді пливи сюди.

Не повертаючи голови й мимовільно тягнучись рукою до гашетки пістолета, Ван-Горн наказав:

— Тамбі, неси ліхтар. Не сюди. Неси на корму до бізань-вант. І дивись твій очі добре-добре.

Тамбі виконав наказ і почепив ліхтар футів за двадцять від капітана. Це давало тому перевагу над тубільцями, що підпливали в пірозі до судна, бо ліхтар, спущений крізь колючий дріт за борт, мусив ясно освітити їх, а сам Ван-Горн лишався в

напівтемряві, у затінку.

— Шулуй-шулуй! — владно квапив він, бо тубільці в ще не видимій пірозі, певне, вагалися.

Плюснули весла, і в освіт від ліхтаря впливла висока чорна про-ва бойової піроги, вигнута, як у венеційської гондоли, і оздоблена сріблястим перламутром, тоді довгий вузький корпус без бічного поплавка; у ньому стояли навколішки й гребли дикуни-веслярі з чорними лиснючими тілами й блискучими очима, а посередині піроги сидів навпочіпки старий ватажок Ішікола, без весла в руках, і тримав у беззубих яснах коротеньку череп'яну люльку, не запалену, порожню, перевернену чашечкою донизу. А на кормі, за стерничого, стояв чепурун: голе тіло чорне-чорне, а всі оздоби білі-білі, опріч свинячого хвостика у вусі та червоної квітки гібіс-ку, що й досі горіла за другим вухом.

Бувало, що на вербівне судно з двома білими нападало й менше, ніж десятеро тубільців, і Ван-Горн поклав праву руку на гашетку пістолета, хоча й не вийняв його з кобури, а лівою рукою підніс до уст сигару й сильно затягся, щоб розгорілась добре.

— Здоров, Ішіколо, старий бевзю, — так привітав Ван-Горн старого ватажка, коли чепурун, сперши весло об борт піроги, гребнув ним воду з-під дна й привів пірогу бортом до борту "Еренджі".

Ішікола, освітлений ліхтарем, задер голову й усміхнувся. Усміхнувся він самим правим оком, бо лівого не мав — його вибило стрілою ще замолоду, у якійсь сутичці у джунглях.

— Далєбі! Мій око давно-давно не бачив твій, — відповів він на капітанове привітання.

Ван-Горн почав жартома допитуватися, скільки ще жінок прибуло в його гаремі та скільки свиней він за них заплатив.

— Далєбі, ти зовсім дуже багатий, — докінчив він.

— Я хочеш на судно, балакай мало-мало, — лагідно попросився Ішікола.

— Уже ніч, — заперечив капітан, потім додав, трохи поступаю-чись відомим правилом, що не дозволяло гостям ступати на судно після смерку: — Ти ходи на судно, твій хлопці сиди в пірога.

Ван-Горн гречно допоміг стариганеві видертися на фальшборт, перелізти через колючий дріт і ступити на палубу. Ішікола був брудний старий дикун. Між іншими своїми тамбо ("тамбо" жаргоном *besche de mer* і по-меланезійському означає "табу") він мав і таке, що його шкіри нізащо в світі не повинна торкатися вода. Живучи над морем, у краю тропічних злив, він із побожним страхом уникав води. Він ніколи не плавав, не бродив і завжди ховався від дощу. Це не був загальний звичай у його племені. Це було його особисте тамбо, що наклали на нього чаклуни. Іншим людям із його племені чаклуни забороняли їсти акуляти-ну, або брати руками черепаху, або торкатися крокодилів чи навіть їхніх викопних решток, або сквернитися дотиком жінки чи жіночої тіні, що падає на стежку.

Отож Ішіколу, чиїм тамбо була вода, вкривала багаторічна кора лепу. Весь у

струпах, мов прокажений, Ішікола був зморшкуватий на виду, зсохлий зі старості, кульгавий і жахливо перекривлений від давнього удару списом у стегно. Але єдине Ішіколине око світилось ясно й хижо, і Ван-Горн знав, що бачить воно не менше, ніж його двоє очей.

Ван-Горн стиснув йому руку — такої честі він сподоблювався лише ватажків — і жестом запросив його сісти на палубі коло прибитої страхом дівчини, яка знов затрусилась на саму згадку про те, що цей старигань хотів її виміняти собі на обід за п'ять двадцятків зелених кокосових горіхів.

Джеррі конче мусив прийняти до цього бридкого, кульгавого, голого, одноокого стариганя, щоб у майбутньому могли його впізнати. А обнюхавши його й запам'ятавши властивий йому запах, він грізно загарчав і тим заробив схвальний Шкіперів погляд.

— Далєбі, цей собака добрий кай-кай, — сказав Ішікола. — Я давай півсажень скойка за цей собака.

Як за щеня, ціна була щедрa, бо півсажня скойок, нанизаних на скручений із кокосового волокна шнурок, дорівнювали півфунтові в англійській валюті, двом з половиною доларам в американській і половині чималої жирної свині в натуральній меланезійській.

— Один сажень скойка за цей собака, — відказав Ван-Горн, сам собі подумавши, що не продав би Джеррі жодному тубільцеві й за сто сажнів і взагалі ні за яку казкову ціну; однак назвав таку невисоку суму, щоб не збудити в чорношкірих підозри, як високо цінує він насправді золотаво-рудого сина Бідці й Теренса.

Потім Ішікола зауважив, що дівчина ще дужче схудла і що тепер він, якби купував її на м'ясо, не дав би більш як три двадцятки горіхів.

Поміж тими гречностями білий пан і чорношкірий ватажок говорили про багато речей. Перший умисне бундючився вищою мудрістю та знаннями білої людини, а другий силкувався своїм розумом дикунського державця вивідати, відчути, вгадати співвідношення людських та політичних сил, що тяжіли над його державою Суу, площею десять квадратних миль, обмежених з одного боку морем, а із суходолу — фронтом міжплемінної війни, давнішої за найстаріший із міфів Суу. Споконвіку там перемагали то одні, то другі й забирали голови переможених, а тіла з'їдали. Та кордони лишались ті самі. Потворним південно-морським жаргоном Ішікола силкувався випитати, як скрізь на Соломонових островах дивляться на Суу, і Ван-Горн не гребував неширою дипломатичною грою, достоту як та, що грають у міністерствах світових держав.

— Далєбі, ви тут дуже-дуже погані люди, — такий був Ван-Горнів висновок. — Ваші люди дуже багато голова забері; дуже багато кай-кай довга свиня ("Довга свиня" означало спечене на вогнищі людське м'ясо).

— А як звати чорні люди в Суу, що давно-давно бері голова, кай-кай довга свиня? — допитувався Ішікола.

— Далєбі, тут дуже-дуже багато такий люди, — твердив Ван-Горн. — Скоро-скоро великий бойовий корабель ходи до Суу, всип Суу бубни.

— А як звати великий бойовий корабель, що ходи Соломонові? — спитав Ішікола.

— Великий корабель звати "Кембріен", — збрехав Ван-Горн, добре знаючи, що на Соломонові острови вже два роки не запливав жоден британський крейсер.

Розмова оберталась у комічний диспут про те, які взаємини повинні бути між державами, незалежно від їхньої величини, коли враз її перервав вигук Тамбі, що звисив на руці за борт ще один ліхтар і зробив несподіване відкриття.

— Шкіпер, у пірога лежи рушниці! — гукнув він.

Ван-Горн одним стрибком опинився біля борту й глянув через колючий дріт униз. Ішікола, хоч який скалічений, майже не відставав від нього.

— 'Кий біс той рушниці лежи в пірога? — визвірився на нього Ван-Горн.

Чепурун на кормі, невинно зиркнувши на білого, спробував ногою нагорнути зелене листя на приклади кількох рушниць, але тільки розгріб його ще дужче. Тоді нахилився, щоб підгорнути листя рукою, але враз і випростався, бо Ван-Горн загорлав:

— Стій рівно! Держи руки далі-далі!

Тоді обернувся до Ішіколи, вдаючи розгніваного, хоч насправді ці стародавні, завжди однакові хитрощі ніякого гніву в нього не викликали.

— 'Кий біс ти ходи на судно, а у твій пірога лежи рушниці? — спитав він суворо.

Старий побережний ватажок вирячив єдине своє око й закліпав ним, досконало прикидаючись невинним дурником.

— Далєбі, я на твій дуже злий, — провадив Ван-Горн. — Іші-коло, ти дуже-дуже поганий люди. Ти іди к бісу.

Старигань зашкутильгав палубою куди моторніше, ніж вилазив на судно, переступив колючий дріт без нічєїї допомоги й так само без допомоги сплигнув у пірогу здоровою ногою вперед. Тоді звів угору невинний погляд, ніби перепрошував чи виправдовувався. Ван-Горн мусив відвернутися, щоб приховати усмішку, але потім вишкірився просто у вічі старому хитрунові, бо той показав свою порожню люльку й зажебонів улєсливо:

— Може, ти давай мій п'ять плитка тютюн?

Поки Боркман ходив по тютюн униз, Ван-Горну виголосив перед Ішіколою проповідь про святість правди та обіцянок. Потім перехилився через колючий дріт і подав старому п'ять плиток тютюну.

— Далєбі, Ішіколо, колись я твій зовсім кінець роби, — насварився він. — Ти не добрий друг біля солонї вода. Ти великий дурєнь живи в ліс.

А коли Ішікола спробував заперечити, Ван-Горн урвав його:

— Далєбі, ти забагато балакай.

Та пірога ще не відпливала. Чепурун нишком помацував ногою приклади схованих під листям снайдерів, і Ішікола чогось зволікав.

— Шуруй-шуруй! — раптом владно крикнув Ван-Горн.

Веслярі мимовільно послухались, не діждавшись команди від

ватажка або чепуруна, і глибокими, сильними ударами весел вихопили пірогу з освіту ліхтаря. А Ван-Горн умить відбіг палубою на десяток ярдів, бо з піроги могли й

стрельнути навмання, присів там і прислухався, як завмирає вдаліші плюскіт весел.

— Усе гаразд, Тамбі, — спокійно сказав він. — Роби музика гуляй.

Грамофон знову заверещав нехитру мелодію "Червоного крила", а він ліг на палубі, спершись на лікоть і, пахаючи сигарою, ласкаво пригорнув до себе Джеррі.

Він курих і стежив, як раптово гаснуть зорі з навітряного боку, чи, власне, з того боку, де тільки вгадувався вітер. То насувалася хмара з дощем. Прикидаючи, за скільки хвилин буде треба наказати Тамбі занести в каюту грамофона з платівками, він завважив, що чорношкіра дівчина дивиться на нього з німим жахом в очах. Він приплющив очі й сіпнув головою назад, дозволяючи їй вернутись на своє місце, і махнув рукою в бік люка. Дівчина послухалась, як слухається побитий, упокорений собака; звелась на ноги й пішла, знов затрусившись і озираючись на вічний свій пострах — великого білого пана, що колись, як вона була певна, мав її з'їсти. Так вона доплентала до люка й полізла трапом униз, мов якийсь величезний головатий черв'як. Ван-Гор-нові аж серце защеміло від того, що він ніяк не може розтлумачити їй свої добрі наміри через ту прірву, яка розділяла їх.

Відіславши слідом за нею й Тамбі з коштовним грамофоном, Ван-Горн лежав собі й курих, а гострі голочки дрібного дощу приємно студили його зморене спекою тіло.

Дош ішов лише п'ять хвилин. Потім зорі знов впливли на небо і смердючі випари здійнялися над мангровим болотом та над палубою, а задушлива спека огорнула все довкола.

Ван-Горн знав, що й та спека, й випари не вельми корисні для здоров'я, але він не боявся ніяких хвороб, крім пропасниці, отож навіть не сходив униз по укривало.

— Перша вахта твоя, — сказав він Боркманові. — А вранці я сам здіймуся з якоря й виведу судно з бухти.

Тоді підклав під голову праву руку, лівою пригорнув до грудей Джеррі й заснув.

- Отак і жили день за днем білі авантюристи та чорношкірі тубільці на Соломонових островах: торгували, сварилися та билися, і білі люди намагалися зберегти голови на в'язах, а чорношкірі не менш ревно намагалися стягти їм ті голови, але так, щоб самим лишитися цілими.

А Джеррі, доти знавши тільки світ лагуни Меріндж, тепер побачив, що обидва нові світи, судно "Еренджі" та острів Малей-та, властиво такі самі, і дивився на безнастанну гру білих і чорних людей, по-своєму трошки розуміючи її.

РОЗДІЛ Х

Удосвіта "Еренджі" підняла якір. Вітрила її важко звисали в мертвому, нерухомому повітрі, а матроси у вельботі налягали на весла, виводячи її на буксирі вузькою протокою. Раз, коли судно, підхоплене мінливою течією, прибилося трохи не до берега, тубільці на палубі скупчились, ніби вівці в кошарі, коли зачують знадвору виття сірого лісового розбійника. І Ван-Горн міг би й не кричати на веслярів "Шуруй-шуруй, бісові душі!", бо вони й самі налягли на весла скільки було сили, аж позводившись з банок. Вони-бо знали, яка доля чекає їх, якщо "Еренджі" застрягне на омитому морем кораловому рифі. Вони відчували той самий страх, що й прибіта жахом дівчина в

кормовій коморі. В минулому не один хлопець із Ланга-Ланги чи Сомо потрапляв на учту в Суу печеним, і так само хлопці з Суу часом потрапляли на бенкет у Ланга-Ланзі чи Сомо.

— Далєбі, брат мій батько давно-давно ходи сюди, — озвався від стерна Тамбі до Ван-Горна, коли хвилина небезпеки минула й "Еренджі" відійшла від берега. — Брат мій батько він ходи матрос на великий шхуна. Усі пропав тут, у Суу. Брат мій батько Суу хлопці кай-кай він зовсім.

Ван-Горн згадав, як п'ятнадцять років тому в Суу пограбували й спалили шхуну "Фейр Гезевей", перебивши всю команду. Направду Соломонові острови на початку двадцятого сторіччя були ще дикунські, і направду великий острів Малейта був найдикіший з-поміж них.

Він замислено звів очі на моряцький орієнтир, гору Колорат, що підносила над морем на чотири тисячі футів, геть поросла зеленим лісом аж до повитої хмарою вершини. Скрізь по схилах та по менших горах уже здіймалися димові стовпи, усе нові й нові.

— Далєбі, багато хлопці сиди в ліс і дивись свій око на твій, — вишкірився Тамбі.

Ван-Горн порозуміло всміхнувся. Він знав: той стародавній димовий телеграф несе від селища до селища, від плем'я до плем'я звістку про те, що на завітрянному березі з'явилося вербівне судно.

Як зійшло сонце, повіяв свіжий бриз, і "Еренджі" цілий ранок летіла на північ, а поперед неї несли звістку чимраз частіші димові стовпи над зеленими вершинами. Опівдні судно привелось до вітру і ввійшло в прохід між двома острівцями, на яких росли пальми. Шкіпер із нерозлучним Джеррі стояв на прові й гукав команди стерничому. Треба було пильнувати, бо зі смарагдових глибин повсюди підіймались коралові рифи, перебігаючи всю гаму відтінків зеленого — від найтемнішого нефриту до найблідшого турмаліну, а хвилі кидали на них рухливі тіні, або ліниво пінилися, або жбухали вгору снопи білих бризків, що спалахували на сонці.

Димові стовпи по вершинах розгомонілись на всі заставки, і ще задовго до того, як "Еренджі" пройшла між острівцями, весь завітрянний берег, від приморських селищ до найдальших лісових, знав, що вербівне судно йде до Ланга-Ланги. Коли вже було видно лагуну, утворену низкою острівців оподаль береги, Джеррі нюхом зачув людські оселі. По гладенькій поверхні лагуни пливли численні піроги — ті на веслах, а ті мали вітрила з перистого листя кокосових пальм, і гнав їх вітер — дедалі свіжіший південно-східний пасат. На ті, котрі підпливали ближче, Джеррі сердито гавкав, удаючи із себе грізного оборонця білого бога, що стояв поряд. А потім щоразу тицявся холодненьким вологим писком у нагріту сонцем Шкіперову литку.

Увійшовши до лагуни, "Еренджі" знов повернула бортом до вітру. Так вона промчала з півмилі, а тоді передні вітрила трохи спустили, гучно ляснули грот і бізань, і судно, розвернувшись проти вітру, кинуло якір на глибині півсотні футів, у воді такій прозорій, що на кораловому дні видно було здоровезні зазубрені мушлі. Щоб відвезти тубільців із Ланга-Ланги додому на берег, не довелось підтягувати вельбота. Сотні пірог

уже чекали у двадцять рядів по обидва боки "Еренджі", і кожного хлопця, що стояв на палубі зі скринькою на плечі, гукало з кільканадцять родичів та приятелів.

Через той розрух Ван-Горн не пустив на судно нікого. Меланезійці, як то буває і з худобою, в тлумі схильні не тільки до панічної втечі, а й до нападу. Двоє матросів стояли коло рушниць, що лежали на світловому люці. Боркман із половиною команди порав суднову роботу. Ван-Горн із Джеррі біля ніг, весь час остерігаючись, щоб ніхто не підійшов ззаду, наглядав за тим, як сходять у піроги ланга-ланзькі хлопці й водночас не спускав пильного ока з решти своїх матросів, що вартували дротяну загорожу понад бортом. А тубільці із Сомо сиділи кожен на своїй скриньці, щоб хто з ланга-ланзьких не вхопив котрої та не скинув у пірогу.

За півгодини все галасливе юрмище відпливло до берега. Зосталось лише кілька пірог, і з однієї Ван-Горн рукою поманив до себе Нау-Гау, найзначнішого ватажка тубільської твердині Лан-га-Ланга. На відміну від більшості значних ватажків, Нау-Гау був молодий, а на відміну від більшості меланезійців — гарний із себе, навіть вродливий.

— Здоров був, Царю Вавилонський, — привітав його Ван-Горн. Таке прізвисько він дав ватажкові за якусь, може, гадану, схожість із семітським типом і за первісну силу, що позначала його обличчя й усю поведінку.

Змалечку навиклий ходити голим, Нау-Гау ступив на палубу сміливо й не соромлячись. З одягу він мав на собі тільки ремінь від валізи, за яким стримів при голому тілі десятидюймовий ножака без піхов, а з оздоб — тільки білу порцелянову тарілку, просвердлену й почеплену на шиї за шворку з кокосового волокна. Тарілка лежала на грудях, прикриваючи опуклі м'язи. То була незмірна коштовність. Більш ніхто на всій Малейті не мав цілої тарілки.

Однак ні голизна, ні тарілка не робила його кумедним. Бо він був по-царському величний. Ще його батько царював у Ланга-Ланзі, а він піднісся навіть вище за батька. Життя й смерть тримав він у своїх руках. І часто користався з тієї влади, цвіркаючи ланга-ланзькою говіркою своїм підданим: "Убий оцього", "Убий отого", або ж "Тобі вмерти", чи "Тобі жити". Коли його батько, уже рік як зрікшися влади, здуру надумав утручатися в синове врядування, він покликав двох молодиків і наказав їм здушити кокосовим мотузком шию старому, аж поки той перестане дихати. А коли його улюблена дружина, мати сина-первістка, зважилася в пестошах порушити одне з його царських тамбо, він звелів її вбити, а тоді сам-один сумлінно зжер усю й мозок з потрощених кісток висмоктав, не поділившись ані шматочком навіть із найщирішими приятелями.

Усе в нього було царське — і порода, і виховання, і вчинки. Свідомий того, він і поводився відповідно. І вигляд у нього був царський — як, приміром, у розкішного огиря чи могутнього лева на тлі рудої пустелі. Велична звірина, він чимсь нагадував великих завойовників і владарів, що з'являлись в інші часи, в інших краях, на вищих щаблях еволюції. Уся постава тіла, грудей, пліч, голови в нього була царська. Царський був і лінивий, зухвалий погляд з-під приплющених повік.

І на "Еренджі" він ступив із наравду царською відвагою, бо знав, що ступає на динаміт. Він давно вже здобув гірку науку, що білі люди зроблені із динаміту, як оті таємничі убивчі брусочки, що їх вони часом жбурляють. Ще підлітком він був на одній з пірог, які атакували суденце скупників сандалу, навіть менше, ніж "Еренджі". Таємничої події, що сталась тоді, він не забув довіку. Він бачив, як двох чи трьох білих убили на палубі й відрубали їм голови. Третій, відбиваючись, утік люком униз. А за хвилину суденце з усіма своїми скарбами — обручним залізом, тютюном, ножами, перкалем — злетіло в повітря й посипалось у воду нічого не вартими уламками. То був динаміт — велика таємниця. І він, Нау-Гау, що теж підлетів у повітря, але якимсь дивом зостався цілісінький, здогадався, що білі люди — справдешній динаміт, що їх зроблено з тієї самої таємничої речовини, якою вони можуть глушити табунці прудкої кефалі, а у великій скруті висаджують у повітря себе й свої судна, що на них припливли морем звідкись іздалеку. І ось до цієї нетривкої, убивчої речовини, з якої, на його шире переконання, складався Ван-Горн, він підступав і тиснув на неї своїм зухвальством, вагаючись довести її трохи не до вибуху.

— 'Кий біс ти держи мій люди довго-довго? — почав він.

Звинувачення те було справедливе, бо хлопці, яких привіз Ван-Горн, працювали на плантаціях три з половиною роки замість умовлених трьох.

— Як ти так балакай, я дуже-дуже злий буде на твій, — огризнувся Ван-Горн, потім дипломатично додав, сягнувши в розпиляний навіпіл ящик й простягаючи йому жменю плиток тютюну. — Ліпше ти закури та балакай, як добрий люди.

Одначе Нау-Гау велично відмахнувся від того жаданого дарунка.

— Я багато-багато тютюн є, — збрехав він. — 'Кий біс ти не привези один мій хлопець?

Ван-Горн витяг з-за стегенної пов'язки довгу, вузьку рахункову книгу й почав її гортати, знов уразивши Нау-Гау динамітовою силою білої людини, здатної пам'ятати не тільки головою, а й списаним папером.

— Саті, — прочитав Ван-Горн, тицьнувши пальцем у сторінку й раз у раз пильно позираючи на чорношкірого ватажка, що стояв перед ним; а той чатував, чи не випаде нагоди підступити до нього ззаду й одним добре завченим ударом ножа в потилицю перетяти йому спинний мозок.

— Саті, — прочитав Ван-Горн. — Один мусон назад від тепер Саті живіт дуже-дуже гуляй. Помалу-малу Саті зовсім кінчай, — переклав він зрозумілою тубільцеві говіркою запис у книзі: "Помер від дизентерії 4 липня 1901 р."

— Багато роби Саті, довго роби, — правив своєї Нау-Гау. — Скільки гроші Саті зароби?

Ван-Горн подумки вирахував суму.

— Зовсім Саті він зароби сім по десять фунт і два фунт золотий гроші, — так переклав він "сімдесят два фунти". — Я давай наперед батько Саті два по десять фунт і п'ять фунт. Саті він зостався чотири по десять фунт і сім фунт.

— Де є чотири по десять фунт і сім фунт? — спитав Нау-Гау. Він лиш назвав ту

величезну суму, але розумом не міг її досягнути.

Ван-Горн підняв руку.

— Ти Нау-Гау не дуже квапся. Саті купи на плантація крам два по десять фунт і один фунт. Зостався зовсім два по десять фунт і шість фунт.

— Де є два по десять фунт і шість фунт?

— Лежи в мій скринька, — коротко відповів капітан.

— Давай два по десять фунт і шість фунт.

— Давай твій дідько, — відрубав Ван-Горн, і в його блакитних очах чорний ватажок відчув проблиск динаміту, з якого, певне, зроблено білих людей, і враз пригадав той кривавий день, коли він уперше побачив вибух і злетів у повітря.

— Як звати отой старий, що сиди в пірога? — спитав Ван-Горн, показуючи на стариганя в човні біля борту. — Він батько Саті?

— Він батько Саті, — підтвердив Нау-Гау.

Ван-Горн рукою махнув старому піднятися на судно, Боркма-нові кивнув наглядати за палубою й Нау-Гау, а сам спустився взяти із сейфа гроші. А коли вернувся, спитав стариганя, демонстративно не зважаючи на ватажка:

— Як твій звати?

— Мій звати Ніно, — тремтячим голосом відповів старий. — Саті він мій син.

Ван-Горн позирнув на Нау-Гау, питаючи потвердження, і ватажок притакнув звичаєм Соломонових островів, сіпнувши головою назад. Тоді Ван-Горн відрахував у жменю батька Саті двадцять шість золотих соверенів.

Нау-Гау відразу простяг руку й забрав усі гроші. Двадцять монет ватажок залишив собі, а решту шість повернув старому. Ван-Горнові до того вже не було діла. Він виконав свій обов'язок, віддав гроші кому слід. А ватажкова тиранія над своїм підданцем його не обходили.

Обидва пани, білий і чорний, були цілком задоволені. Ван-Горн сплатив борг кому належалося; а Нау-Гау своїм монаршим правом відібрав у батька Саті синів заробіток перед Ван-Горно-вими очима. Однак Нау-Гау був не від того, щоб почванитися. Коли Ван-Горн став пригощати його тютюном, він відмовився, а купив за п'ять фунтів цілий ящик, зажадав, щоб його розпиляли, і аж тоді натоптав люльку.

— Багато добрий хлопці є в Ланга-Ланга? — незворушно й чемно спитав Ван-Горн, аби підтримати розмову й показати свою байдужість.

"Цар Вавилонський" тільки осміхнувся, але не зволив відповісти.

— Може, я ходи на берег мало-мало дивись? — із викликом спитав Ван-Горн.

— Може, твій буде великий біда, — так само з викликом відповів Нау-Гау. — Може, багато поганий люди кай-кай твій.

Ван-Горн ураз відчув приблизно те, що відчував Джеррі, коли їжачив шерсть на в'язах.

— Агов, Боркмане! — гукнув він. — Веслярів у вельбот!

Коли човен був готовий, Ван-Горн, показуючи свою вищість, зійшов у нього перший, а тоді покликав за собою й Нау-Гау.

— Слухай, Царю Вавилонський, — зашепотів він на вухо ватажкові, коли веслярі налягли на весла. — Один люди роби мій біда, я перше стріляй твій. Тоді я стріляй уся Ланга-Ланга. Весь час я ходи Ланга-Ланга, ти ходи коло мій. Ти не хочеш ходи коло мій, я роби твій зовсім кінець.

І Ван-Горн, один-одицем білий чоловік, зійшов на берег у супроводі ірландського тер'єра-щеняти з переповненим любов'ю серцем та чорношкірого царька, що й ненавидів, і шанував динамітну силу білої людини, — зійшов на берег і зухвало обійшов босоніж дикунську твердиню з трьома тисячами люду, а його білий помічник, такий охочий до шнапсу, стеріг палубу невеличкого суденця, що стояло на якорі оподаль берега, а його чорношкірі матроси, не пускаючи з рук весел, тримали вельбота кормою до берега, щоб у нього міг, утікаючи, зразу стрибнути чоловік, якому вони служили, але якого не любили і якому коли завгодно охоче стяли б голову, якби не страх перед ним.

Ван-Горн спочатку зовсім не думав сходити на берег, а зійшов, відповідаючи тим на зухвальство ватажка, тільки з ділових міркувань. З годину тинявся він селищем, не відводячи правої руки дуже далеко від пістолета, пересунутого наперед, а очей — від Нау-Гау, що знехотя йшов поруч нього. Бо Нау-Гау, сповнений похмурої вулканічної люті, готовий був вибухнути щохвилини. Під час прогулянки Ван-Горнові довелося побачити те, що бачив мало хто з білих, бо Ланга-Ланга та суміжні з нею островці — прегарні намистини, нанизані понад завітряним берегом Малейти — настільки ж недосліджені, наскільки й неповторні у своїй красі.

Колись ті островці були просто піщані обмілини та коралові рифи, ледь видні над водою чи й зовсім сховані під нею. Тільки нещасне, гнане, цьковане створіння могло животіти там, витерплюючи неймовірні злигодні. Але такі нещасні, цьковані створіння, що зуміли вціліти й утекти з вирізаних до ноги селищ, від гніву ватажків, від долі "довгої свині", пробивались туди й витривали. Знавши доти лише хащі, вони спізнали й море, і з них постало приморське плем'я. Вони вивчили звички риб, раків та їстівних молюсків, винайшли рибальські гачки, мережі, верші й усілякі хитромудрі способи добувати пливуче м'ясо з неспокійного, мінливого моря.

Такі втікачі крали собі із суходолу жінок, плодилися і множились. Геркулесовою працею під палючим сонцем вони завоювали море. Вони обмурували свої обмілини та рифи уламками коралового вапняку, вкраденими з берега в темні ночі, збудували без вапна й долота щільні стіни, що витримували океанський прибій. І так само вони накрали із суходолу, як миші крадуть уночі з людського житла, мільйони пірог ситої, родючої землі.

Минули сторіччя, змінилися численні покоління — і ось на місці голих піщаних кіс, ледь видних над водою, постали муровані фортеці з проходами для довгих пірог, від суходолу захищені власними маленькими морями-лагунами. Кокосові пальми, банани, могутні хлібні дерева давали їжу й захисток від сонця. Острів'янські городи буяли врожаєм, їхні довгі, вузькі бойові піроги пустошили берег і мстилися нащадкам тих, хто колись переслідував їхніх предків і прагнув їх пожерти.

Як утікачі й вигнанці, що подалися в солоні болота Адріатики й збудували на глибоко забитих палях палаци могутньої Венеції, так і ці нещасні, гнані чорношкірі росли свою силу, поки стали володарями великого острова, запанувавши над морськими шляхами й торгівлею і навіки загнавши лісовиків у глибину джунглів, щоб вони не важились і потикатися до моря.

І ось там, серед багатого й зухвалого побережного племені, вештався Ван-Горн і важив головою, нездатний повірити, що його смерть, може, зовсім близько. Він знав, що це колись допоможе йому успішно вербувати робітників на далекі острови, на плантації інших білих зайдисвітів, які ризикували хіба лиш дрібку менше за нього.

Пробувши в селищі з годину, він посадив Джеррі в корму вельбота й сів туди сам, zostавивши на березі остовпілого, зчу-дованого чорного царька, перейнятого ще більшою пошаною до динамітових білих людей, що привозили йому плити пресованого тютюну, перкаль, ножі та сокири й неухильно здобували зиск із цієї торгівлі.

РОЗДІЛ XI

Повернувшись на "Еренджі", Ван-Горн відразу розпустив вітрила, підняв якір і рушив лагуною ще на десять миль далі, до Сомо. Дорогою він ще спинився коло Біну привітатися з ватажком та висадити кількох поверненців із того селища. А потім поплив до Сомо, і то вже було останнє плавання й для "Еренджі", й для більшості людей на ній.

У Сомо Ван-Горна зустрінуто зовсім не так, як у Ланга-Ланзі. Десять пів на четверту висадивши привезених додому тубільців, він запросив на палубу ватажка Башті. І той з'явився, вельми жвавий і діяльний, хоч похилий віком, й у вельми добродушному настрої — такому добродушному, що навіть привіз із собою своїх трьох старих жінок. Такого ще не бувало. Ніколи ще він не дозволяв жодній своїй жінці показатись перед білим чоловіком, і тепер Ван-Горн за таку велику честь подарував кожній гарну череп'яну люльку й десять плиток тютюну.

Хоч уже й припізніло, торгувалося добре, і Башті, що забрав левову пайку з грошей, належних батькам двох померлих хлопців, щедро купував Ван-Горнів крам. Він пообіцяв капітанові багато свіжих робітників, і Ван-Горн, звиклий до мінливої дикунської вдачі, зажадав, щоб контракт укласти негайно. Башті спершу не погоджувався — мовляв, нехай завтра. Ван-Горн доводив, що відкладати нема рації, і то так переконливо, що старий ватажок послав одну пірогу на берег — привезти хлопців, призначених відпливти на плантації.

— А ти як гадаєш? — спитав Ван-Горн Боркмана. — Я ще не бачив старого пройдисвіта таким приязним. Чи не задумав він якоїсь капості?

Помічник подивився вже зовсім посоловілими очима на численні піроги біля борту, завважив, що там багато жінок, і похитав головою.

— Навряд... Вони завше ховають своїх бабів у лісі, коли збираються напасти.

— Е, цих чорношкірих не вгадаєш, — похмуро промовив капітан. — Звісно, уява в них абияка, та все ж коли-не-коли й придумують щось новеньке. А Башті найхитріший з усіх, скільки я їх бачив. Що йому завадить згадати те саме, та й зробити якраз навпаки?

Що вони досі ніколи не брали із собою жінок, як збирались напасти, це ще не доказ, що й завжди вони так робитимуть.

— Ні, на таке навіть у Башті кебети не стане, — заперечив Боркман. — Він просто роздобрівся. Он уже закупив у тебе краму на сорок фунтів. Того ж то він і хоче законтрактувати нам ще партію хлопців і, певне, сподівається, що половина їх передохне, щоб йому дісталася їхня платня.

Усі ці міркування були вельми логічні. Одначе Ван-Горн похитав головою.

— А все ж пильнуй, — застеріг він. — І пам'ятай, що нам не можна спускатись униз обом разом. Та забудь про шнапс, поки ми не виберемося звідси.

Башті був неймовірно худий і дуже старий. Він сам не знав, скільки йому років, одначе знав, що з нинішніх його підданців нікого ще не було на світі, коли він був хлопчаком. Він пам'ятав, коли народився дехто з теперішніх старих дідів, уже немічних, кислооких, беззубих, глухих чи паралізованих. А сам був ще бадьорісінкий. Він навіть міг похвалитися десятком пеньків у яснах, якими ще міг жувати. І хоч тілові його вже бракувало юнацької снаги, розум він мав ще свіжий і ясний, як завжди. Саме завдяки його розумові плем'я було тепер сильніше, ніж тоді, коли він узяв у свої руки владу. На свій лад він був меланезійський Наполеон. Військовий хист Башті дав йому змогу відсунути далі кордон із лісовиками. Шрами на його зсохлому тілі свідчили, що й у боях він не пас задніх. Як правитель, він заохочував і розвивав у своєму племені силу й кмітливість. А як політик, він завжди виявлявся мудріший за ватажків сусідніх племен і укладав із ними вигідні для себе угоди.

Отож його розум, ще й досі гострий та гнучкий, зродив план, як перехитрувати Ван-Горна й посміятися з великої Британської імперії, про яку він мав вельми невиразне уявлення.

Сомо мало свою історію. Воно було дивним винятком — приморське плем'я, що жило не на острівцях, а на суходільному боці лагуни, де мусили б панувати лісовики. Легенди Сомо кидають тьмяне світло в темряву давнини. Нібито колись, так давно, що годі й виміряти, молодик на ймення Сомо, син Лоті, ватажка острівної твердині Умбо, посварився з батьком і втік від його гніву, забравши із собою повних дванадцять пірог юнаків. Два мусони тривала їхня одіссея. Легенда повідає, ніби вони двічі обкружляли Малейту і налітали аж на далекі острови Уджі та Сан— Крістобаль.

Після переможних боїв вони, звісно, забирали, як здобич, жінок, і кінець кінцем, обтяжений жінками та дітьми, Сомо оселився на березі Малейти, відігнав лісовиків далі вглиб і заклав берегову твердиню Сомо. Від моря її було збудовано, як усі фортеці на острівцях — з коралового вапняку викладено мури проти хвиль та морських напасників, з проходами для довгих пірог у тих мурах. А від суходолу, де Сомо наступало на джунглі, воно було схоже на будь-яке розкидане лісове селище. Однак передбачливий родоначальник нового племені провів свої кордони багато далі в лісах, на відногах невисоких гір, і з обох кінців теж розмістив по селищу. З людей, що втікали до нього, Сомо приймав у плем'я тільки найбільших зухів. Кволих та боягузів просто з'їдали, і легенда оповідала про незліченні голови, що прикрашали в Сомо човнові

повітки.

Ось це плем'я, землю та твердиню й успадкував Башті. І він примножив свою спадщину та й далі її примножував. Він довго й ретельно обмірковував і виважував план, що зродивсь у нього в голові. Три роки тому плем'я Ано-Ано, що жило на кілька миль далі понад берегом, захопило вербівне судно, знищило його й усю команду і здобуло казкові запаси тютюну, перкалю, намиста й усякого іншого краму, а також чимало рушниць та набоїв.

А розплачуватись за те довелось не дуже дорого. Через півроку в лагуну впхався військовий корабель, обстріляв Ано-Ано з гармат, загнавши плем'я в хащі, тоді висадив десантний загін, що марно гнавсь за племенем лісовими стежками; врешті білі задовольнилися тим, що забили сорок жирних свиней та зрубали сотню кокосових пальм. Тільки-но корабель вийшов із лагуни в море, як плем'я Ано-Ано вернулося з джунглів до селища. Гарматний вогонь не завдає великої шкоди легким очеретяним хатинам. За кілька годин жінки все й позалатували. Що ж до сорока вбитих свиней, то все плем'я накинулося на них, спекло в ямах із розжареним камінням і довго бенкетувало. Ніжні вершечки зрубаних пальм також поїдено, а тисячі кокосових горіхів облущено, поколото, висушено на сонці й задимлено на копру, щоб продати другому суднові білих, яке завітає до селища.

Таким чином, із карі вийшла прогулянка й бенкет. І все те запало в розважну й ошадливу голову Башті. Те, що добре для Ано-Ано, напевне буде добре й для Сомо. Коли такі звичаї в білих людей, що плавають під британським прапором, — убивати свиней та рубати пальми на відплату за кров і голови своїх братів, — Башті не бачив причини, чом би і йому не здобути такого зиску, який здобуло Ано-Ано. Ціна, яку доведеться сплатити колись пізніше, просто мізерна супроти тих скарбів, що їх можна мати негайно. А крім того, на Соломонових островах уже понад два роки як не було жодного британського військового корабля.

Отож Башті, мавши в голові таку чудову свіжу думку, схилив свою вельможну голову на знак згоди, щоб його підданці зійшли на палубу поторгувати. Мало хто з них знав ту його думку чи й узагалі здогадувався, що в нього є якась думка.

Торгівля дедалі жвавішала, припливали нові й нові піроги, і чорношкірі чоловіки та жінки юрилися на палубі. Потім привезли нових робітників, молодих, дикуватих, сторожких, мов олені, однак покірних волі батьків і законам племені. Вони один по одному сходили в трюм "Еренджі", а при кожному йшли купкою батько, мати, родичі; там хлопці ставали перед великим білим паном, що записував їхні імена в таємничу книгу, давав їм ствердити трирічний контракт доторком правої руки до його пера, а потім виплачував їхнім батькам завдаток крамом за перший рік праці.

Старий Башті сидів поряд, як звичайно, беручи щедрю данину з кожного завдатку, а його три старі жінки смиренно гнулися навпочіпки біля його ніг і самою своєю присутністю заспокоювали Ван-Горна, радого, що так добре йдуть справи. Якби так і далі, йому б дуже скоро пощастило вернутися з Малейти з повним трюмом.

На палубі, де пильнував тубільців Боркман, крутився Джеррі й обнюхував ноги

численних чорношкірих, що їх доти ніколи не зустрічав. Дике собача забрали на берег привезені додому тубільці, і з них тільки один вернувся на "Еренджі". То був Лерумі, і Джеррі, проходячи повз нього, найжачував шерсть, та Лерумі не звертав на нього ніякої уваги. Він зійшов у трюм, купив собі маленьке дзеркальце й поглядом дав знати старому Башті, що все готове і що в першу сприятливу мить можна починати.

І ось така мить настала — з Боркманової вини. Якби він був пильніший та не знехтував капітанових наказів, нічого б не сталося. Але він не забув про шнапс. Він не передчував того, що готувалося довкола. На кормі, де він стояв, не було майже нікого. Чорношкірі чоловіки та жінки юрилися на прові й посередині палуби та гомоніли з матросами. І Боркман рушив до лантухів з ямсом під бізань-щоглою й дістав свою пляшку. Перш ніж хильнути з неї, він задля обережності озирнувся довкола. Поблизу нього стояла тільки одна тубілка, вже не молода, присадкувата, гладка, кривобока, бридка й зовсім не страшна. Дворічне дитинча сиділо верхи в неї на кульші й ссало цицьку. Звісно, боятись її не було чого. Крім усього, вона напевне була беззбройна, бо, голісінька, не мала навіть під чим сховати зброю. А футів за десять, біля борту, стояв Лерумі й шкірив зуби в щойно куплене дзеркальце.

У тому дзеркальці Лерумі й побачив, як Боркман нахилився над лантухами, тоді випростався, притулив пляшку шийкою до губів і задер голову. Лерумі підняв праву руку, даючи знак одній жінці в пірозі за бортом. Жінка нахилилася, щось узяла з дна піроги й кинула Лерумі. То був бойовий топірець — а власне, звичайна гонтарська сокирка, тільки насаджена на довгий саморобний держак із твердого дерева, чорний, лискучий, оздоблений примітивним візерунком з перламутру, а на кінці обмотаний кокосовим шнурком, щоб зручніше тримати в руці. Лезо топірця було нагострене, як бритва.

Нечутно перелетівши в повітрі до рук Лерумі, топірець за мить так само нечутно перелетів з його руки до руки гладкої тубілки з дитинчам, що стояла позаду помічника. Вона стисла держак обіруч, а дитинча вхопилось рученятами за неї.

Проте жінка ще вичікувала: Боркман стояв, задерши голову, і вона не могла рубонутися так, щоб перетяти шийні хребці. Багато очей бачило, що над ним нависла смерть. Бачив усе й Джеррі, але нічого не розумів. Хоч який він був підозріливий до чорношкірих, але не міг сподіватися удару згори. Тамбі, що стояв біля рушниць на люку, теж усе побачив і вхопив рушницю. Угледівши те, Лерумі засичав до жінки, щоб поквапилась.

Боркман, так само не усвідомлюючи, що це остання мить його життя, як не усвідомлював і першої своєї миті, підняв від губів пляшку й випростав голову. І відразу гостре лезо впало йому на потилицю. Що відчув чи подумав Боркман у той мент, коли мозок його відтято від тіла, і чи взагалі щось відчув чи подумав, — це таємниця, незбагненна для нас, живих. Бо ще жодна людина з перерубаним спинним мозком не сказала, не шепнула й слова про те, які ж були її відчуття чи враження в ту хвилину. Безвладно й спокійно, але так само швидко, як падав йому на шию топірець, мертвий Боркман осів на палубу. Не захитався, не grimнувся, а саме осів чи опав, як опадає

порожній мішок або проколотий пухир. Пляшка випала з його руки на лантух із ямсом, не розбившись, і рештки віскі тихенько задзюрчали на палубу.

Усе сподіялося так швидко, що Боркманове тіло ще й не осіло зовсім на палубу, як уже Тамбі вистрелив у жінку, але схибив. Удруге вистрелити в неї він не встиг, бо вона, покинувши зброю, вхопила обома руками дитину, метнулась до борту, стрибнула через дріт і гепнулась у пірогу, що аж перевернулася під нею.

Умить заворушилися всі тубільці. З пірог обабіч судна злетів блискучий дощ топірців з оздобленими перламутром держаками. Чоловіки із Сомо, що були на палубі, хапали їх, а жінки падали й рачкували геть із бойовища. У ту саму мить, коли тубілка, що вбила Боркмана, стрибнула за борт, Лерумі нахилився підняти впущений нею топірець, і Джеррі, вже збагнувши, що летіть кров, роздер йому руку зубами. Лерумі випростався й заревів на весь голос, давши волю накопиченій за цілі місяці люті й ненависті до щеняти. А коли Джеррі кинувся до його литки, він з усієї сили копнув щеня під живіт.

Джеррі, підкинутий тим ударом, ще летів через колючий дріт, а з пірог хутко передавали на судно снайдерівські рушниці, коли Тамбі квапливо вистрелив удруге. І Лерумі, що не встиг ще поставити додолу ноги, якою копнув щеня, але вже знов нахилився по топірець, дістав кулю просто в серце, похилився й осів безвладно на палубу, як щойно Боркман.

Ще Джеррі не впав у воду, як і для Тамбі пропала вся втіха з напрочуд вдалого пострілу, бо саме в ту мить, коли він натиснув на гашетку, гострий топірець розколов йому череп над потилицею, і яскрава картина обмитого морем, залитого сонцем тропічного краю навіки померкла в його очах. Так само швидко, майже одночасно загинула вся команда судна, і палуба обернулася на криваве побоювище.

Саме як лунали постріли снайдерів і весь гвалт смертельного бою, Джеррі виринув із води. Відразу через борт піроги простяг-лась чоловіча рука, вхопила його за в'язи й підняла. Джеррі гарчав і силкувався вкусити свого рятівника, та поймала його не так люті, як нестямна тривога за Шкіпера. Він-бо знав, хоч і несвідомо, що на "Еренджі" вдерлось те незбагненне найстрашніше лихо, яке інстинктом невиразно передчують усі живі створіння, але тільки люди розуміють його і називають словом "смерть". Він бачив, як упав Боркман, а потім Лерумі. А тепер чув постріли, переможний рев та зойки жаху.

Безпорадний, піднятий за в'язи в повітря, він дзявкав, скавучав, задихався, кашляв, аж поки тубілець сердито жбурнув його на дно піроги. Джеррі враз схопився й вискочив на борт, а з нього, не тямлячи себе, відчайдушно стрибнув до "Еренджі".

Він не дістав фальшборту передніми лапами на який ярд і знову шубовснув у воду. Тоді виринув, шалено перебираючи лапами й захлинаючись солоною водою, бо без упину дзявкав, вищав, скавулів і поривався на судно до Шкіпера.

Та дванадцятирічний хлопець на іншій пірозі, що бачив усю ту сценку, повівся із щеням рішучіше: вдарив веслом по голові спершу плазом, тоді ребром. Темрява затопила маленький мозок, сповнений любові й тривоги, а чорношкірий хлопчак

вихопив безвладне, нерухоме щеня з води й кинув у свою пірогу.

Тим часом, ще перше ніж Джеррі, підкинутий ногою Лерумі, впав у воду, ще як він летів через борт, унизу, в трюмі "Еренджі", Ван-Горн на якусь частку секунди, яскраву, мов спалах блискавки, побачив увіч власну смерть. Недарма старий Башті прожив довше за всіх своїх ще живих підданців і правив плем'ям мудріше за всіх ватажків від часів самого Сомо. Якби йому випало на землі щасливіше місце й час, із нього, може, вийшов би Олександр, або Наполеон, або смаглявий Камегамега [10]. Але й у своєму тісному світі, у своєму невеличкому царстві на завітрянному узбережжі темного людожерського острова Малейти він грав приділену йому долею роль дуже добре, просто навдивовижу добре.

Так, з нього був чудовий лицедій! Спокійно й добродушно, неухильно дбаючи за своє ватажківське право, він усміхався до Ван-Горна, давав дозвіл молодим підданцям запродатись у трирічне рабство на плантаціях і визначав свою пайку із завдатку. Аора, його, сказати б, прем'єр-міністр і скарбник, відразу приймав ту данину й складав її у великі торби, майстерно сплетені з кокосового волокна. Позад Башті сиділо навпочіпки на краєчку койки струнке тринадцятирічне дівча з гладенькою, чистою шкірою й обмахувало мух із його царської голови. Біля ніг у нього примостились теж навпочіпки три його дружини, і найстаріша з них, уже зовсім беззуба, аж трусячись від немочі, щоразу, як він кивне головою, подавала йому кошика, сплетеного з панданового листя.

А Башті, вслухаючись старими, але чуткими вухами в галас на палубі й дожидаючи першого тривожного знаку, все кивав головою, стромляв руку в піднесений кошик і діставав звідти то бетель, коробочку з вапном і зелений листок угорнути жуйку, то пучку тютюну напхати куценьку череп'яну люльку, а то сірники, бо люлька чогось раз у раз гасла.

Під кінець жінка вже й зовсім перестала забирати кошика назад. І ось Башті сгннув до нього востаннє. Це було в ту мить, коли на палубі тубілка рубонула Боркмана по шиї, а Тамбі вистрелив у неї й схибив. Стареча, кощава, зморшкувата рука з товстими випнутими жилами пірнула в кошик і вихопила здоровезний пістоль такого допотопного взірця, що його, либонь, носив ще хтось із Кромвелевих "круглоголових" [11], а то, може, котрийсь із супутників Кіроса [12] чи Лаперуза [13]. Той пістоль, з лікоть завдовжки, був кременевий, і набив його того ж таки дня не хто як сам Башті.

Меткий був Башті, та меткий і Ван-Горн; і все ж білий спізнився. У ту мить, як рука його вхопила сучасного автоматичного пістолета, що лежав у нього на колінах, вийнятий із кобури допотопний пістоль вистрелив. Набитий двома відрубками олива й круглою кулею, він бабахнув, ніби відрізай із рушниць. Ван-Горн побачив спалах пострілу, а тоді морок смерті, не встигнувши навіть вигукнути своє "Щоб я скис!". Пальці його розтулилися, й пістолет упав додолу.

Занадто щедро набита чорним порохом, старовинна зброя зробила ще одне. Вона розірвалася в руках у Башті. Поки Аора видобутим хтозна-звідки ножем відтинав голову білому панові, старий ватажок насмішкувато дивився на свою праву руку. Вказівний палець теліпався на смужечці шкіри. Башті вхопив його лівою рукою, вмить відкрутив

зовсім і, вишкіривши зуби, немов то був дотепний жарт, кинув у пандановий кошик, якого жінка тримала перед ним однією рукою, а другою держалася за скривавлений лоб: їй уллучив туди відламок розірваного пістоля.

Тим часом троє із завербованих молодиків, разом зі своїми батьками та дядьками, спустились у трюм і вбили єдиного матроса, що там був. Башті, проживши на світі так довго, що став філософом і не дуже зважав на біль, а ще менше на втрату пальця, хихотів та цвіркав гордо й задоволено, що все вийшло так гарно, а три його жінки, живі тільки з ласки, припадали йому до ніг, підлесливо вихваляючи його. Вони теж прожили дуже довге життя, і то лише з його царської примхи. І тепер вони, белькотячи, плазували біля ніг володаря життя й смерті, що знову показав, і то вже вкотре, свою безмежну мудрість.

А худюща, прибита страхом дівчина, стоячи рачки в кормовій коморі, дивилась на всю ту сцену, мов злякане кролення з нори, і знала, що настав її кінець, що нарешті її з'їдять.

РОЗДІЛ XII

Джеррі не знав, що відбулось у трюмі "Еренджі", і ніколи не довідався. Він тільки знав, що цей плавучий світ знищено, бо сам бачив, як його нищили. Хлопець, що вдарив його веслом по голові, міцно зв'язав йому лапи й жбурнув на берег, а тоді подався до гурту грабувати "Еренджі" й забув про нього.

Під гучний крик та спів довгі піроги підтягли прегарну тикову яхту до берега, до того місця, де під самим кораловим муром лежав Джеррі. На березі вже палали багаття; на яхті засвітили ліхтарі й із радісним галасом заходились обдирати її. На берег забрали все, що далось, — від чавунних брусків баласту й до вітрил та линв. Тої ночі ніхто в Сомо не спав. Навіть найдрібніші дітлахи дибали довкола бенкетних вогнищ або, пооб'їдавшись, валялися на піску. Серед ночі, годині о другій, на ватажків наказ "Еренджі" підпалили. І Джеррі, що лежав на боці, безпорадний, зв'язаний, змучений спрагою, не маючи вже сили скавчати, бачив, як гине в димі й полум'ї плавучий світ, де він прожив так недовго.

При світлі, що кидало на берег підпалене судно, старий Башті поділив здобич. Ніхто в племені не zostався без пайки. Навіть нещасні бранці-лісовики, що весь час, поки були в рабстві, трусилися зі страху, чи не з'їдять їх, — і ті дістали по череп'яній люльці та по кілька плиток тютюну. Але більшу частину краму, не поділену, Башті звелів занести до його великої очеретяної хатини. Здерті з судна снасті склали в кількох човнових повітках. Тим часом жерці чи то чаклуни у своїх хатинах-кумирнях уже заходилися висушувати над курними багаттячками відрубані голови, їх було чимало: адже, крім команди, на "Еренджі" вбито дванадцятьох хлопців з Нооли та декілька з Малу, яких Ван-Горн так і не довів додому.

Правда, не всіх їх забито. Башті суворо заборонив різати всіх підряд. Звісно, не з доброго серця, а скорше з хитрого розрахунку. Кінець кінцем усі вони мали вмерти. Та Башті ніколи не бачив льоду, ба навіть не відав про його існування, а холодильної техніки не знав і поготів. Зберігати м'ясо він умів тільки живцем. І ось бранців

зачинили в найбільшій човновій повітці, що була ніби чоловічим клубом, куди жодна жінка не могла ступити й ногою під страхом смерті в жахливих муках.

Позв'язуваних, мов кури або поросята, їх скидали на втоптаній долівці, під якою, неглибоко закопані, лежали останки стародавніх ватажків, а вгорі над ними, повгортаний у трав'яні мати, висів прах кількох найближчих попередників самого Башті, у тому числі і його батька. Туди ж таки принесли й маленьку худу дівчину з кормової комори, бо ж її однаково мали з'їсти і табу на неї не поширювалось, її кинули, зв'язану, додолу, між тих самих тубільців, що недавно дражнили сердешну, запевняючи, ніби Ван-Горн її відгодовує на заріз.

Туди ж таки принесено й Джеррі та кинуто до полонених. Аг-но, головний чаклун, спіткнувся об нього на березі й наказав віднести до повітки, хоч як протестував хлопець, що вважав щеня своєю особистою здобиччю. Коли його несли повз вогнища, він своїм гострим нюхом дочув, з чого там готують бенкет. Джеррі ще ніколи з таким не стикався, і він наїжачився, загарчав та став борсатись у путах. І коли його кинули додолу в човновій повітці, він їжачив шерсть і гарчав на бранців, не розуміючи, у якій вони скруті. Змалку привчений вважати чорношкірих за одвічних ворогів, він тепер гадав, що це вони винуватці катастрофи, яка сталася з "Еренджі" й зі Шкіпером.

Адже він був тільки собака, з обмеженим собачим розумом, і то ще зовсім недосвідчений. Але недовго він гарчав на них. Йому якось невиразно дійшло до свідомості, що й вони нещасливі. Декотрі були тяжко зранені й жалібно стогнали та квилили. Хоча й не розуміючи ясно, Джеррі все ж відчував, що вони в такій самій притузі, як і він. А він був таки в тяжкій притузі. Він лежав на боці, і шнурки, якими туго зв'язано його лапи, аж поврізались у ніжну шкіру й перепиняли кровообіг. Крім того, він пропадав зі спраги, задихався в паркій спеці, паща і язик йому пересохли.

Сумне місце було з тої повітки, сповненої плачем і стогоном, з мертвяками в долівці, з майбутніми мертвяками на долівці й знов же з мертвяками, підвішеними у своїх повітряних гробницях під покрівлю, з довгими чорними пірогами, що мали задерті вгору кінці, мов які дзюбаті хижі потвори, ледь видні у світлі невеличкого багаттячка, над яким сидів старезний дід зі своїм нескінченним ділом: він задимлював голову тубільця-лісовика. Зсохлий, сліпий, уже здитинілий, дід весь час щось мурмотів та викривлявся, мов велика мавпа, раз у раз повертаючи підвішену в їдкому димі голову та підсипаючи жменями деревний потрух у курне багаттячко.

Воно часом спалахувало ясніш і освітлювало високо вгорі, крізь темні поперечні сволюки, верхній брус покрівлі, обплетений нехитрими візерунками з кокосового шнурка, колись чорного й білого кольору, але задовгі роки закуреного до майже всуціль бурої барви. З високих сволюків на довгих шворках звисали голови ворогів, здобуті колись у лісових та морських наскоках. У повітці ніби стояв дух смерті й тліну, і недоумкуватий дід, що задимлював над багаттячком символ смерті, здавалося, ось-ось і сам розпадеться на порошок.

Вже перед світом десятки чоловіків із великим галасом внесли до повітки ще одну бойову пірогу. Щоб звільнити

місце, де її поставити, вони відтягували, відкочували, відпихали ногами зв'язаних бранців на обидва боки, не церемонячись із живим м'ясом, здобутим завдяки таланові та мудрості Башті.

Якийсь час вони сиділи в повітці, посмоктуючи череп'яні люльки, сміючись та джеркочучи химерними писклявими голосами про події того вечора. Потім один по одному полягали й поснули, не вкриваючись нічим; бо так, голяка, звикли вони спати змалку, навіть на пекучому сонці.

Як почало світати, не спали вже тільки поранені чи занадто туго зв'язані бранці, та ще хирий дід, що був, однак, молодший за Башті. Коли хлопчак, що вдарив Джеррі веслом по голові й уважав щеня за свою власність, тихенько прокрався до повітки, старий його не почув. А будиши сліпий, і не побачив. Він усе крутив над димом лісовикову голову, щось мурмотів та хихотів безглуздо й підсипав у багаттячко порохню. Власне, ніхто не повинен був робити те вночі, навіть він, ні до чого більше не здатний. Але збудження, що панувало в селищі після нападу на "Еренджі", передалося і його висохлому мозкові; йому заблимали в голові згадки про давню силу та подвиги, і він марив, ніби теж бере участь у тріумфі рідного племені, висушуючи голову — наочний доказ того тріумфу.

Але дванадцятирічному хлопчаківі, що прокрався до повітки й обережно переступав через сонних та пробирався між зв'язаних бранців, аж серце завмирало зі страху. Бо він знав, яке страшне табу порушує. Він ще не дійшов того віку, щоб мати право покинути батькову очеретяну хатину й спати в повітці для підлітків, не кажучи вже за парубоцьку, і знав, що, свавільно вступаючи у священну оселю дорослих, дозрілих чоловіків племені Сомо, важить життям з усіма його ще не звіданими таємницями й принадами.

Та він хотів мати Джеррі — і забрав його. Тільки маленька худя тубілка, зв'язана для зарізу, виряченими з жаху очима бачила, як хлопець підняв Джеррі за лапи й поніс геть, урятувавши із запасу живого м'яса, до якого належала й вона. Відважне сердечко Джеррі не стерпіло б такої безцеремонності, і він би загарчав, якби не був украй знесилений; але йому вже так пересохло в пащі й горлянці, що він і загарчати не міг. Змучений, безпорадний, напівпритомний, він тільки відчував немов крізь марення або в страшному сновидді, що його несуть головою вниз із просмерділої смертю повітки через селище, лиш трохи менш огидне, тоді вгору стежкою попід високими розложистими деревами, що вже ліниво шелестіли листям під першими подихами ранішнього бризу.

РОЗДІЛ XIII

Хлопця, як дізнався Джеррі згодом, звали Ламаї, і він ніс щеня до себе додому. Нужденний був той дім, навіть як на дикунську очеретяну хатину. На долівці із твердо вбитого багаторічного бруду жили батько, мати й ще четверо менших братів та сестер Ламаї. Очеретяна покрівля, що текла в кожную зливу, одним боком спиралась на хистку жердину, другим лежала на землі. Стіни ще легше пропускали дощ. Одне слово, хатина Лумаї — так звали батька Ламаї — була найзлиденніша в цілому Сомо.

Лумаї, господар і батько родини, був гладкий — річ досить незвичайна серед малейтян. І, можливо, саме огрядність зробила його ледачим та добродушним. Однак бозтурботне дозвільне життя затруювала йому його дружина Ленеренго, найсварливіша на цілий Сомо жінка. Вони в усьому були протилежні: він гладкий — вона худюща, він лагідний — вона гостроязика, він ледачий — вона невгамовна, він зроду задоволений життям — вона зроду ним сприкрена.

Хлопець тільки зазирнув у хатину, побачив, що батько й мати сплять некриті в різних кутках, а посеред долівки збилися у купку, ніби вивід щенят, його менші брати та сестри. Потім він зайшов за хатину, схожу скорше на твариняче лігво, ніж на людське житло. А довкола неї цвів земний рай. Повітря було напоєне густими, солодкими пахощами диких рослин та пишних тропічних квітів. Угорі розкидали віття троє хлібних дерев. Банани були об-тяжені рясними китицями ще не достиглих плодів. А з тонкостовбурних папай звисали величезні жовті дині, вже зовсім спілі, декотрі втричі ширші за дерево, на якому вирости. Та для Джеррі найсолодшим здався дзюркіт струмочка, що тік, невидний, між замшілим камінням, під мереживним покривом тендітної папороті. Жодна царська оранжерея не зрівнялась би пишнотою з цією дикою рослинністю, що вибуяла під щедрим південним сонцем.

Шаленіючи під того плюскоту, Джеррі мусив ще хвилюк терпіти хлопцеві пестощі, бо той присів навпочіпки, пригорнув щеня до себе й почав хитатися вперед та назад, воркочучи якусь химерну пісеньку. А Джеррі не вмів сказати йому, що пропадає зі спраги.

Потім Ламаї міцно прив'язав його кокосовим мотузком за шию, і аж тоді розрізав шворку, що в'їдалась йому в лапи. Джеррі так уже зомлів без руху й так знемігся, пробувши майже цілу добу в тропічній спеці без води, що звівся, заточився й упав. Ще й ще пробував він звестись, але знов і знов падав. І Ламаї зрозумів чи, швидше, здогадався. Він дістав рукою калабаш із кокосового горіха, прив'язаний до бамбукової палиці, встромив його між зелену папороть, тоді витяг і підніс щеняті, вщерть повний жаданої води.

Джеррі пив спочатку лежачи на боці, та разом із вологою в його пересохлі жили вливалось життя, і дуже скоро він, ще кволий, трусячись, звівся на всі чотири лапи й хлептав уже стоячи. Хлопець дивився на те й радісно хихотів та цвіркав, а Джеррі вже напився й оклигав настільки, що зміг по-своєму, по-собачому щиро подякувати Ламаї: вийняв писок із калабаша й лизнув хлопця в руку рожевою стьожечкою-язичком. Ламаї та мова надзвичайно сподобалась; він знову підсунув калабаш до писка Джеррі, і той заходився хлептати ще.

Він хлептав і хлептав, поки його запалі боки роздулися пухирем, однак усе частіш відривався від води і вдячно лизав чорну хлопцеву руку. Усе йшло добре, і так було б і далі, якби не прокинулась Ленеренго, мати Ламаї. Переступивши через купку своїх чорних дітлахів, вона вийшла з хатини й відразу заходилась лаяти старшого сина за те, що притяг додому зайвого їдця й зайву мороку.

Почалась пересварка, з якої Джеррі не зрозумів ні слова; однак він здогадався, що

йдеться про нього й що Ламаї його захищає, а ця чорна жінка проти нього. Ленеренго репетувала й верещала, що син її дурень, гірше ніж дурень, що він не шанує й не жаліє замученої роботою матері. Потім заволатала до сонного чоловіка. Той насилу прочумався й почав заспокійливо мурмотіти, що, мовляв, усе гаразд, і щенятко гарне, і синок їхній утішний хлопець, і голоду в них ще нема, а найкраще у світі для смертної людини — це спокій і сон; а на підтвердження того увіткнув носа у свою руку, що правила йому за подушку, і захріп знову.

Та й сам Ламаї, чудово знаючи, що йому нікуди втекти, якщо мати кинеться битись, не дуже боявся материних погроз. Він дивився на матір спідлоба, сердито тупав ногою, але зрেকтись щеняти не погоджувався. Врешті Ленеренго перенесла свій гнів на нікчому-чоловіка і, пополякавши його, пішла й собі досипляти.

Думка породжує думку. Побачивши, як страшенно хотів Джеррі пити, Ламаї здогадався, що він, певне, так само хоче і їсти. Хлопець розрив попіл на кухонному вогнищі, знайшов там ще трохи жару, підклав сухого гілля, розпалив чималий вогонь і накидав туди каменюк із купи, що була поряд. Каміння те все було в сажі — видно, вживалося для такої мети багато разів. Потім він витяг зі струмка плетену сітку-торбину, де лежала тушка жирного лісового голуба, що його Ламаї спіймав у сильце напередодні. Тушку він угорнув у зелене листя, тоді обіклав розпеченим у вогні камінням, а зверху присипав землею.

Коли він трохи перекодя вийняв голуба й обдер присохле, обсмалене листя, від спеченої тушки запахло так смачно, що Джеррі нашорошив вуха і йому затремтіли ніздрі. Хлопець роздер гарячу тушку, трохи остудив її й дав Джеррі. Той спершу начисто обгриз усе м'ясо, далі порозгризав та поковтав і кісточки. А Ламаї тим часом ласкаво воркотів і мугикав над ним та гладив його по спині.

Однак Джеррі, вже покріплений водою й їжею, відповідав на ті пестоші не так щиро. Він був чемний, і дивився на хлопця приязно, і крутив кучим хвостиком, і вихляв боками, як звичайно, однак непокоївся, прислухався до далеких звуків і поривався кудись бігти. Ламаї те добре завважив, отож, перше ніж лягти спати, міцна прив'язав Джеррі мотузкою до дерева.

Якусь часинку Джеррі рвався з припони, тоді вгамувався й заснув. Проте ненадовго. Йому не дала спати думка про Шкіпера. Він і знав, і не знав, що Шкіпера спіткало найбільше, непоправне лихо. Отож, трохи поскавучавши тихенько, він заходився гризти мотузку гострими зубенятами й кінець кінцем перегриз.

Звільнившись, Джеррі, мов голуб, що вертається додому, навпростець, наосліп помчав на берег, до моря, де плавала "Еренджі", на палубі якої владарював Шкіпер. Люди із селища десь порозходились, а хто ще був там, усі спали, і ніхто не зачепив його, поки він біг покрученими стежками між численних хатин, повз бридкі тотеми, вирізьблені з цілих стовбурів у подібні людських постатей, що вилазили з роззявлених акулячих пащ. Бо плем'я Сомо, від часів свого родоначальника Сомо, поклонялось акулячому богові та іншим морським божествам, так само, як і божествам джунглів, боліт та гір.

Звернувши праворуч, Джеррі обминув кораловий мур і вибіг на берег. Але на гладенькій поверхні лагуни не видно було "Еренджі". Скрізь довкола валялись залишки бенкету і чутно було дим недо-горілих вогнищ та сморід паленого м'яса. Багато учасників бенкету полінувались йти додому й спали тут-таки на піску під уранішнім сонцем — чоловіки, жінки, діти, цілі родини, — де хто впав.

Джеррі сів над самою лагуною, передніми лапами у воду, задер писок угору, проти сонця і завив з туги за Шкіпером так, як виють усі собаки, відколи вони вийшли з диких пуш до людських вогнищ.

Там і знайшов його Ламаї, пригорнув до своїх грудей, утішаючи, і відніс назад до очеретяної хатини над струмочком. Там він давав щеняті води, але Джеррі вже не міг пити; пестив його, але Джеррі не міг забути пекучої туги за Шкіпером. Урешті Ламаї розсердився на таке нерозумне щеня, у хлоп'ячому запалі наклепав його по писку з обох боків і прив'язав так, як мало хто з білих людей коли прив'язував свого собаку. Бо Ламаї був на свій лад геній. Він ніколи не бачив, щоб хто робив так із собакою, але в потребі вигадав спосіб припнути Джеррі на палицю. Вона була бамбукова, футів чотири завдовжки. Один її кінець Ламаї прив'язав Джеррі до самої шиї, а другий до дерева. Джеррі не міг дістати зубами мотузки, тільки палицю, а добре висохлий бамбук затвердий для собачих зубів.

РОЗДІЛ XIV

Багато днів Джеррі, припнутий на палиці, залишався в'язнем Ламаї. То був не дуже щасливий час, бо в хатині не втихали сварки. Ламаї раз у раз бився зі своїми братами та сестрами, щоб не дражнили щеняти, а кінчались такі бійки зазвичай тим, що втручалася Ленеренго й безсторонньо завдавала прочуханки всім своїм нащадкам.

Потім вона неодмінно напосідалась із лайкою на чоловіка, що завжди тільки просив миру та спокою, а коли вже надто допече жінчин язик, утікав на кілька днів до човнової повітки. Тоді вже Ленеренго бувала безсила. До чоловічого клубу не мала доступу жодна жінка. Ленеренго ще не забула, яка доля припала одній, котра наважилася порушити табу. Це сталося багато років тому, коли сама Ленеренго була ще дівчиною, але вона й досі як живу бачила нещасну жінку, що цілий день висіла на сонці, підвішена за одну руку, і ще день за другу. А опісля її з'їли чоловіки у своїй повітці, і довго по тому жінки не важились кричати на своє подружжя.

Джеррі полюбив Ламаї, хоч і не дуже сильно, не палко. Він скорше почував до нього вдячність, бо тільки Ламаї давав йому їсти й пити. Усе ж цей хлопець був не Шкіпер і не містер Гегін. І навіть не Дербі чи Боб. Він був людина нижчої породи, чорношкірий, а Джеррі ціле його недовге життя прищеплювали правило, що найвищі двоногі боги — це білі люди.

Звісно, він не міг не визнавати, що й у чорношкірих є сила й розум. Він не думав про те, а просто бачив. Вони-бо мали владу над іншими речами, вміли далеко кидати ломачі й каміння, вміли навіть припнути його до палиці так, що він не міг звільнитися. Отже, вони були все ж таки боги, хоча й нижчої породи, ніж білі.

Джеррі доти ще ні разу не прив'язували, і йому не сподобалося бути припнутому.

Та марно він намулював зуби, що вже хиталися під тиском нових, які росли зісподу. Палиця була сильніша за нього. Шкіпера він, звичайно, не забув, проте з часом гострота втрати притупилась і над усім запанувало прагнення до волі.

Та коли його нарешті відв'язано, він не скористався з того, не побіг відразу на берег. Сталось так, що відв'язала його Ленеренго. Вона зробила те навмисне, аби його спекатись. Але Джеррі, замість кинутись утікати, спинився подякувати їй — покрутив хвостиком і всміхнувся до неї своїми ясно-карими очима. Жінка тупнула ногою, проганяючи його, і сердито крикнула. Джеррі нічого не зрозумів; він не звик боятись, і його нелегко було настрашити й прогнати. Він тільки перестав крутити хвостиком і, хоча ще дивився на жінку, очі його вже не всміхалися. Він зрозумів, що її крик і вся поведінка неприязні, і насторожився, готовий до відсічі.

Вона знову крикнула й тупнула ногою. Та Джеррі тільки переніс свою пильність на ту ногу. Гарячкуватій Ленеренго урвався терпець: вона його відв'язала, то чом він не тікає? Вона замахнулась на нього ногою, а Джеррі ухилився й шарпонував її зубами за щиколотку.

Ураз вибухнула війна, і вельми можливо, що розлючена Ленеренго вбила б Джеррі, якби не нагодився Ламаї. Він зразу побачив відв'язану палицю, розсердився на підступну матір і відіпхнув її руку з кам'яним товкачем, що міг би розтрощити щеняті череп.

Тепер уже самому Ламаї загрожував добрий прочухан. Мати так зацідила йому по голові, що він упав, але в ту мить сердешний Лумаї, розбуджений гвалтом, вистромив голову з хатини й зважився їх мирити. Ленеренго, як завжди, зраділа нагоді погризти чоловіка й забула про все інше.

І все скінчилося досить мирно. Діти перестали ревти, Ламаї знову припнув Джеррі на палицю, Ленеренго лаялася, поки захрипла, а ображений Лумаї пішов до човнової повітки, де чоловікам можна спокійно спати й де їм не докучають жінки.

Того вечора в колі приятелів Лумаї почав нарікати на свої нещастя й скавав про їх причину — щеня, захоплене на "Еренджі". Сталось так, що Агно, головний чаклун, чи то найвищий жрець,

97

4 Джеррі-островик почув ту розповідь і пригадав, що він наказав був віднести Джеррі до повітки з рештою живої здобичі. За півгодини він уже допитував Ламаї. Хлопець, безперечно, порушив табу, і чаклун потиху сказав йому те. Ламаї затрусився, заридав і впав йому до ніг, благаючи пощади, бо карою за таке порушення була смерть.

Агно не міг проминути цієї нагоди взяти хлопця у свого обла-ду. Мертвий хлопець був нічого не вартий для нього, але живий хлопець, життя якого він триматиме в руках, міг придатися йому. Оскільки ніхто більше не знав про порушене табу, чаклун міг мовчати. Отож він послав Ламаї жити від того дня в човновій повітці для підлітків, де почалося його учнівство, довга низка випробувань, доручень і церемоній, що мало привести його спершу до парубоцької повітки, а вже там він мав дозріти на справжнього чоловіка.

Уранці, виконуючи чаклунів наказ, Ленеренго зв'язала щеняті всі чотири лапи. Джеррі, звісно, опирався й покусав їй руки, а вона наклепала його по голові. А потім понесла через ціле селище до хатини Агно. Дорогою, на майдані серед селища, де стояли тотеми, вона кинула його додолю й пристала до гурту подивитись на всенародну розвагу.

Старий Башті був не тільки суворий, але й вельми оригінальний законодавець. Він обрав саме той день, щоб піддати карі двох жінок, які посварились між собою, — на науку решті жінок та щоб іще раз потішити всіх своїх підданців тим, що вони мають такого мудрого володаря. Дві провинниці, Тіга й Вівау, були молоді, дебели, огрядні жінки; вони вже давно не давали спокою селищу своїми постійними сварками. Башті призначив їм бігти наввипередки. Але що то були за перегони! Чоловіки, жінки, діти, на них дивлячись, аж боки рвали, аж вили з утіхи. Навіть літні матрони й сиві діди, що вже стояли однією ногою в могилі, реготалися й радісно вищали.

Бігти жінки мусили з півмилі через ціле селище, від того місця, де спалили "Еренджі", і до другого кінця коралового муру. Тіга й Вівау мусили пробігти той шлях туди й назад, по черзі підганяючи одна одну.

Тільки мудра голова Башті могла придумати таке видовище. Спершу Тізі дали в руки дві коралові каменюки вагою по добрих сорок фунтів. Вона повинна була, біжачи, міцно держати їх під пахвами, щоб не впустити. А ззаду Башті поставив Вівау, і їй дали в руки щітку з бамбукових скіпок на довгому, легкому бамбуковому держаку. Скіпки були гострі, мов голки — ними й справді, як голками, наколювали візерунки на тілі; і тою щіткою Вівау мала колоти Тігу в спину, підганяючи, як ото колють волів рожном. Дуже поранити нею не можна було, проте кололась вона боляче, — чого, власне, і хотів Башті.

Вівау колола Тігу в спину, а Тіга точилась і спотикалася, силкуючись бігти чимшвидше. Вівау знала, що назад каменюки нестиме вона, а Тіга її підганятиме й намагатиметься віддячити з лихвою, тим-то шпигала з усієї сили, поки ще є змога. Обидві заливалися потом. У кожної в натовпі були свої прихильники, що вигуками підбадьорювали одну й сміялися з другої.

Видовище було кумедне, але за ним стояв залізний дикунський закон. Обидві каменюки слід було пронести всю відстань. Та, котра підганяла, мусила це робити сумлінно. А та, котру підганяли, не мала права сказитись і кинутися на свою мучительку. Сам Башті попередив їх, що порушницю цих правил буде висаджено під час відпливу на далекий риф, на поживу акулам.

Добігши туди, де стояли Башті та його прем'єр-міністр Аора, змагальниці подвоїли свої зусилля. Вівау завзято шпигала Тігу, а та рвалася вперед, ризикуючи навіть впустити каменюку. Слідом за ними, гвалтуючи, бігли всі дітлахи селища й усі собаки.

— Тепер, Тіго, тобі довго ніяк буде в пірогу сісти! — загорлав до жертви Аора, і Башті засміявся.

Раз, коли Вівау штрикнула її аж надто боляче, Тіга впустила одну каменюку, і Вівау досхочу наколола її, поки вона, ставши навколішки, підняла однією рукою камінь і

потрюхикала далі.

А то раз вона, доведена до нестями, умисне зупинилась і обернулася до своєї мучительки.

— Ой зла ж я на тебе, ой зла! — гукнула вона. — Стривай лишень, ось зараз...

Але так і не докінчила погрози. Гостра щітка зламала її рішучість, і вона знов кинулася тікати.

Галас юрми відлинув услід за ними, а за кілька хвилин знову погучнішав: химерна пара верталася. Цього разу під вагою коралових каменюк хекала Вівау, а Тіга, розлючена тим, що тільки-но витерпіла, силкувалася з лихвою відплатити їй.

Якраз навпроти Башті Вівау впустила один камінь, а піднімаючи його, впустила й другий, що відкотився футів на десять. Отоді вже Тіга помстилася, вихором налетівши на неї. Усе Сомо ошаленіло. Башті, регочучи, держався за худі боки, і по його зморшкуватих щоках текли сльози щирої втіхи.

99

4*

А коли все скінчилось, ватажок оголосив своєму народові: "Хай тепер усі жінки б'ються отак, коли їм припаде охота битися".

Тільки сказав він не такими словами й навіть не говіркою сомо. Він висловився міжострівним жаргоном, ось як:

— Який баба в Сомо хочеш бийся, усі баба буде бийся отак.

РОЗДІЛ XV

Коли перегони скінчилися, Башті ще трохи постояв, розмовляючи зі своєю старшиною, поміж якою був і Агно. Ленеренго також забалакалася з приятельками. А Джеррі лежав, зв'язаний там, де вона його покинула. Аж ось надбігло дике собака, те саме, що з ним він задирався на "Еренджі", і принюхалось до нього — спершу здалеченька, готове кинутись навтіки. А тоді обережно підступило ближче. Джеррі стежив за ним, і очі йому аж горіли. Тільки-но дике собака торкнулося писком до нього, він остережливо загарчав. Дике собака відскочило й стрімголов відбігло кроків на кільканадцять, поки побачило, що Джеррі за ним не женеться.

Тоді воно вернулося — знов обережно, так, як інстинкт велів йому підкрадатися до дичини: припадаючи до землі, трохи не плазуючи по ній животом. Воно переставляло лапи м'яко, нечутно, мов кіт, і час від часу озиралося на боки, чи не нападає що звідти. Віддалік зареготали хлопчаки, і собака враз зіщулилося, вп'ялось пазурами в землю й уже напружило всі м'язи, щоб стрибком рятуватись від невідомої небезпеки. Потім збагнуло, що галас той не страшний, і знов стало скрадатись до ірландського тер'єра.

Що могло там статися, важко сказати; але якраз в ту мить ватажків погляд упав ненароком на золотаво-руде щеня — вперше, відколи захоплено "Еренджі". У вихорі подій Башті зовсім забув за нього.

— Чий це собака? — крикнув він гостро, аж дике собака знову припало до землі, а Ленеренго перелякано зігнулася перед грізним старим ватажком і тремтячим голосом оповіла про все: її ледачий син Ламаї витяг щеня з води, і через нього вдома було

багато клопоту, але тепер Ламаї пішов жити з підлітками, а собаку вона несе до хатини Агно, як той наказав.

— На якого біса тобі цей собака? — спитав Башті чаклуна.

— Я хочу його з'їсти, — відповів той. — Він жирний. Добре м'ясо буде.

Але в меткому старому мозку Башті вже сяйнула думка, що давно достигала там.

— Дуже добрий собака, — сказав він. — Краще з'їж лісового собаку, — порадив він, показавши на дике собача.

Агно похитав головою.

— Лісовий собака не такий добрий на їжу.

— Лісовий собака ні на що не добрий, — вирішив Башті. — Лісовий собака дуже боязкий. Усі лісові собаки боязкі. А собака білого пана нічого не боїться. Лісовий собака не б'ється. Собака білого пана б'ється, як чортяка. А лісовий тікає, як чортяка. Ось подивися.

Башті ступив до Джеррі й перерізав шворку в нього на лапах, Джеррі враз підхопився, забув навіть показати свою вдячність і кинувся до дикого собачати, наздогнав його й повалив, збивши хмару пилуки. Дике собача схоплювалося тікати, та він знову й знову стрибав на нього, і валяв, і кусав, а Башті плескав у долоні та гукав своїх старшин, щоб дивилися.

Джеррі вже роз'юшився, мов справжнє чортеня. Усі свої кривди, від того страшного дня на "Еренджі", коли пропав Шкіпер, і до останньої, сьогоднішньої, коли йому зв'язано лапи, відомщав він на дикому собачаті. Хазяїн його жертви, один із тих хлопців, що вернулись на "Еренджі" додому, здуру замахнувся на нього ногою, щоб відігнати. Джеррі метнувся до нього, розпорів йому зубами обидві литки, а вскочивши з розгону між ноги, повалив на землю.

— Якого біса! — розлючено загорлав Башті на хлопця. Той, прибитий жахом, так і застиг, де впав, потерпаючи: що ж скаже далі грізний ватажок?

Та Башті вже зігнувся в три погібелі від реготу, дивлячись, як дике собача щодуху втікає вулицею, а Джеррі женеться футів за сто ззаду, збиваючи пилуку.

Коли вони зникли з очей, Башті виклав свою думку. Мовляв, якщо посадити бананове дерево, на ньому вродять банани. А як посадити ямс, то й виросте ямс. Не банани й не солодка картопля, а тільки ямс. Так самісінько й із собаками. Собаки чорношкірих людей усі боягузи, отож і сплодити наші можуть тільки боягузів. А собаки білих людей — відважні бійці. І поріддя їхнє теж буде відважними бійцями. Що ж із цього виходить? А ось що: їм попався собака білих людей. І була б найбільша у світі дурість з'їсти його й назавжди знищити ту відвагу, що сидить у ньому. Зате мудро буде залишити його живим, на насіння, щоб його відвага поновлювалася в майбутніх поколіннях їхніх собак, поки всі собаки в Сомо стануть відважні й сильні.

Потім Башті наказав головному чаклунові взяти Джеррі до себе й доглядати його як слід. І на все плем'я оголосив, що Джеррі — табу. Жодна душа, чи то чоловік, чи жінка, а чи дитина, щоб не сміла кидати на нього списа чи каменя, бити його кием чи топірцем і взагалі кривдити його.

Відтоді, аж поки Джеррі сам не порушив одного з найбільших табу, він жив щасливо в похмурій очеретяній хатині чаклуна Агно. Бо старий Башті, на відміну від більшості ватажків, залізною рукою правив своїми чаклунами. Інші ватажки, навіть Нау-Гау в Ланга-Ланзі, самі корилися чаклунам. Та, власне, все плем'я Сомо гадало, ніби й Башті їм кориться. Ніхто ж бо не знав, що діється за лаштунками, коли Башті, щирий безвірник, розмовляє з тим чи тим чаклуном.

У тих приватних розмовах він показував їм, що знає їхню гру не гірше за них і що він не раб темних забобонів та дешевої облуди, якою воїни держать людей у покорі. Крім того, він розвинув теорію, таку стародавню, як самі жерці й правителі: щоб добре правити народом, ті й ті мусять бути одностайні. Він погоджувався, що народ повинен вірити в богів, а жерцям, чиїми устами промовляють до людей ті боги, має належати остатнє слово; однак нехай жерці знають, що насправді останнє слово належить йому. Хоч як мало вірили вони самі у власну крутню, він вірить у неї ще менше, казав їм Башті.

Віл знав, що таке табу і яка правда ховається за ним. Свої особисті табу він вибрав сам і навіть пояснив чому. Він сказав Агно, що ніколи не повинен їсти молюсків. Так вія сам вирішив, бо молюски йому не смакували. Наклав на нього це табу старий Ніно, попередник Агно, від імені акулячого бога. Однак спершу сам Башті потай звелів Ніно накласти на нього таке табу, бо зроду не любив їсти молюсків.

Більше навіть — живши на світі довше за найстарішого з жерців, він сам і призначав їх усіх. Він знав їх, він зробив їх жерцями, настановив на ті теплі місця, і вони жили з його ласки. І мусили й далі слухатись його, як слухалися завжди, а ні, то їм ураз настане кінець. Йому досить було нагадати, чим скінчив Корі, чаклун, що вирішив, ніби він могутніший за ватажка, і за ту помилку йому довелося верещати з болю цілий тиждень, поки він не затих навіки.

У великій очеретяній хатині Агно було мало світла, але багато таємничості. Однак Джеррі нічого таємничого там не знайшов, бо він або знав щось, або не знав його, а про те, чого не знав, не думав зовсім. Сушені голови та інші продимлені плісняві частини людських тіл справляли на нього не більше враження, ніж висушені крокодили та риби, що також прикрашали тьмаву оселю Агно.

Доглядано Джеррі добре. У чаклуновій хатині не товклись ні жінки, ні дітлахи. Кілька старих бабів, одинадцятирічна дівчина, що обганяла на чаклунові мухи, та ще два молодики, що скінчили курс науки в юнацькій човновій повітці й тепер вивчали в господаря чаклунське ремесло, становили всю челядь і дбали про Джеррі. Годовано його якнайсмачніше. Якщо із зарізаної свині перший шматок діставав Агно, то другий — Джеррі. Навіть обидва "причетники" та дівчина їїи після нього, а вже бабам лишалися недоїдки. І від дощу Джеррі не мусив ховатися під стріху крадькома, як дикунські собаки, бо йому приділено сухе місце в хатині, де з покрівлі звисали голови тубільців-лісовиків та давно забутих скупників сандалового дерева, серед запорошеної мішанини з висušених акулячих нутрощів, крокодилячих черепів та кістяків острівних щурів, що мали від писка до кінчика хвоста добрих два фути.

Мавши цілковиту волю, Джеррі кілька разів бігав через селище до хатина Ламаї. Але ні разу він не застав хлопця — єдину людину, що після Шкіпера зуміла посісти хоч маленьке місце в його серці. Джеррі ніколи не підбігав до хатини відверто, а тільки дивився на неї з густої папороті над струмочком та нюхом дізнавався, хто в ній є. Але запаху Ламаї він не почув ні разу, отож урешті облишив свої марні відвідини й визнав чаклунову хатину за свою домівку, а самого чаклуна за хазяїна.

Однак він не любив того хазяїна. Агно, що так довго правив своєю таємничою оселею за допомогою страху, не знав ні любові, ні прихильності, ні ласкавості. Не мав він і почуття гумору й був холодно-безсердий, як крижана бурулька. Могутністю він був у Сомо другий після Башті, і йому затруювала все життя думка, що він не перший. І Джеррі він не любив, але боявся кривдити його зі страху перед Башті.

Минуло кілька місяців, і Джеррі підріс, поважчав, а молочні зуби його змінилися міцними постійними. Він так розбестився, як тільки може розбеститись собака. Бувши під захистом табу, він хутко навчився панувати над мешканцями Сомо й у всьомх домагався свого. Ніхто не важився відігнати його дрючком чи каменюкою. Агно його ненавидів, і Джеррі те знав; але він відчував також, що Агно його боїться й не наслідє скривдити. Однак Агно був розважливий, холодний філософ і дожидав своєї нагоди, різнячись від Джеррі тим, що мав людську передбачливість і вмів спрямовувати свої дії до далекої мети.

Джеррі бігав по всьому царству Башті, від берега лагуни, у воду якої він не потикався, пам'ятаючи засвоєне ще на Мерінджі крокодиляче табу, і аж до прикордонних лісових селищ. Усі давали йому дорогу. І їжу він знаходив скрізь, де тільки хотів. Бо його захищало табу, і він міг безборонно лягати на матах чи стромляти писок у калабаші з їжею. Він міг як завгодно задиратись, бути зухвалим над усяку пристойність, і ніхто не смів перечити йому. Башті навіть оголосив наказ, що як на нього нападуть лісові собаки, то обов'язок кожного — прогнати їх дрючком чи каменюкою. Таким чином і чотириногі родичі Джеррі на своїй шкурі пізнали, що на нього накладене табу.

І Джеррі розкошував. Він міг би розледащити, якби не його жвава натура й жадібна, невситима цікавість. Мавши волю бігати по Сомо, він ніколи не лежав, а вивчав і його землі, і життя та звички диких тварин, що жили в джунглях чи болотах і не визнавали його табу.

Чимало мав він і пригод. Двічі він бився з лісовими щурами — так, як ще не бився зроду, бо щури були великі, люті й оборонялися запекло. Першого він загриз, не знаючи, що то вже стара, кволла звірина. А другий, у розквіті сили, так його провчив, що Джеррі насилу доповз до чаклунової хатини й там, між засушених емблем смерті, добрий тиждень вичунював, зализуючи рани.

Він підкрадався до дюгоня, наскакував на нього з лютим гавкотом і тішився, коли дурна, боязка тварина панічно втікала у воду. Хоч гавкав він, мов оскаженілий, але в думці сміявся, що, мовляв, ось-то як вдало пожартував. Він зганяв неперелітних тропічних качок з їхніх хитро захованих гнізд, обережно ходив між крокодилами, що

виповзли покуняти на берег, закрадався під склепіння хащів і стежив за нахабними сніжно-білими какаду, злющими скопами, важкокрилими канями, барвистими лорі та рибалочками, верескучими дрібними папугами.

Тричі він зустрічав за межами Сомо маленьких чорношкірих лісовиків, схожих більше на привидів, ніж на людей, так нечутко й непомітно вони рухались. Тричі, підстерігаючи свиней на лісових стежках, вони кидали в нього списи й тричі схибили. Ці двоногі створіння, що чигали в лісовій сутіні, навчили Джеррі обережності, як і лісові щури. Він не нападав на них, хоча вони й пробували настроювати його на спис. Він хутко збагнув, що це інакші люди, не з племені Сомо, і його табу вони не визнають, а будучи на свій лад двоногими богами, носять у руках летючу смерть, що сягає через простір далі, ніж їхні руки.

Як по джунглях, так само бігав Джеррі й по селищу. Для нього не було священних місць. У чаклунські хатини-кумирні, де люди падали, тремтячи, ниць перед лицем таємниці, він заходив сторожкий і наїжачений, бо там висіли свіжі голови — його очі й гострий нюх упізнавали в них голови чорношкірих, яких він ще недавно знав живими на "Еренджі". У найбільшій кумирні він побачив голову Боркмана й загарчав на неї, згадавши, як зчепився колись з очманілим від шнапсу помічником на палубі "Еренджі", але голова ніяк не озвалася.

Та одного разу в хатині Башті він натрапив на те, що зосталось на світі від Шкіпера. Башті жив дуже довго, дуже мудро, багато думав і добре розумів, що він уже прожив куди більше, ніж відміряно більшості людей, і що лишилося йому вже мало. І його дуже цікавило, що таке життя й навіщо воно. Він любив світ і любив життя, у якому йому припала зроду щаслива доля — міцне здоров'я й високе становище над усім його народом і навіть над жерцями. Він не боявся вмерти, але хотів знати, чи оживе після того. У дурні байки хитрих жерців він не вірив, губився думками в тому складному питанні й почував себе дуже самотнім.

Адже він жив так довго й так щасливо, що мав змогу спостерігати, як помалу згасають у людині всі сильні прагнення й жадання. Він мав жінок і дітей, знав гостре жало голоду, що його відчують молоді люди. Він бачив, як його діти виростали, одружувалися, ставали батьками й дідами, матерями й бабами. Але, спізнавши жінку, і любов, і батьківство, і втіху від смачної їжі, він усе те втратив. Їжа? Башті майже не пам'ятав, що воно, так мало їв. Голод, що підганяв його, мов острогою, поки він був молодий та дужий, давно вже не бентежив його. Він їв тільки з обов'язку, бо знав, що їсти треба, і йому було однаково, що він їсть, з одним тільки винятком: він любив яйця метаподів, у певну пору року відкладані на ділянці, що була його власністю й охоронялась якнайсуворішим табу. То було останнє тілесне жадання, що зосталося ще в нього. А взагалі він жив тільки розумом — правив своїм народом та вимудровував нові закони, щоб зробити його сильнішим, міцніше прикувати його до життя.

Але він ясно розумів різницю між абстрактним уявленням "плем'я" і найконкретнішим з усіх — "особа". Плем'я вічне. А його члени — смертні. Плем'я — це спогад про життя й звичаї всіх його вже померлих членів, той спогад, що його живі

члени несуть далі, поки самі помруть і стануть часткою спогаду, часткою того невідчутного цілого, що являє собою плем'я. І він, як член його, раніше чи пізніше — і то досить скоро — має померти, відійти зі світу. Але куди відійти? Ось що його цікавило! Отож Башті іноді проганяв усіх зі своєї великої очеретяної хатини і, наодинці із загадкою, діставав із кроков загорнені в мати голови людей, що з них декого він бачив живими, а потім вони відійшли в таємниче небуття — у смерть.

Не як скнара збирав він ті голови; і вдивлявся в них, розгорнувши та держачи в руках або на колінах, теж не як скнара, що перелічує свої таємні скарби. Він хотів знати. Він хотів знати те, що, як йому здавалось, мусили знати вони — ті, хто давно вже відійшов у темряву, якою закінчується життя.

Різні були ті голови, що їх отак запитував Башті, держачи в руках а чи поклавши на коліна, у напівтемній очеретяній хатині в ясний день, коли сонце лило згори палюче проміння й мусон, набираючи сили, шумів у верхівках пальм та в гіллі хлібних дерев. Була там голова японця — єдиного, що вія коли бачив чи про нього чув. Добув ту голову його батько, ще як Башті не було на світі. Погано продимлена, вона вже геть обшмугалась за довгі роки. Однак Башті розглянув її риси й вирішив, що колись вона мала дві губи, такі рухливі, як його власні, і рот, такий голосистий і жадібний на їжу, як часто бував раніш у нього. І двоє очей, і ніс вона мала, і стріху чуприни, і вуха, подібні до його вух. І напевне мала вона тіло, і дві ноги, і потреби, і жадання. І гарячі хвилини гніву та любові знала вона, коли ще й гадки не мала про смерть, так вирішив Башті.

Вельми цікавила його друга голова — давніша за його батька й діда. Колись вона належала французові, хоча Башті того не знав, і тим паче не знав він, що то голова Лаперуза, відважного старого мореплавця, який склав свої кості, і кості своєї команди, й обох своїх фрегатів — "Астролябії" та "Бусолі" — на берегах людожерських Соломонових островів. А третя — Башті мав таки чималеньку їх колекцію — була ще на два сторіччя давніша за Лаперузову; вона колись належала одному з моряків іспанця Альваро де Мендани*, і здобув її в бою на березі далекий предок Башті.

Була там і голова білої жінки — певне, дружини невідомо якого мореплавця. З її висохлих вух ще звисали золоті сережки зі смарагдами, а коси, чотири фути завдовжки, золотішим шовком спадали з черепа, що перше ховав у собі розум і волю жінки, колись жагучої в обіймах чоловіка, як міркував Башті.

Звичайні голови чорношкірих лісовиків та береговиків і навіть білих п'яниць, як от Боркманову, старий віддавав до човнових повіток та кумирень, бо колекціонер із нього був перебірливий. Мав він одну дивовижну голову, що дуже його вабила. Вона була рудоволоса, рудоборода, і навіть у мертвих, висушених рисах її відчувалась залізна твердість, а мозок за її могутнім чолом, здогадувався Башті, колись володів таємницями, неприступними йому самому. Він не знав, що та голова належала німцеві, і тим більш не знав, що німець, той був професор-астроном, а голова його містила в собі глибоке знання неокрайого зоряного неба, і шляхів, якими ходять у морі, скеровуючись по зорях, кораблі, і шляху самої Землі крізь зоряний простір, у мільйони мільйонів разів безмежніший, ніж Башті годен був уявити.

Та дужче за всі інші голови розворушувала думки старого ватажка найсвіжіша — Ван-Горнова. І саме в ту голову вдивлявся він, поклавши її на коліна, коли Джеррі, що мав у Сомо повну волю, забіг до хатини, вчув нюхом і пізнав тлінний останок Шкіпера й спершу завив з горя, а тоді розлючено наїжачився.

Башті так глибоко замислився над Ван-Горнвою головою, що зразу й не помітив його. Лиш кілька місяців тому ця голова була жива, думав він, розумна й кмітлива, і її носило на собі двоноге тіло, що стояло прямо і ходило з пов'язкою на стегнах і з пістолетом на поясі,— а отже, була могутніша за Башті, але не така розумна, як він, бо хіба ж це не він, Башті, своїм стародавнім пістолем вселив темряву в цей череп, де жив розум, і взяв сам череп із ослаблого, омертвілого тіла, що перше носило голову по землі й по палубі "Еренджі"?

Що ж сталося з тим розумом? Чи сам той розум і був Ван-Гор-ном, зухвалим і гордим Ван-Горном, а тоді погас, як гасне мерехтливий племінчик на трісочці, коли та до решти перегорить на щіпку звійного попелу? Чи все, що було Ван-Горном, згасло, як племінчик на трісочці? І чи воно навіки відійшло в темряву, куди відходять тварини — простромлений списом крокодил, спіймана на гачок бошіта, виловлена мережею кефаль чи зарізана на харч жирна свиня? Чи та сама це темрява, у якій зникає блискуча синя муха, коли дівчина з ляпавкою зіб'є її в повітрі й розчавить? І в якій зникає комар, що вміє літати, і все ж, попри те досконале вміння, гине, коли Башті майже несвідомо лясне себе долонею по потилиці, відчувши його жало?

А Башті знав: що правда для цієї голови білого чоловіка, так недавно ще живого й владного, те правда й для нього. Що сталося з цим білим чоловіком, коли він увійшов у темну браму смерті, те станеться й із ним. І ось він питає голову, немовби її німі уста могли озватися до нього з таємничої потойбічності й сказати, що ж таке життя і що таке смерть, яка неминуче його перемагає.

Збудив старого з тої задуми Джеррі, що протягло, скорботно завив, побачивши й зачувши нюхом те, що зосталося від Шкіпера. Башті глянув на міцненьке золотаво-руде щеня й відразу задумавсь і про нього. Воно живе. Воно таке, як і людина. Воно знає голод, біль, злість і любов. У нього в жилах, як і в людини, тече червона кров, що її можна одним ударом ножа виточити на землю, і тоді його візьме смерть. Як і люди, собаки люблять свою породу, плодяться й вигодовують малят. І помирають. Так, помирають, бо він, Башті, сам з'їв чимало собак, так само, як і людей, у буйні дні молодості, коли він знав тільки здоров'я й силу і підживляв їх із бенкетних калабашів.

Та скорбота Джеррі хутко перейшла в люті. По хребту йому побігли хвилі наїжаченої шерсті, він напружився, тихо загарчав і почав підкрадатись — не до голови Шкіпера, якого він любив, а до Башті, що держав ту голову на колінах. Як вовк на гірській полонині підкрадається до кобили з новонародженим лошам, так підкрадався Джеррі до старого. І Башті, що за все своє довге життя ніколи не боявся смерті й сміявся навіть тоді, як кременевий пістоль розірвався в руках у нього і йому відбило вказівного пальця, потішено всміхнувся сам до себе: йому щиро сподобалося це собача-підліток, що його він відігнав, стукнувши по носі коротким твердим кийком. Джеррі

розлючено кидався на нього знов і знов, та Башті щоразу відбивав кийком ті наскоки й сміявся вже вголос, розуміючи щенятину відвагу й дивуючись із безглуздості життєвої снаги, що весь час гнала щеня підставляти писк під удари й раз у раз терпіти біль задля самої згадки про вже мертву людину.

І це також життя, міркував Башті, спритно відбиваючи наскоки щеняти, що дзявкотіло роз'юшено. Чотириноге живе створіння, молоде, дурне, завзяте, покірне своєму серцю, так само, як юнак, що залицяється ввечері до дівчини або ж б'ється на смерть з іншим юнаком, що чимсь його розгнівив, чи образив, чи став у чомусь на заваді. Він усвідомлював, що в цьому живому щеняті, так само, як і в мертвій голові Ван-Горна чи й будь-якої людини, може таїтися ключ до таємниці буття, її розгадка.

Отак він стукав Джеррі по носі, відбиваючи його наскоки, і чудувався, яка тривка та сила, що спонукує щеня знов стрибати назустріч дошкульному кийкові. Він знав, що то завзяття, жвавість, сила й нерозум молодості, і смутно тішився ними, і заздрих їм, радий проміняти на них усю свою зсохлу сиву мудрість, якби тільки знайти спосіб це зробити.

"Добрячий пес, ох і добрячий пес!" — міг би він сказати на Ван-Горнів лад. Натомість він подумав жаргоном *besche de mer*, таким звичним для нього, як і рідна говірка Сомо: "Далєбі, цей собака не бійся мій зовсім ні".

Та старому набридло скоріше, і він поклав кінець грі, сильно вдаривши Джеррі за вухом. Щеня впало, приголомшене. Видовище цього створіння, що тільки-но було таке жваве й розлучене, а тепер лежало, наче мертве, навіяло нові роздуми старому ватажкові. Один-єдиний різкий удар кийка викликав ось яку зміну. Де ж поділися щенячий розум і лютя? І це, виходить, пло-мінчик на трісочці, що його може погасити кожен подмух повітря? Ось тільки-но Джеррі лютував і страждав, гарчав і стрибав, знав, чого хоче, і робив те. А за мить він уже лежав безвладний, запавши в непритомність, у цю малу смерть. Банші знав, що дуже скоро в маленьке знерухомлене тільце вернеться свідомість, і відчуття, і рух, і воля. Але куди вони поділись на цю хвилину, після удару кийка?

Башті втомлено зітхнув і втомлено позгортав голови в мати — всі, крім Ван-Горнової, а тоді повішав їх назад на крокви. Там вони, подумав старий, висітимуть довго-довго після того, як його вже не буде на світі — так само, як висіли декотрі з них задовго до життя його батька та діда. Ван-Горнову голову він поклав додолу, а сам вийшов надвір подивитися крізь шпарку, що ж робитиме щеня, коли опритомніє.

Джеррі спершу затремтів, а ще за хвилину кволо зіп'явся на ноги й трохи постояв, хитаючись. А Башті, припавши оком до шпарини, стежив за великим дивом — як життя знов розливається по жилах щойно безвладного тіла, зводить його на ноги, і як свідомість, таємниця з таємниць, вертається в голову, свою кістяну оселю, порослу шерстю, і засвічується в щойно розплющених очах, і змушує щеня вискалити зуби й загарчати, як гарчало воно в ту мить, коли удар кийка відкинув його в темряву.

Башті побачив і інше. Спершу Джеррі гарчав, їжачи шерсть на в'язах, і озирався, шукаючи ворога. Та замість ворога вгледів Шкіперову голову, підповз до неї й сів

пестити, лизати затвердлі щоки і сплющені повіки, що їх не могла вже розтулити його любов, і нерухомі губи, не здатні вже вимовити жодного з тих ласкавих слів, якими колись озивалися до щеняти.

Потім Джеррі в невтішному горі сів біля Шкіперової голови, задер писок до високої покрівлі й довго, тужно вив. Урешті він, розбитий, пригнічений, вибрався надвір і доплентав до хатини свого хазяїна-чаклуна, де за дальші двадцять чотири години уві сні й наяву переснив цілі сторіччя жахливих кошмарів.

Відтоді Джеррі, поки жив у Сомо, страхався очеретяної хатини Башті. Він боявся не самого ватажка. Страх його був нез'ясовний і незбагнений. У тій хатині перебувало "ніщо", яке раніш було Шкіпером. То був знак найбільшої катастрофи життя, про яку він знав спадковим інстинктом. Виразнішого уявлення про смерть Джеррі не мав, але народ Сомо, ступивши лише крок далі, у роздумах про смерть дійшов до ідеї про душі мертвих, що живуть десь у нематеріальних, надчуттєвих сферах.

Старого ватажка Джеррі відтоді люто ненавидів як володаря життя, що тримав у себе й держав на колінах позостале від Шкіпера "ніщо". Джеррі не міркував так. У нього було тільки неясне, невиразне відчуття, чи здогад, чи інстинкт, чи назвіть це яким хочете туманним словом із тієї туманної термінології, що створює тільки ілюзію визначення й ошукує нас, переконуючи, ніби ми розуміємо те, чого насправді не розуміємо.

РОЗДІЛ XVI

Минуло ще три місяці. Північно-західний мусон, що віяв щороку, змінився південно-східним пасатом, а Джеррі все жив у чаклуновій хатині й вільно бігав по селищу. Він підріс, повищав і під захистом табу зробився самовпевнений, аж пихатий. Але хазяїна собі він так і не знайшов. Агно не здобув його прихильності — та, власне кажучи, і не намагався. Правда, будучи чоловіком холодної розважливої вдачі, і своєї ненависті до Джеррі він нічим не виявляв.

Навіть чаклунова челядь — кілька старих бабів, два "послушники" та дівчина, що відганяла мух, — і гадки не мали, що Агно ненавидить Джеррі. І сам Джеррі про те не знав. Він був до Агно байдужий і зовсім не зважав на нього. Джеррі розумів, що решта мешканців хатини — раби чи слуги Агно і що їжа, яку йому дають, походить від Агно й належить Агно. Крім самого Джеррі, якого захищало табу, всі вони боялись Агно, і оселя його була насправду оселею страху, де прибудне щеня не могло полюбити нікого. Може, його прихилила б до себе дівчина, та Агно із самого початку насварив її, щоб не сміла гладити собаку, на якого накладено таке велике табу.

Задуманої проти Джеррі капості Агно не міг здійснити протягом мусонного півріччя, бо мегаподи несли яйця на приватній ділянці Башті лише в пасатний сезон. І чаклун, задумавши ту капость уже давно, дожидав свого часу терпляче, як було властиво його натурі.

Мегапод Соломонових островів — це далекий родич австралійських смітних курей. Розміром із великого голуба, він, проте, несе яйця не менші, ніж у свійської качки. Мегапод не знає почуття страху і такий дурний, що його б винищено десятки тисяч

років тому, якби ватажки та жерці не накладали на нього охоронних табу. Ватажкам доводилося розчищувати для птахів піщані ділянки й обгороджувати їх від собак. Мегаподи заривають свої яйця в пісок на два фути завглибшки, і пташенята вилуплюються від сонячного тепла. Дурний мегапод ритиме ямки й нестиме в них яйця навіть і тоді, коли тубілець за два-три кроки від нього викопуватиме їх.

Таку обгороджену ділянку мав і Башті. Весь пасатний сезон він живився майже самими мегаподячими яйцями. Зрідка він навіть наказував забивати собі на "кай-кай" тих птахів, котрі вже кінчали нестися. То була просто примха, він хизувався, що у своєму високому становищі має змогу споживати таку незвичайну їжу. Насправді мегаподяче м'ясо смакувало йому не більш ніж будь-яке інше. Для нього все м'ясо вже давно мало однаковий смак чи, скорше, не мало ніякого. Він міг тільки згадувати ті часи, коли їв м'ясо з насолодою.

Але яйця мегаподячі він любив! То була єдина страва, що йому подобалася. Вони збуджували в ньому відголоси юнацького апетиту. Він справді відчував голод перед тими яйцями, і майже висохлі залози знов починали виділяти травні соки, коли він бачив приготоване до їжі яйце. Атому він єдиний у Сомо мав право їсти ті яйця, для решти вони були табу. А що табу своєю природою належить до релігії, то обов'язок охороняти й доглядати царську яечну ділянку лежав на Агно, як головному жерцеві.

Але й Агно був не молодий. Гостре жало апетиту давно вже його не тривожило, він також їв тільки з обов'язку, і всяке м'ясо для нього мало однаковий смак. Тільки мегаподячі яйця збуджували його апетит і виділення травних соків. Отож він порушував табу, яке сам наклав, і потай, щоб не бачила жодна душа, їв яйця, вкрадені з приватного заповідника Башті.

Коли сезон несіння яєць тільки почався, а Башті й Агно обидва прикро знулились за улюбленою стравою, Агно повів Джеррі забороненою стежкою через мангрове болото до заповідника. На болоті доводилося плигати з корча на корч над багнюкою, що задушливо парувала й смерділа, бо туди ніколи не проникав вітер.

Джеррі ще ніколи не бігав тією стежкою — та, власне, то була й не стежка, а тільки низка корчів, щоб ступати по них, отож він, хоч скільки гасав по Сомо й околицях, ні разу не відкрив її. І що його хазяїн, Агно, раптом так розласкавився та сам його веде, це була приємна несподіванка для Джеррі — він, не думаючи про те, відчував невиразну надію, що, може, все ж таки Агно виявиться хоч більш-менш таким хазяїном, якого жадала його собача душа.

Ураз мангрове болото скінчилось, і вони вийшли на клаптик піщаного ґрунту, такого просолоного морем, що там не росли великі дерева й не затінювали його від гарячих променів сонця. До обгородженої ділянки вела примітивна хвіртка, однак Агно не впустив Джеррі нею, а підбадьорюючи його химерним цвірканням, примусив підритись під неоковирно згороджений частокіл. Він навіть допомагав собаці, вигрібаючи пісок обома руками, але дбав про те, щоб там лишались виразні сліди собачих пазурів.

А коли Джеррі опинився всередині, Агно увійшов до загорожі хвірткою й почав

навчати його виривати з піску яйця. Але Джеррі не знав смаку яєць. Отож Агно випив сам сирими восьмеро, а двоє поклав цілими під пахви, щоб піднести до кумирні на потім. Шкаралупи випитих яєць він розтовк, так, нібито це зробив собака, а щоб довершити давно уявлювану картину, трохи не допив восьмого яйця й рештками помазав Джеррі не писк, де він міг би облизатись, а вище, аж біля очей і над ними, де жовток мусив при-сохпути й, за чаклуновим задумом, посвідчити проти Джеррі.

Далі найвищий жрець учинив ще більше блюзнірство — нацькував Джеррі на самицю мегапода, що саме несла яйце. Джеррі загриз її, й Агно, знаючи, що він не вгамується на одній, а й далі душитиме безглузду птицю, вийшов із загорожі й квапливо подався через мангрове болото до Башті — викласти перед ватажком свої релігійні сумніви. Він сказав, що не прогнав собаку, бо хоч мегаподів захищає табу, але й собаку ж так само. А котре з двох табу сильніше, він не може сам вирішити. Башті, що вже півроку не куштував мегаподячих яєць і вельми дорожив єдиною тілесною насолодою, яка залилася йому від молодості, подався через мангрове болото так прудко, що найвищий жрець, набагато від нього молодший, геть захекався, поспішаючи за ним.

Прибігши на заповідну ділянку, Башті побачив, як Джеррі, із закривавленими лапами та писком, душить уже четверту несуч-ку. Біля очей і на опуклому лобі в нього ще не засох жовток, що його намазав там Агно як свідчення про багато пожертх яєць. Марно шукав Башті хоч би одного цілого яйця, і шестимісячний голод під враженням такої катастрофи допікав йому дужче, ніж будь-коли. А Джеррі, знаючи, що така була воля Агно, крутив хвостиком перед Башті, ніби просив похвали за своє героїство,

і всміхався скривавленою мордою та обмазаними жовтком очима.

Якби не було Агно, Башті б розлютився. Але перед своїм найвищим жерцем він уважав за негідне виявляти таку людську сла-боту. Можновладцям завжди доводиться стримувати свої природні бажання й ховати звичайні людські почуття під маскою байдужості. Отак і Башті нічим не показав свого роздратування, коли не знайшов жодного яйця. Агно не мав такого самовладання й не зміг зовсім погасити нетерплячого вогника в очах. Ватажок це помітив, однак не здогадався, у чому річ, і вирішив, що то звичайна цікавість. Із цього випливають дві речі: що можновладці можуть дурити своїх підлеглих і що підлеглі також можуть дурити можновладців.

Башті подивився на Джеррі з усміхом, немов побачив у всьому тільки жарт, і, хитро зиркнувши скося на жерця, завважив в очах у того розчарування. Ага, подумав ватажок, я таки пошив його в дурні.

— Котре табу більше? — спитав Агно говіркою сомо.

— Ще й питаєш. На яйця, звісно.

— А із собакою що? — допитувався Агно.

— Хай заплатить за порушене табу. Це табу дуже високе. Це моє табу. Його встановив ще наш прабатько й перший володар Сомо, і відтоді воно завжди було табу ватажків. Собаку треба скарати смертю.

Він змовк і замислився, а Джеррі почав розривати пісок там, де чув знайомий

запах. Агно хотів його відігнати, але Башті не дав:

— Хай він покаже свою вину перед моїми очима.

І Джеррі показав — відрив двоє яєць, розгриз їх і вихлебтав скільки встиг їхнього коштовного вмісту, а решта вилилась на пісок. Із зовсім байдужим поглядом Башті спитав:

— Бенкет із собачатини для чоловіків сьогодні?

— Завтра опівдні, — відповів Агно. — Уже зносять собак. Буде з п'ять десятків.

— П'ять десятків і один, — склав свій вирок ватажок, кивнувши головою на Джеррі.

Жрець мимовільно шарпнувся схопити собаку.

— Нащо? — спитав ватажок. — Тобі ж доведеться вести його через болото. Хай добіжить назад сам, а біля човнової повітки спіймай і зв'яжи йому лапи.

Весело біжачи слідом за двома чоловіками через болото, Джеррі вже біля повітки зачув жалібне скавчання багатьох собак, у якому виразно вловив біль і страх. У Джеррі вмить народилась якась підозра, хоча то й не був ляк за себе. І саме в ту мить, коли він нашорошив вуха й пригнувся, аби збагнути, що ж там діється, Башті схопив його за шию ззаду й підняв, а Агно заходився зв'язувати йому лапи.

Джеррі не заскавчав і нічим не виявив ляку — він тільки здушено й люто гарчав та відчайдушно дряпався задніми лапами. Але що може вдіяти собака, піднятий за в'язи в повітря, проти двох чоловіків із їхнім людським розумом, проти чотирьох рук із п'ятьма спритними пальцями на кожній?

Йому зв'язали навхрест передні й задні лапи, головою вниз віднесли на те місце, де мали вбивати собак та куховарити, і кинули на землю серед двох із лишком десятків так само зв'язаних і безпорадних собак. Декотрі лежали там на пекучому сонці від самого ранку, а було вже далеко за полудень. Там були самі лісові чи дикі собаки, і так мало духу вони всі мали, що жалібно скавчали й вили зі спраги, з болю в лапах, зв'язаних так туго, аж шворки в них поврізалися, і зі страху перед долею, яку віщувало їм це жорстоке поводження.

За дальші тридцять годин Джеррі набрався лиха. Новина, що з нього знято табу, хутко розійшлась по селищу, і тепер мале й велике приходило познуватися з нього. Аж поки смеркло, Джеррі обступали тубільці, дражнили та мучили його. Вони глузували з нього, лаяли його, стусали зневажливо ногами, вирили в піску ямку, звідки він не міг викотитись, і поклали туди на спину, щоб зв'язані лапи ганебно стирчали догори.

А він міг тільки люто й безсило гавкати та гарчати. Він не вив і не скавулів з болю, як решта собак. Йому вже минув рік, за останні шість місяців він став майже дорослим псом, а породі його властива була безстрашність і терплячість. І хоч як пильно привчали його ненавидіти та зневажати чорношкірих білі хазяї, за ці тридцять годин він навчився ще лютішої, аж невмирущої ненависті.

Його мучителі не спинялися ні перед чим. Вони навіть привели дикого собаку з "Еренджі" й нацькували на Джеррі. Але натурі дикого собаки не властиво було нападати на нерухомого ворога, навіть такого ненависного, як Джеррі, що стільки доткав йому колись на палубі. Якби Джеррі, з перебитою лапою абощо, міг іще втікати,

тоді б він кинувся на нього і заїв би, може, навіть до смерті. Однак на зовсім безпорадного він нападати не міг. Отож зі сподіваного видовища нічого не вийшло. Джеррі люто гарчав на дикого пса, а той гарчав у відповідь, грізно наступаючи на нього то з того, то з того боку, але добитися, щоб він угородив у Джеррі зуби, дикуни так і не змогли, хоч скільки його підцьковували.

Місцина перед човною повіткою, де мали різати собак, зробилася пеклом пекельним. Туди щодня приносили нових зв'язаних собак і кидали на землю. Виття й скавчання не втихали ні на хвилину. Найдужче вили ті собаки, що від самого ранку лежали на пекучому сонці без води. Час від часу починали вити всі, ніби на них накочувалася хвиля паніки, що захоплювала й найплохі-ших. Виття й скавчання то гучнішало, то тихшало цілу ніч, але не вмовкало ні на хвилину. До другого ранку вже всіх собак мучила нестерпна спрага.

Сонце, що викотилося на небо, звичайно, не принесло їм полегкості. Воно лило гаряче проміння на білий пісок, майже обсмалюючи їх. Джеррі знов обступили мучителі і знов на нього посипались лайка та глузування за те, що він утратив своє табу. Найдужче лютили його не удари, не фізична мука, а регіт. Собаки всі не люблять, коли з них сміються, Джеррі ж і зовсім не міг стримати люті, коли вони глумилися з нього й реготалися просто йому в вічі.

Хоча він так ні разу й не заскавчав і не завив, але й від гарчання та гавкання, а найбільше від спраги в горлі й у пащі йому пересохло, і він так захрип, що не міг навіть загарчати, — хіба як надто дошкулять. Язик звисав йому з пащі, і годині о восьмій його почало помалу обпікати вранішнє сонце.

Якраз тоді один хлопчак поглумився з нього найжорстокіше. Він викотив Джеррі з ямки, де той пролежав цілу ніч догори лапами, поклав на бік і підніс йому до писка невеличкий калабаш, повний води. Джеррі став жадібно хлестати її й тільки за півхвилини відчув, що вода пече: хлопець усипав туди жменю насіння з червоного перцю. Кільце глядачів аж завищало з утіхи, а Джеррі дізнався, що його спрага була ще ніщо супроти цієї нової спраги, підсиленої пекучим смаком перцю.

Потім сталася ще одна подія, вельми важлива, як виявилось згодом: прийшов Наласу. То був шістдесятирічний дід, сліпий на обоє очей: ішов він, намагаючи дорогу довгим костуром. У другій руці він ніс за зв'язані ноги порося.

— Кажуть, що тут мають з'їсти собаку білого пана, — озвався він говіркою сомо. — Де той собака? Покажіть його мені.

Коли він нахилився й обмацав Джеррі, підійшов Агно й спинився коло нього. Джеррі не гарчав і не кусався, хоч рука сліпого не раз наближалась на досяг його зубів. Пес відчував, що в цих пальцях, які торкають його так легко, нема ворожості. Потім Наласу обмацав порося, і знов Джеррі, і знов порося, і так кілька разів, видимо порівнюючи. А нарешті він випростався й сказав свій висновок:

— Порося таке мале, як і собака. Завбільшки вони однакові, але на поросяті більше м'яса, з нього більше пожитку. Візьміть порося, а я візьму собаку.

— Ні, — відповів Агно. — Собаку білого пана мають з'їсти. Він порушив табу. Візьми

будь-якого іншого собаку й zostав поросся. Бери великого собаку.

— Я хочу мати собаку білого пана, — наполягав Наласу. — Тільки його — і більш ніякого.

Вони все сперечалися, коли нагодився Башті. Він трохи постояв, послухав, а тоді сказав:

— Візьми собаку, Наласу. Поросся твоє жирне, я сам його з'їм.

— Але ж він порушив табу, твоє велике табу на яечну ділянку, і його призначено на з'їжу, — швидко заперечив Агно.

Щось занадто швидко, подумав Башті, і в голові в нього во-рохнулась невиразна підозра.

— За порушене табу плата — кров і вогнище, — правив своєї Агно.

— Ну й гаразд, — відказав Башті. — Нехай заріжуть і спечуть поросся. Я його з'їм.

— Так я ж про закон, про табу. Хто його порушив, мусить заплатити життям.

— Є ще один закон, — осміхнувся Башті. — Давно, ще відколи Сомо збудував оці мурі, постановлено, що життя можна викупити життям.

— Але ж то тільки людське життя, — уточнив Агно.

— Я знаю закон, — рішуче провадив Башті. — Його дав нам Сомо. Ніколи не було сказано, що життя тварини не можна викупити життям тварини.

— Але такого в нас іще не бувало, — викрутився чаклун.

— Певне, що ні, — погодився старий ватажок. — Бо ще не було такого дурня, щоб дав поросся за собаку. Поросся молоденьке, м'ясо в нього жирне і м'яке. Візьми собаку, Наласу. Відразу й забирай.

Та чаклун ще не вгамувався.

— Ти сам сказав, Башті, й дуже мудро сказав, що цей собака — насіння сили й відваги. Нехай його заріжуть, а коли спечуть, поділимо м'ясо на маленькі шматочки, щоб кожному чоловікові припало трохи тієї сили й відваги. Так навіть краще для Сомо, коли не собаки, а люди в ньому будуть відважні й сильні.

Та Башті вже не мав злості на Джеррі. Він прожив довге життя й був занадто мудрий, щоб винуватити собаку за порушення табу, про яке собака не міг знати. Звісно, собак часто вбивали за порушення табу. Але він дозволяв це лиш тому, що ті собаки його нітрохи не цікавили, а крім того, їхня смерть підкреслювала свя-щенність табу. А Джеррі його цікавив, ще й неабияк. Він уже багато разів замислювався над тією пригодою, коли Джеррі нападав на нього через Ван-Горнову голову. Випадок той, дивовижний, як і всі вияви життя, давав його думкам поживу. Башті захоплювала також відвага щеняти й та нез'ясовна сила, що спонукала його не скавчати з болю під ударами кийка. Крім того, хоча він про те й не думав, йому несвідомо подобався самий вигляд Джеррі та його золотава масть. На Джеррі було приємно дивитися.

І ще одним пояснювалась така поведінка старого ватажка. Його бентежило, чому це головний чаклун так жадає смерті звичайнісінького собаки. Хіба мало собак на світі? Чого ж йому так хочеться вбити саме цього? Для Башті було очевидно, що це неспроста. Але що саме є на думці в чаклуна, він здогадатися не міг — хіба що Агно

хоче помститись за той день, коли він, Башті, не дав йому з'їсти щеня. А такого попускати не можна. Та хай там яка в нього причина, Башті, за звичкою вбезпечуючись від невідомого, вирішив приструнчити жерця й ще раз показати, чие слово в Сомо останнє. І ватажок відповів:

— Я прожив довгий вік і з'їв багато свиней. Хто з вас насміє сказати, що ті свині, потрапивши в моє тіло, зробили мене свинею?

Він замовк і з викликом обвів очима своїх слухачів; але ніхто не озвався. Тільки декотрі ніяково осміхались, переступаючи

з ноги на ногу, а на обличчі в Агно було написано, що він не може й думки припустити, ніби в їхньому ватажкові є щось свиняче.

— Я з'їв за своє життя багато риби, — провадив Башті. — Ти на шкірі в мене не виросло жодної лусочки. І зябрів у горлі не виросло. Ані плавця на хребті, як самі бачите... Наласу, візьми собаку. Ти, Аго, віднеси порося до мене додому. Я його сьогодні й з'їм. А ти, Агно, скажи, хай починають різати собак, щоб веслярі наїлися вчасно.

Тоді, вже повернувшись і відходячи, він суворо кинув через плече міжострівним жаргоном:

— Далєбі, ти роби мій дуже злий на твій.

РОЗДІЛ XVII

Тільки-но сліпий Наласу повільно поплентався геть, в одній руці тримаючи костур, щоб намацувати дорогу, а в другій несучи Джеррі донизу головою, за зв'язані лапи, як Джеррі почув, що собаки нараз заскавуліли й завили ще нестямніше: їх почали різати, і вони всі збагнули, що настала їхня смерть.

Старий був мудріший за хлопчака Ламаї і не поніс Джеррі відразу аж додому. Біля першого струмка, що тік до моря між невисокими пагорбами, він спинився й напоїв його. Ту хвилю, коли холодна волога змочила Джеррі пересохлий язик, пащу й горлянку, він не тямив нічого, крім великої насолоди. Та все ж у його підсвідомості відклалося враження, що цей старий добріший за Агно, за Башті й навіть за Ламаї, найдобросердечніший з усіх чорношкірих, яких він зустрічав у Сомо.

Налившись донесхочу, він подякував Наласу — лизнув його руку, хоча й не так ревно, як колись лизав Шкіперову, однак щиро. Старий вдоволено захихотів, зіпхнув Джеррі у воду всього і, підтримуючи його голову над поверхнею, рукою обмив йому все пересохле, спечене тіло, а потім ще кілька хвилин тримав його у воді.

Від річки до своєї хатини, — а то був добрий шмат дороги — Наласу ніс його ще зі зв'язаними лапами, однак уже не головою донизу, а пригорнувши однією рукою до грудей. Він хотів домогтися, щоб собака полюбив його. Бо Наласу, багато років проживши в темряві, думав про навколишній світ куди більше й знав його куди краще, ніж якби мав очі. Собака був йому потрібен для особливої мети. Він уже пробував привчити кількох лісових собак, та вони не дуже цінували його ласку й утікали від нього. Останній пробув найдовше, бо Наласу ставився до нього найлас-кавіше, та все ж утік раніше, ніж старий зумів вивчити його для своєї потреби. А собака білого пана, як

чував Наласу, був не такий. Він нікого не боявся, ні від кого не втікав і був нібито куди розумніший за всіх собак у Сомо.

Винахід Ламаї — прив'язувати собаку до палиці — розславлено по всьому селищу, отож і в господі Наласу Джеррі опинився прив'язаним до палиці. Але з однією відмінністю. Сліпий щодня просиджував біля нього навпочіпки цілі години й бавив та пестив його. Та якби й не так, однаково Джеррі, що діставав від нього їжу й був уже звиклий до частоті зміни хазяїв, визнав би його за хазяїна. Адже після того, як чаклун зв'язав йому лапи й кинув до решти безпорадних собак перед човною повіткою, Джеррі був певнісінький, що Агно йому вже не хазяїн. А ніколи не зостававшись без хазяїна з перших днів свого життя, він відчував гостру потребу мати хазяїна.

Отож, як настав той день, коли Джеррі відв'язано від палиці, він залишився в Наласу з власної охоти. Упевнившись, що собака не втече, старий почав його навчати — спершу потроху, далі довше й довше, а врешті навчання тривало вже по кілька годин щодня.

Насамперед Джеррі засвоїв своє нове назвисько — Бао — й навчився озиватися на нього з чимраз дальшої відстані, хоч би як тихо його покликано. А Наласу кликав його чимраз тихіше і врешті став вимовляти назвисько зовсім пошепки. Джеррі мав чуткі вуха, але й слух Наласу, розвинений тривалою вправою, майже не поступався собачому.

Далі старий наставляв і слух Джеррі до ще більшої гостроти. Цілі години поспіль, сидячи біля Наласу або стоячи віддалік, Джеррі навчався вловлювати найтихіші звуки й шерехи в лісі. Потім його навчено розрізняти ті лісові звуки й сповіщати про них Наласу гарчанням на різні лади. Коли Джеррі чув, що то шелестить свиня або курка, він не гарчав зовсім. Коли не міг розпізнати, що там шелестить, гарчав тихо-тихо. Та коли в лісі шелестів чоловік або хлопець, і то тихенько, а отже, підозріло, — Джеррі навчено, що тоді треба гарчати голосно. І навпаки, як шелест був гучний, а отже, людина, йдучи, не остерігалась, Джеррі гарчав тихіше.

Джеррі не цікавився, навіщо його навчають. Він просто робив так, бо цього хотів його останній хазяїн. І ще багато дечого навчив його Наласу ціною безмежної терплячості й не припиняв учити далі, аж поки словник Джеррі збільшити настільки, що вони з Наласу могли провадити на чималій відстані швидко розмову з цілком певним змістом.

Так, наприклад, за півсотні футів Джеррі тихесеньким "гр-р-р" повідомляв, що чує шелест, але не добре, що там таке; а Наласу ледь чутними посвистами наказував йому стояти тихо, або гарчати тихіше, або мовчати, або ж нечутно вернутись, або побігти в ліс і з'ясувати, що там шелестить, або ж загавкати й напасти на ту істоту.

Коли ж сам Наласу своїм гострим слухом уловлював із протилежного боку якийсь незрозумілий звук, він міг спитати в Джеррі, чи й той що чує. А Джеррі напружував усю свою чутливість і гарчав у відповідь тихіше чи гучніше, коротше чи протягліше, сповіщаючи Наласу, що не чує нічого, а потім — що вже чує, і нарешті, приміром, що то чужий собака, або лісовий щур, або чоловік, або хлопець — усе те звуками ледь

чутними, ледь гучнішими за звичайний віддих, до того ж односкладовими — справжньою стенографією мови.

Наласу був незвичайний старигань. Він жив сам у невеличкій очеретяній хатині край селища. Найближча оселя була далеченько, а його власна стояла посередині вирубаній в гушині лісу галявинки. Ліс ніде не підступав до хатини ближче, ніж на тридцять кроків, і Наласу постійно вирубував та виполював на тій галявинці всю швидкорослу тропічну зелень. Приятелів у нього, либонь, не було — принаймні в гості до нього ніхто не ходив. Уже чимало років минуло, відколи він знеохотив останнього гостя. Не мав він і рідні. Жінка його давно вмерла, а троє синів, ще не жонатих, загинули в одній лісовій сутичці в горах, за межами Сомо, і їх пожерли тубільці-лісовики.

Хоч і сліпий, Наласу багато працював. Він не просив ні в кого ласки й утримував себе сам. На галявині біля хатини він вирощував ямс, солодку картоплю й таро. На другій галявині — бо поблизу хатини він не хотів мати жодного дерева — у нього росли банани й півдесятка кокосових пальм. За горіхи, банани й городину він вимінював у селищі м'ясо, рибу й тютюн.

Велику частину свого часу він витрачав на навчання Джеррі, а іноді робив луки й стріли, високо ціновані одноплемінцями — їх завжди радо купували. І сам він щодня вправлявся в стрільбі з лука. Стріляв він тільки на звук, і щойно з джунглів почується якийсь шелест, а Джеррі сповістить його, що там таке, Наласу пускав туди стрілу. А потім Джеррі мусив знайти її та принести назад, якщо вона не влучила.

Ще одна дивна риса була в житті Наласу: він спав не більш як три години на добу, і то не вночі й не у своїй хатині. Для сну він мав щось ніби кубло, сховане в найгустіших хащах поблизу, і до нього не вела стежка. Він ніколи не йшов туди й не вертався звідти тим самим шляхом, і тропічна рослинність на родючій землі, так зрідка топтана, відразу ховала найменші сліди там, де пройшов старий. А Джеррі Наласу привчив чатувати, поки він спить, і ніколи не спати самому в той час.

Наласу мав досить підстав для такої безмежної обережності. Найстарший його син колись посварився з тубільцем на ймення Ао й убив його. Ао був один із шістьох синів тубільця Анно, що жив в одному з горішніх селищ. Згідно із законом Сомо, родина Анно мала право стягти з роду Наласу кривавий борг, але всі троє синів Наласу загинули в джунглях. Той-таки закон Сомо вимагав життя за життя, і оскільки в роду Наласу лишився на світі тільки він сам, усе плем'я було певне, що кровники Ао не вгамуються, поки не вб'ють сліпого.

Але Наласу вславився як великий воїн; недарма ж він породив трьох таких войовничих синів. Двічі Анно із синами пробували помститися — перший раз ще як Наласу мав очі. Він помітив їхню засідку, обійшов ззаду, вбив самого Анно, батька родини, і таким чином подвоїв свій кривавий борг.

А потім із ним сталося лихо. Коли він набивав багато разів уживані снайдерівські гільзи, чорний порох спалахнув, і йому випекло обоє очей. Одразу після того, що як у нього й рани не загоїлись, вороги напали на нього. Однак Наласу того чекав і

належним чином приготувався. Тієї ночі ще один із братів і двоє дядьків наступили на отруєні колючки й померли в страшних муках. Борг збільшився до п'яти життів, і сплатити його мав один сліпий дід.

Та родичі Анно так налякались отруєних колючок, що більше нападати не важились, хоча жадоба помсти в них не згасла й вони плекали надію, що колись голова Наласу таки прикрасить горішний брус їхньої хатини. Тим часом між ними й старим не те що настало замирення — просто

їхня війна зайшла в глухий кут. Наласу не міг напасти на них, а вони боялися напасти на нього. Аж коли Наласу вже мав у себе Джеррі, один із роду Анно зробив винахід, якого ще не знано на всій Малейті.

РОЗДІЛ XVIII

А місяці минали. Скінчився південно-східний пасат, знову повіяв мусон; Джеррі постаршав ще на півроку, підріс, поважчав, подебелішав. Ті півроку йому жилося зі сліпим дідом легко, хоча Наласу вимагав послуху й навчав Джеррі день у день куди довше, ніж звичайно вчать собак. Зате він ні разу не вдарив Джеррі й навіть не насварив. Цей чоловік, що відібрав життя чотирьом із роду Анно, й то трьом із них уже як був сліпий, а за своєї буйної дикунської молодості вбив ще більше людей, ні разу не озвався до Джеррі сердитим словом і домагався покори тільки ласкавим умовлянням.

Така пильна наука саме в той час, коли Джеррі з щеняти дозрівав на пса, розвинула його розум на все життя. Може, у цілому світі не бувало другого собаки з такою багатою мовою. І причин тому було три: кмітливість Джеррі, навчительський хист Наласу й довгі години навчання.

Як на собаку, словник Джеррі був величезний. Вони з Наласу могли розмовляти годинами, хоч абстрактних уявлень у їхніх розмовах було дуже мало, та й ті були прості: вони рідко стосувались навіть безпосереднього минулого, а ще рідше — безпосереднього майбутнього. Джеррі не міг розповісти старому ні про Меріндж, ні про "Еренджі", ні про свою велику любов до Шкіпера, ні про те, за що він ненавидить Башті. Так само й Наласу не міг з'ясувати Джеррі ні своєї ворожнечі з родиною Анно, ні того, як він утратив зір.

Практично всі їхні розмови обмежувалися теперішньою хвилиною, хоча могли зачіпати й дещо з найбезпосереднішого минулого. Бувало, Наласу давав Джеррі цілу низку наказів, приміром таких: збігати самому на розвідини, дійти до спального кубла, оббігти його широким колом, далі побігти до другої галявини, де росли плодові дерева, далі навпростець лісом до головної стежки, потім нею в напрямку селища до великого баньяна, а потім малою стежкою вернутись до хатини. І все те Джеррі мав виконати точно, а вернувшись, доповісти. Скажімо, отак: біля кубла нічого незвичайного, тільки недалеко сидить мишоїд; на другій галяві впало з пальми три кокосові горіхи — бо Джеррі вмів без помилки рахувати до п'яти; між другою галявиною й головною стежкою натрапив на чотирьох свиней; на головній стежці спіткав одного собаку, більш ніж п'ять жінок і двох дітлахів; а на малій стежці, що вела додому, помітив какаду й двох хлопців.

Але Джеррі не вмів виповісти Наласу, що в нього на серці й чому він не зовсім задоволений своїм теперішнім життям. Хоч Наласу й був бог, та все ж тільки чорношкірий бог, а не білий. А Джеррі ненавидів і зневажав усіх чорношкірих, окрім Ламаї й Наласу. Цих двох він терпів, а до Наласу навіть почував спокійну й щиру приязнь. Проте полюбити його Джеррі не міг.

У кращому разі це були тільки другорядні боги, і він не міг забути великих білих богів — таких, як Шкіпер і містер Гегін, або ще Дербі й Боб, з тієї самої породи. Вони були якісь не такі, якісь інакші, кращі, ніж усе оце чорношкіре дикунство, серед якого він жив. Вони лишилися десь в іншому, вищому світі, у недосяжному раю, що його Джеррі яскраво пам'ятав; він прагнув до того раю, але не знав туди дороги й навіть часом, маючи туманне уявлення про те, що всьому на світі настав кінець, гадав, що той рай міг запасти в остаточне небуття, яке вже поглинуло Шкіпера й "Еренджі".

Марно намагався Наласу здобути любов Джеррі. Старий не мав чим переважити його упереджень та спогадів, хоч і домігся від нього цілковитої вірності й відданості. Джеррі й за цього хазяїна бився б на смерть, та не з таким ревним запалом, як за Шкіпера. А старий і гадки не мав, що серце собаки не все належить йому.

І ось, як один із родичів Анно придумав свою штуку — грубі плетені сандалі, щоб захистити босі ноги від отруєних колючок, якими Наласу відібрав життя трьом їхнім кривним, настав день, коли вони прийшли по його життя. Власне, то був не день, а ніч, глупа ніч, така хмарна й темна, що не можна було розгледіти дерево в себе перед носом. Цілих дванадцятро їх прийшли на галявину до хатини Наласу, озброєні снайдерами, сидельними пістолями, топірцями, бойовими киями. Дарма що в сандалях, ішли вони обережно, ще боячись колючок, хоча Наласу давно вже їх не розкидав.

Джеррі, що сидів між колінами в Наласу й сонно кивав головою, перший застеріг хазяїна. Старий сидів перед хатиною, як щоночі вже багато років, і пильно прислухався. Коли Джеррі тихо загарчав, він прислухався ще пильніше, але кілька хвилин не чув нічого. Водночас Наласу пошепки спитав у Джеррі, що там таке, і наказав відповідати потику. А Джеррі гарчанням та чмиханням і всією стенографічною мовою, якої був навчений, повідомив його, що наближається багато чоловіків, більше ніж п'ятеро.

Наласу сягнув рукою по лук, наклав стрілу й застиг, чекаючи. Нарешті і його вуха вловили тихі шелести з усіх боків. Попередивши Джеррі, щоб відповідав тихо, він знову спитав, що там таке. Чуткі пальці Наласу відчули, як наїжачилася шерсть на в'язах у собаки. Той уже читав нічне повітря не тільки слухом, а й нюхом, і знову тихенько повідомив Наласу, що йдуть чоловіки — багато чоловіків, більше ніж п'ятеро.

По-старечому терплячий Наласу сидів нерухомо, аж поки виразно розчув кроків за тридцять від себе, на узліссі, людську ходу. Він натяг лука й пустив стрілу в той бік — і не марно, бо там пролунав здушений зойк. Наласу зразу стримав Джеррі, щоб не біг по стрілу, бо вона влучила, а потім наклав на лук нову.

Чверть години було тихо — сліпий дід сидів, ніби вирізьблений із каменю, а собака аж тремтів із нетерплячки під промовистим дотиком його пальців, але слухався наказу

мовчати. Бо Джеррі, як і Наласу, знав, що в довколишній темряві шелестить і підкрадається смерть. Знову почулась тихенька хода — цього разу ближче. Але пущена стріла не влучила. Чути було, як вона стукнулась у дерево, а той, у кого її пущено, квапливо відступив. Хвильку посидівши тихо, Наласу послав Джеррі принести стрілу. Довго й старанно навчаний, Джеррі побіг туди, де вона впала, і приніс її в зубах назад так тихо, що навіть Наласу своїм слухом, багато гострішим, ніж звичайно в людей, не розчув нічого.

Наласу почекав ще трохи, слухаючи, як зступаються зусібч у кільце його вороги, а потім узяв усі свої стріли і, покликавши Джеррі за собою, нечутно викрався за межі того кільця. Тільки-но вони рушили, як бабахнув спайдер, націлений потемки на те місце, де вони щойно сиділи.

І так сліпий дід із собакою від півночі до світанку успішно відбивалися від дванадцятьох чоловіків, озброєних гримучим порохом та страшними, вбійчими грибуватими кулями з м'якого олива. А сліпий оборонявся тільки луком та сотнею стріл. Але вистрелив він не одну сотню разів, бо Джеррі знаходив стріли й приносин йому назад. Наласу дістав велику поміч від собаки, що остерігав його, мавши ще чуткіші вуха, і нечутно кружляв довкола хатини та сповіщав, де нападники підібрались найближче.

Чимало коштовного пороху витратили родичі Анно, бо то було наче полювання на невидимих привидів. Крім спалахів пострілів, їм не видно було нічого. Вони не бачили й Джеррі, хоч дуже скоро почули, що він бігає поміж них, розшукуючи стріли. Раз один із них, нахилившись по стрілу, що трохи не влучила в нього, наткнувся рукою на спину Джеррі й перелякано вереснув, коли пес рвонув його зубами. Вони пробували стріляти на бренькіт Наласової тятиви, але старий щоразу, вистреливши, відстрибував убік. Кілька разів, зачувши поблизу Джеррі, вони стріляли й у нього й один раз навіть трохи обсмалили йому порохом писок.

Як засірів короткий тропічний світанок, що майже враз переходить у ясний день, вороги відступили, а Наласу, що вже сховався від світла у своїй хатині, ще мав при собі, завдяки Джеррі, вісім десятків стріл. Наласу зміг записати на свій рахунок ще одного вбитого й хтозна-скільки пораниених стрілами, що насилу відповзли геть.

Півдня старий сидів над Джеррі й пестив та вихваляв його за те, що він зробив. А потім разом із собакою пішов у селище й розповів там про нічний бій. І ще того ж дня до нього завітав сам Башті й завів дуже поважну розмову.

— Я говорю з тобою як старий чоловік зі старим чоловіком, — так почав ватажок. — Я старіший за тебе, о Наласу. І ніколи я не знав страху. Проте відважніший за тебе я не був. Я б хотів, щоб усі чоловіки нашого племені були такі відважні, як ти. Але ти мені робиш прикро. Чого варті твоя відвага й хитрість, якщо ти не виростиш свого плоду, щоб ті відвага й хитрість ожили в ньому?

— Я вже старий... — почав був Наласу.

— Не такий старий, як я, — перервав його Башті. — І не занадто старий, аби оженитися, щоб твій плід додав сили племені.

— Я був жонатий, довго був жонатий і спородив трьох відважних синів. Але їх нема на світі. Я не проживу стільки, як було їм. Я думаю про свої молоді літа, як про втішні сни, що згадуються вранці. Та ще більше я думаю про смерть, про кінець. Про одруження я не думаю зовсім. Я занадто старий, щоб женитись. Я в таких літах, що вже мушу готуватися до смерті, і мені дуже цікаво, що станеться зі мною, коли я помру. Чи я тоді довіку буду мертвий? Чи оживу знов у країні сновидь і буду тінню сну, що згадуватиме ті дні, коли вона жила в теплому світі, і рот їй набігав слиною перед смачною їжею, а в грудях палала любов до жінки?

Башті здвигнув плечима.

— Я сам чимало про це думав, — сказав він. — Але не додумався ні до чого. Я не знаю. І ти не знаєш. І не дізнаємося, поки не вмеремо — та невідомо, чи й тоді щось дізнаємося, чи зможемо ми тоді щось знати. Але ось що ми знаємо, і ти, і я: плем'я живе вічно. Плем'я не вмирає ніколи. А тому, як ми хочемо, щоб наше життя не пропало марно, то повинні робити плем'я сильним. Ти ще не зробив своєї роботи для племені. Ти повинен оженитися, щоб твоя хитрість і відвага жили й після тебе. Я знайду тобі жінку — ні, двох жінок, бо жити тобі вже недовго, і я, напевне, ще побачу, як ти висітимеш із моїми дідами під покрівлею човнової повітки.

— Я не буду платити за жінку! — відмагався Наласу. — Не буду, і квит. Я б не дав і плитки тютюну чи розбитого кокосового горіха за найкращу жінку в Сомо.

— За це не турбуйся, — спокійно провадив Башті. — Я сплачу викуп замість тебе. За двох жінок. От, скажімо, Бубу. Я куплю її для тебе за пів-ящика тютюну. Вона кремезна, дебела, у неї круглі стегна, широкі клуби, повні груди, А є ще Нена. За неї батько править дорого — цілий ящик тютюну. Але я куплю і її для тебе. Тобі вже недовго жити. Треба поспішитися.

— Я не хочу женитись! — заволав старий розпачливо.

— Мусиш. Я тобі наказую.

— Ні, не хочу! Не хочу, не хочу й ще раз не хочу! Жінки — це морока. Вони молоді, і голови їхні повні дурощів. А язики їхні не знають упину від пустих балачок. Я старий, я люблю спокій, вогонь життя вже згасає в мені, і я волію сидіти на самоті й думати. А як біля мене будуть молоді цокотухи із самим шумовинням у голові та на язиках, я збожеволю. Неминуче збожеволю, буду плювати в кожную скойку, перекривляти місяць, а тоді завию й поперекушую собі жили.

— Ну то й що? Аби лиш твоє насіння не пропало. Я заплачу за жінок їхнім батькам і пришлю їх до тебе за три дні.

— Не хочу я й знати їх! — закричав Наласу.

— Захочеш, — спокійно відказав Башті. — Бо як ні, то я стягну з тебе борг. І буде він тяжкий, болючий. Я скажу, щоб тобі повиламували руки й ноги, і ти зробишся як медуза або свиняча туша без кісток, а тоді тебе покладуть перед човною повіткою, де ріжуть собак, пектисся на сонці. А що з тебе зостанеться, віддам зжерти собакам. Твоє насіння не повинне пропасти для Сомо. Це я, Башті, кажу тобі. За три дні я пришлю до тебе двох твоїх жінок...

Він замовк, і запала довга тиша.

— Ну, то як? — кінець кіпцем спитав Башті. — Візьмеш жінок чи пектимешся па сонці? Вибирай, тільки добре подумавши.

— У моїх літах, коли я вже забув усі прикрощі молодості! — ще нарікав Наласу.

— Вибирай. Прикрощів матимеш досхочу, коли лежатимеш перед повіткою й сонце пражитиме твої виламані руки й ноги, аж поки витопить останній лій із твого худого тіла й він за-шкварчить, як сальце з жирного поросяти на рожні.

— Ну, присилай жінок, — по довгій мовчанці здобувся на відповідь Наласу. — Тільки за три дні, а не завтра й не позавтра.

— Гаразд, — поважно кивнув головою Башті. — Ти жив на світі лише завдяки тим, котрі жили до тебе й давно відійшли в темряву, але робили так, щоб плем'я жило далі й щоб ти був. Ти є. Бо вони заплатили за тебе. І це твій борг. Ти народився на світ із цим боргом. І повинен його сплатити, перш ніж покинеш світ. Такий закон. Це добрий закон.

РОЗДІЛ XIX

Якби Башті поквапився й надіслав жінок на день чи навіть на два дні раніше, Наласу справді вступив би в чистилище подружнього життя, що його так боявся. Але ватажок додержав слова, а на третій день у нього з'явився пильніший клопіт, ніж приставляти Бубу й Нену до оселі сліпого діда, що з такою тривогою чекав їхнього прибуття. Бо зранку третього дня всі гори завітрянного берега Малейти загомоніли димовими стовпами. Біля берега з'явилося військове судно, що ввійшло в лагуну навпроти Ланга-Ланги. Дими несли нові й нові звістки. Військове судно не спинилося біля Ланга-Ланги. Воно не спинилось і коло Біну. Воно простувало до Сомо.

Сліпий Наласу не міг прочитати новини, виписаної димом на небі. А що хатина його стояла осторонь селища, ніхто не прийшов і не сказав йому. Попередили його тільки жіночий крик, дитячий плач та квиління немовлят, що долетіли до нього з головної стежки, яка вела від селища до гірських кордонів Сомо. У тому гаморі він дочув тільки переляк та паніку, і вже сам виснував, що ціле селище втікає до гірської твердині, але чому — він не знав.

Старий підкликав до себе Джеррі й звелів йому збігати на розвідини до великого баньяна, де стежка від його оселі вливалася в головну, і там подивитися, що діється, а потім доповісти. Джеррі сів під баньяном і хвилю спостерігав, як утікає ціле Сомо. Чоловіки, жінки й діти, молоді й старі, немовлята на руках у матерів і сиві діди та баби, що спиралися на костури, проходили перед ним у великому поспіху й тривозі. І собаки із селища теж бігли, налякані, вили та скавчали. Паніка трохи не перекинулася й на Джеррі. Його теж поривало бігти за цим натовпом, утікати від чогось невідомого й грізного, що нависло над ним і збуджувало інстинктивний страх смерті. Але з вірності сліпому дідові, що цілих шість місяців годував його й доглядав, Джеррі стримав те бажання.

Вернувшись до Наласу, він сів у нього між колінами й доповів про все. Він не вмів рахувати далі як до п'яти, хоча знав, що людей на стежці було в багато разів більше,

ніж п'ять. Отож він сповістив про більше, ніж п'ять чоловіків, більше, ніж п'ять жінок, більше, ніж п'ятеро дітлахів, більше, ніж п'ятеро немовлят, більше, ніж п'ять собак — навіть про свиней він сповістив, що їх було більше, ніж п'ять, Наласу, який чув, що їх було в багато разів більше, почав питати їхні імена. Джеррі пам'ятав імена Башті, Агно, Ламаї й Лумаї, і хоча, звісно, не вмів вимовляти їх по-людському, але називав по-своєму, тією стенографічною мовою з гарчання та чмихання, якої навчив його Наласу.

Старий називав на ймення ще й багато інших тубільців, що їх Джеррі пам'ятав, але сам ніяк не вмів назвати. Він відповідав на більшість тих імен "так", киваючи головою й піднімаючи праву передню лапу. На деякі імена він не відповідав ніяк — це означало, що він їх не знає. А ще на декотрі, що їх упізнавав, але носіїв їхніх у натовпі не побачив, відповідав "ні", піднімаючи ліву лапу.

І Наласу, знаючи, що племені загрожує щось жахливе — незмірно страшніше, ніж напад сусідніх побережних племен, що його Сомо могло б легко відбити з-за своїх мурів, — здогадався, що то прийшов карати їх військовий корабель, якого вже давно чекали. Хоч сліпому було вже шістдесят років, він ще ніколи не бував під гарматним обстрілом. Він тільки чув колись балачки про те, як обстрілювали з гармат чужі селища, але з тих балачок міг тільки уявити собі, що йдеться про кулі, куди більші за снай-дерівські і що долітають вони багато далі.

Та йому довелося спізнати перед смертю, що таке гарматний обстріл. Башті, що давно вже очікував крейсера, який мав по-мститись за знищення "Еренджі" та вбивство двох білих, і давно підрахував неминучі втрати, наказав своєму племені втікати в гори. Попереду, в авангарді, з десятків молодиків несли його найдорожчий скарб — голови, запаковані в мати. Повз баньян уже проходили останні припізнілі втікачі, і Наласу, міцно держачи свій лук та вісім десятків стріл, рушив був стежкою слідом

129

5 Джеррі-островик за ними, і Джеррі подріботів за старим, коли нараз повітря над головою в нього роздер страшний грім.

Наласу так і сів додолу. Він уперше чув, як летить гарматний набій, і це було в тисячу разів страшніше, ніж він уявляв. Моторошний рев розколював небо, немов тканина всесвіту дерлась у руках якогось могутнього бога. Справді, схоже було, наче хтось з усієї сили рве паку простирадл, грубих, як рядна, і широких та довгих, як земля й небо.

Наласу не тільки сів долі перед хатиною, а й увіткнув обличчя між коліна, а голову прикрив руками. І Джеррі, що ніколи не чув гарматного пострілу й навіть не міг порівняти його ні з чим, теж був уражений цим страхітливим ревом. Він сприйняв його, як стихійну катастрофу, як те, що ставалося з "Еренджі", коли ревучий вітер раптом клав її на борт. Однак, вірний своїй натурі, не зіщулювся, не заскавчав із переляку. Навпаки, він наїжачився, погрозово вискалив зуби й загарчав на те невидиме, але таке гучне страхіття.

Коли снаряд вибухнув віддалеки, Наласу скулився ще дужче, а Джеррі знову загарчав і наїжачив шерсть, і за кожним новим пострілом обидва робили те саме, бо

хоч снаряди ревли й не гучніше від першого, вони вибухали в лісі чимраз ближче, і старому Наласу, що прожив довге життя в самій гущі відомих йому небезпек і нічого не боявся, судилося умерти боягузом, перелякавшись невідомого — гарматного набою білих людей, киданого хімічною силою пороху. Снаряди рвалися ближче й ближче, і старий до решти втратив самовладання. З панічного жаху він ладен був поперекушувати собі жили й завити. Нестямно вереснувши, він схопився на ноги й метнувся в хатину, немовби її очеретяна покрівля могла захистити його від таких здоровезних набоїв. Джеррі стрибнув за ним, та старий зачепився за одвірок і гепнувся на долівку, якраз під новий снаряд.

Джеррі вже був на порозі, коли він вибухнув. Хатину розкидало навсібіч, і роздертого на шматки Наласу також. Джеррі шпурнуло вибухом футів на двадцять. За якусь частку секунди землетрус, припливний бурун, виверження вулкана, небесний грім і сліпуча блискавка — усе відразу вдарило по ньому й забило йому памороки.

Джеррі не знав, чи довго він пролежав. Аж за п'ять хвилин його лапи судомно дригнулись, а коли він звівся, хитаючись, то не думав, скільки минуло часу. Він узагалі не думав про час. Йому самому здавалося, хоч він того й не усвідомлював, наче ось-ось його щось ударило зі страшною силою, у безліч разів страшніше, ніж б'є кийок у руках чорношкірого.

Горло й легені Джеррі наповнював їдучий, задушливий пороховий дим, ніздрі забило землею. Він одчайдушно пирхав, і чхав, і стрибав, і падав, як п'яний, і знову підстрибував, і спинався на задні лапи, а передніми тер писок, потім терся ним об землю. Він ні про що не думав, тільки про те, щоб позбутися пекучого болю в ніздрях і пащі та ядухи у грудях.

Якимсь дивом його не зачепило жодним залізним відламком, а завдяки міцному серцю — не вбив струс від вибуху. Хвилин із п'ять він тіпався та метався, достоту як щойно зарізана курка, аж поки більш-менш отямився. Ядуха й біль полегшали, і Джеррі, ще кволий, запаморочений, подибав до хатини й до Наласу. Але ні хатини, ні Наласу вже не було — тільки клапті з них лишилися.

Снаряди ще завивали в повітрі й вибухали то далі, то ближче, а Джеррі з'ясовував, що сталося. Хатина, безперечно, пропала, і так само, безперечно, пропав Наласу. Обох поглинуло цілковите небуття. І весь довколишній світ був видимо приречений на те. Життя слід було шукати десь-інде, у високих горах і далеких джунглях, куди вже втекло все плем'я. Джеррі був вірний своєму хазяїнові, якого так довго слухався і який так довго годував його; хоч він і був чорношкірий, та Джеррі почував до нього щирі прихильність. Але цього хазяїна вже не існувало.

І Джеррі відступив, однак відступив не покvapно. Він ще якийсь час гарчав на кожний снаряд, що завивав у повітрі, а потім вибухав у джунглях. Та скоро перестав їжачити шерсть, вискалювати зуби й гарчати, хоча канонада ще жахала його.

І, залишаючи те, що було і чого раптом не стало, він не втівав, як лісові собаки, — не скарчав і не біг прожогом. Він подріботів стежкою без поспіху, з гідністю. На головній стежці не було нікого, останні втікачі вже відійшли далеко. Сама стежка,

зазвичай людна від рана до вечора, а ще так недавно загачена людьми, тепер своєю порожнечею вражала Джеррі, ніби нагадуючи, що все має кінець у світі, який гине. Тому він не сів чекати під баньяном, а побіг навздогінці за плем'ям.

Нюхом він читав повість утечі. Лиш раз йому трапилося жахливе: ціла сім'я, забита снарядом — літній чоловік років п'ятдесяти, з милицею, бо одну ногу йому відкусила акула, ще як він був хлопчаком, мертва жінка з мертвим немовлям біля грудей та мертвим трирічним хлоп'ятком, що вчепився їй у руку, і дві великі жирні свині, що їх жінка гнала перед собою.

Нюх Джеррі розповів йому, як потік утікачів розділився й обминув убитих із двох боків, а тоді знову злився до купи. Й усякі інші сліди втечі траплялись йому: наджоване коліно цукрової тростини, що кинув якийсь малюк, череп'яна люлька з коротким, обламаним цибушком, одна пір'їна із зачіски якогось молодика, повний вареного ямсу та солодкої картоплі калабаш — його дбайливо поклала осторонь стежки якась жінка, що їй заважко стало нести свою ношу

Джеррі ще біг стежкою, коли канонада стихла; потім затріскотіли рушниці: то висаджений із крейсера десант убивав на вулицях Сомо свійських свиней. Однак він не чув, як рубали кокосові пальми, а що більше не вернувся до селища, то й не побачив, якої шкоди наробили сокири.

Бо якраз тоді з Джеррі сталася дивовижна річ, що її ніякі мислителі ще не годні пояснити. Його собачий мозок раптом виявив свободу волі, ту саму, що для цілих поколінь філософів-метафізиків була доказом існування бога, а для всіх філософів-детерміністів — каменем спотикання, хоч вони й оголосили її чистісінькою ілюзією. Чому Джеррі вчинив так, а не інакше, він не знав, як не знає філософ, чому вибрав собі на сніданок кашу з вершками, а не двоє некрутих яєць.

Як же вчинив Джеррі? Скорившись несподіваній забаганці, він зробив не те, що здавалося легше й звичайніше, а якраз те, що здавалося тяжче й незвичайніше. Оскільки завжди легше терпіти відоме, ніж утікати в невідоме, оскільки нещастя й страх примушують шукати товариства, то очевидно, що найлегше для Джеррі було б бігти за плем'ям Сомо в гірські твердині. Одначе Джеррі звернув зі стежки й подався на північ, за кордони Сомо, у невідомий, чужий край.

Якби Наласу не поглинуло небуття, Джеррі зостався б із ним. Напевне зостався б, і з людського погляду його поведінку визначало якраз таке міркування. Але Джеррі не міркував; він просто скорявся бажанню. Він умів порахувати до п'яти предметів і назвати їх по-своєму, але не здатен був міркувати, що зостався б у Сомо, якби Наласу був живий. Він просто покинув Сомо, бо Наласу не стало, і страхітливе бомбардування швидко відійшло в минуле у його свідомості, а його місце зайняло теперішнє — як завжди, живе і яскраве. Трохи не навшпильки скрадався він стежками лісовиків, пильно остерігаючись смерті, що чигала, як він знав, на таких стежках, і нашорошеними вухами ловлячи всі лісові шелести, а очима стежачи, що там шелестить.

Сам Колумб не виявив більшої відваги, коли вирушав у незнане, ніж Джеррі, коли

він подався в темні хащі чорної Малей-ти. І тим своїм дивовижним вчинком, тим нібито великим актом свободи волі Джеррі був дуже подібний до людей, що їх буйна уява та сверблячка в ногах змусила обійти весь світ.

Сомо він більше не побачив, але Башті того ж таки дня вернувся додому з усім своїм плем'ям і досхочу насміявся, оцінивши збитки. Лиш кілька очеретяних хатин пошкодило снарядами та зрубали кілька кокосових пальм. З убитих свиней, щоб добро не пропало, ватажок урядив великий бенкет. Один снаряд пробив діру в мурі від лагуни. Башті наказав розширити ту діру на прохід для пірог, обмурувати її з боків кораловим вапняком і поставити ще одну човнову повітку. Прикrostі йому завдали тільки смерть Наласу та зникнення Джеррі, бо нічого не вийшло з його примітивних евгенічних спроб [14].

РОЗДІЛ XX

З тиждень Джеррі пробув у джунглях; забігати далі в гори не давали лісові тубільці, що стерегли всі стежки. Йому довелося б терпіти голод, якби другого дня він не натрапив на дике порося, що, певне, відбилося від матки. То було перше Джеррине полювання задля їжі, і воно затримало його мандрівку, бо, вірний інстинктові, Джеррі лишався біля здобичі, поки не зжер її всю.

Правда, він чимало гасав навкруги, та не добув більше ніякої дичини й щоразу вертався до недоїденого поросяти. Щасливим він себе на волі не почував. Занадто він був приручений, занадто цивілізований. Забагато тисяч років минуло відтоді, як його дикі предки бігали на волі. Джеррі почувався самотнім. Він не міг жити без людей. Занадто довго його предки жили в такій близькості з двоногими богами. Занадто довго його поріддя любило людину, служило їй із любові, терпіло злигодні задля любові, гинуло за любов і на віддяку мало трохи похвали, ще менше розуміння й шорстку любов людини.

Така прикра була самотність Джеррі, що він радий був би й чорношкірому двоногому богові, якщо вже білі боги давно запали в прірву минулого. Бо з того, що знав Джеррі, він міг би, якби вмів, виснувати, що всі білі боги, скільки їх було на світі, пропали. А вважаючи, що краще мати бодай чорного бога, ніж не мати ніякого, він, коли доїв порося, звернув зі свого шляху ліворуч, у долину, до моря. Знов же, він зробив те, не думавши: просто в глибині його мозку озвався закріплений там досвід. Адже він завжди жив біля моря і людей зустрічав тільки біля моря, а дорога вниз неодмінно веде до моря.

Він вибіг на берег захищеної рифами лагуни й побачив зане-палі очеретяні хатини — знак того, що там колись жили люди. Але селище вже заповнили джунглі. Крізь гнилі покрівлі попробивалися, тягнучись до сонця, дерева в шість дюймів завгрубшки. Швидкорослий ліс затінив ідоли й тотеми, і ті дерев'яні почвари, сидячи в різьблених акулячих пащах, глузливо шкірили зуби на марність людську крізь шкуруину зеленого моху та плямистої цвілі. З-під коріння кокосових пальм осипався до тихої води нужденний береговий мур. На землі лежали й гнили банани та плоди хлібного дерева. Повсюди валялися кістки — людські кістки, і Джеррі обнюхував їх, упізнаючи в них

емблеми смерті, того "ніщо", яке поглинало всіх живих. Черепів він не натрапляв, бо черепи від тих розкиданих кістяків прикрашали собою кумирні в гірських тубільських селищах.

Солоний запах моря приємно лоскотав йому ніздрі. Він аж сопів із насолоди, вдихаючи сморід мангрового болота. Та враз, ніби Робінзон, що знайшов слід П'ятниці, тільки не очима, а нюхом, Джеррі стрепенувся, мов наелектризований, бо зачув на землі свіжий слід живої людської ноги. То була нога чорношкірого, але живого, і ступала вона там зовсім недавно; а пробігши тим слідом кільканадцять ярдів, Джеррі зачув і другий, безперечно, залишений білою людиною.

Якби хто бачив його ту хвилину, то напевне подумав би, що Джеррі раптом сказився. Бо він несамовито заметався то сюди, то туди, то тикався писком у землю, то піднімав його вгору, і нестямно скарчав, бігаючи, і стрибав раптом убік, уловивши новий запах, — одне слово, метушився, ніби граючись у квача з якимсь невидимим товаришем.

Та насправді він читав цілу повість, написану на землі багатьма людьми. Він дізнався, що там недавно був білий чоловік і багато чорношкірих. Ось тут один чорношкірий викидав на кокосову пальму й скидав горіхи. А тут обірвано рясний банан; а там далі, видно, те саме зроблено з хлібним деревом. Одне тільки збивало Джеррі з пантелику: людський запах, що не належав ні чорношкірому, ні білому чоловікові. Якби він більше знав та мав спостережливіші очі, то помітив би, що той слід менший за чоловічий, а від сліду чорношкірої жінки різниться тим, що пальці на нозі стулені до купи й не так угрузають у землю. А запах бентежив Джеррі тому, що він ніколи ще не нюхав тальної пудри. Той запах аж щипав йому ніздрі, а проте Джеррі ще ні разу не чув такого, відколи навчився розпізнавати нюхом людський слід. Домішувалися до нього й інші запахи — слабкіші, але так само незнайомі.

Не дуже довго бентежився Джеррі тієї загадкою. Він знайшов слід білого чоловіка й простежив його серед плутанини інших слідів, крізь пролам у мурі, аж на берег із коралового піску, промитого морем. Там сліди були найсвіжіші й усі сходилися до місця, де на піску лишився відбиток прови човна і де люди зійшли на берег, а тоді знов сіли в човен. Нюхом прочитавши все те, Джеррі забрів у воду аж до пліч і втупив очі в той бік, де зникав пахучий слід.

Якби він прибіг на півгодини раніше, то побачив би човен без весел, із бензиновим мотором, що хутко плив по водяній гладіні. А тепер він побачив тільки "Еренджі". Правда, вона здавалася куди більша за ту "Еренджі", що Джеррі знав, однак була так само біла й довга, мала щогли й пливла по морю. На ній були три щогли, височенні й усі однакові; але його спостережливість не була так розвинена, щоб він міг помітити різницю між ними й двома щоглами "Еренджі" — передньою вищою, а задньою нижчою. Він знав тільки один-єдиний плавучий світ — білу "Еренджі". А отже, без крихти сумніву, це й є "Еренджі", а на ній він знайде свого укоханого Шкіпера! Якщо "Еренджі" можуть воскресати, то й Шкіпери можуть. І Джеррі, сповнений глибокої віри в те, що на палубі цього білого плавучого світу знайде живісінькою, при своєму тілі й

двох ногах, ту голову, яку востаннє бачив мертвою на колінах у Башті, побрів у воду глибше й глибше, а тоді поплив.

То було велике зухвальство, бо, зважившись пливати морем, він порушив одне з найбільших, найтяжчих табу, відомих йому. У його словнику не було слова "крокодил", але в пам'яті в нього, не менш значущий, ніж слово, зберігався грізний образ пливучої колоди, що була не колодою, а живою істотою, вміла плавати по воді й під водою, виповзати на берег, мала страшенні зуби, величезне черево й означала певну смерть для кожного собаки, що потрапить у воду.

Однак Джеррі, порушуючи табу, не боявся. То тільки людина може одночасно зазнавати двох почуттів і перемагати страх відвагою. Джеррі, пливучи, знав тільки одне: що він пливе до "Еренджі", до Шкіпера. За мить перед тим, як відштовхнувся лапами від дна й поплив, він ще тямив, яке страшне табу навмисне порушує. Та зважившись і кинувшись плисти, він ніби покотився з гори, і думкою, і серцем пам'ятав одне: що він пливе до Шкіпера.

Не бувши дуже досвідченим плавцем, він напружував усю силу й без упину скавулів, виливаючи так свою любов до Шкіпера, що, безперечно, був на борту білої яхти за півмилі від берега. І та пісенька любові, змішаної з тривогою, долетіла до вух чоловіка й жінки, що спочивали в шезлонгах під тентом; бистроока жінка перша розгляділа на воді золотаво-руду голову Джеррі й гукнула:

— Спусти човна, Мужу! Там собачка. Треба його витягти, бо потоне.

— Собаки не так легко тонуть, — відповів той, кого названо Мужем. — Допливе й сам. Але де міг узятись тут собака... — він підніс до очей морського бінокля, хвилюк придивлявся, тоді докінчив: — Та ще й собака білих людей!

Джеррі загрибав лапами воду й невпинно плив уперед, не спускаючи з очей яхти, що все ближчала й ближчала, коли раптом почув небезпеку. Кара за порушення табу не забарилась. До нього рухалась пливуча колода, що була не колодою, а живою згубою. Частина її видніла над водою, і поки вона поринула, Джеррі помітив, що вона чимсь не така, як живі пливучі колоди, відомі йому.

Потім щось черкнуло повз нього, а він зустрів його гарчанням та замахом передніх лап. А воно так мотнуло хвостом, аж збило на воді вир, що обкрутнув і Джеррі. То була акула, а не крокодил, і вона не сахнулася б так злякано, якби не була сита, зжерши недавно здоровезну морську черепаху, занадто стару й немічну, аби втекти.

Хоча Джеррі вже не бачив акули, однак відчував, що та істота, знаряддя смерті, десь поблизу. Не бачив він і спинного плавця, що виринув позаду й наздоганяв його. Зате він почув, як ляснуло один за одним кілька пострілів з яхти, а ззаду в нього пролунав панічний сплеск. І все. Небезпека зникла, і він забув за неї. Він навіть не пов'язав її зникнення з пострілами. Він не знав і ніколи не дізнався, що чоловік, якого всі називали Гарлі Кененом, а "Мужем" — жінка, яку він звав "Жоною", власник трищоглової яхти "Аріель", урятував йому життя, всадивши акулі під спинний плавець кулю з рушниці калібру тридцять-тридцять.

Зате він мав дуже скоро познайомитись із самим Гарлі Кененом, бо то Гарлі

Кенена, обв'язаного ливною під пахви, двоє матросів спустили з високого борту "Аріеля", і він ухопив за в'язи рудого ірландського тер'єра, що навіть не подивився на нього, а задирав голову вгору, ставши у воді сторч, і жадібними очима шукав серед цілого ряду обличч понад поруччям одне-єдине обличчя.

І коли його поставили лапами на палубу, він не затримався, щоб подякувати, а відразу інстинктивно струснув із себе воду і заметався по палубі, шукаючи Шкіпера. Чоловік і жінка, побачивши те, засміялись.

— Він неначе ошалів із радості, що його врятували, — зауважила місіс Кенен.

Містер Кенен відповів:

— Та ні. У нього, певне, якийсь гвинтик загубився. Знаєш, як ото буває, що коліща сприсне із заскочки. Він, мабуть, не може спинитись, поки не вибігається.

А Джеррі тим часом пробіг із корми на прову понад лівим бортом, тоді вернувся назад понад правим, крутячи обрубок хвоста й приязно всміхаючись до численних двоногих богів, що траплялись йому дорогою. Якби він був здатний до таких абстрактних міркувань, він би дивом здивувався, що білих богів так багато, їх було принаймні тридцятєро, не рахуючи ще інших богів, не білих і не чорних, однак двоногих і одягнених, а отже, безперечних богів. Знов же, якби він умів так узагальнювати, то відзначив би собі, що все ж таки не всіх білих богів поглинуло небуття. А так він тільки бачив те, ніяк про нього не думаючи.

Проте Шкіпера не було ніде. Джеррі стромляв писок у баковий люк, у кубрик, де двоє кухарів-китайців заджерготіли до нього незрозумілою мовою, у люк кают-компанії, у світловий люк машинного відділення, звідки вперше зроду почув запах бензину й мастила; але Шкіперового запаху, скільки не бігав, скільки не нюшив, не дочув ніде.

На кормі, біля стерна, він був би сів і гірко завив із розчарування, якби до нього не озвався один білий бог, очевидно, високого рангу, в уніформі й білому парусиновому кашкеті із золотим гаптуванням. Джеррі, як чемний собака, всміхнувся, лагідно прищулив вуха, закрутив хвостиком і підійшов ближче. Рука того великого бога простяглась погладити його по голові, коли враз до них долетів жіночий голос, що в його тоні Джеррі, хоча й не зрозумів жодного слова, відчув наказ. І справді, бог у білому із золотом зразу відсмикнув руку, що вже трохи не торкалась до Джерриної голови, виструнчився і, показуючи рукою та спонукаючи словами, про значення яких Джеррі міг тільки здогадуватися, спрямував його до тієї, що сказала так владно:

— Пошліть його, будь ласка, до мене, капітане Вінтерсе.

Джеррі завихлявся всім тілом, радий слухатись наказу, і був

би охоче підставив голову під руку, що простягалась його погладити, якби не спинило його щось незвичайне в жінці, не таке, як у всіх. Не добігши до неї, він відскочив назад, вискалив зуби й загарчав, коли вітер шарпнув назустріч йому пелену її спідниці. Доти він не бачив жодної жінки, крім голих тубілок. І ця спідниця, що лопотіла на вітрі, наче вітрило, нагадала йому грізного грота "Еренджі", що перелітав у нього над головою, ляскаючи та грюкаючи блоками. Голос у жінки був лагідний і облесливий, та страшна спідниця й далі лопотіла на вітрі.

— Дурненький ти песику! — засміялася жінка. — Я ж тебе не вкушу.

А її чоловік сягнув сильною, впевненою рукою й притяг Джеррі до себе. Джеррі аж закрутився в екстазі під пестливим дотиком бога й лизнув його руку рожевим язиком. Тоді Гарлі Ке-нен підштовхнув його до жінки, що звелася в шезлонгу, нахилилась уперед і заклично простягла обидві руки. Джеррі послухався. Він підступив ближче, прищуливши вуха й усміхаючись; та не встигла вона торкнутися до нього, як вітер знову шарпнув спідницю, і він відскочив, загарчавши.

— Він не тебе боїться, Вілло, а твоєї спідниці, — сказав Ке-нен. — Може, він зроду ще не бачив спідниці.

— Ти хочеш сказати, — відмовила Вілла насмішкувато, — що людожери на Малейті держать расові псарні й ведуть племінні реєстри? Адже цей собачий зайдисвіт — такий безперечний ірландський тер'єр, як наш "Аріель" — шхуна з орегонського кедру.

Гарлі Кенен засміявся, погоджуючись. Засміялась і Вілла, і Джеррі, зрозумівши, що це двоє щасливих богів, усміхнувся теж.

Він уже самохіть підійшов до богині: його надив запах тальнової пудри та інші, слабкіші запахи, що їх він уже був натрапив на березі. Та на лихо пасат знову залопотів спідницею, і Джеррі знову сахнувся назад, одначе не так далеко, і найжачився менше, і вже не загарчав, а тільки трохи вискалив зуби.

— Він боїться твоєї спідниці, — наполягав Гарлі. — Глянь на нього! Він хоче підійти до тебе, а спідниця його відстрашує. Ось підтич її під себе, щоб вона не метлялась, і побачиш.

Вілла послухалась, і Джеррі обережно підійшов, підставив голову їй під руку й завихляв боками, а сам почав обнюхувати її

ногу в панчосі й черевіку і зразу впізнав той самий запах, що й на стежках занепалого селища.

— Твоя правда, це, безперечно, собака європейської породи, вирощений білими людьми, — сказав Гарлі. — У нього є своя історія. Він зазнав дивовижних пригод, і якби вмів говорити, ми б багато днів слухали, мов заворожені. Будь певна, він не завжди жив серед чорношкірих. Випробуймо-но його на Джонні.

Кенен підкликав тубільця Джонні, якого дав їм тимчасово урядовий комісар британських Соломонових островів у Тулагі — звісно, не задля товариства, а як лоцмана й провідника. Джонні підійшов, осміхаючись, і поведінка Джеррі відразу змінилась. Його тіло під рукою у Вілли Кенен напружилось, він покинув Віллу й сторожко рушив до чорношкірого. Джеррі вже не прищуплював вух і не всміхався приязно, оглядаючи Джонні та обнюхуючи його ноги, щоб запам'ятати про всяк випадок. Украй зухвало й не надто пильно обстеживши тубільця, він вернувся до Вілли.

— А що я казав? — зрадів її чоловік. — Він розрізняє расу. Це собака білих людей, умисне привчений до цього.

— Далєбі, я знаєш цей собака, — озався Джонні. — Я знаєш його тато й мама. Великий білий пан містер Гегін у Меріндж, там у нього живе і його тато й мама.

Гарлі Кенен уражено вигукнув:

— Авжеж! Комісар мені розповідав. "Еренджі", що її захопили в Сомо, відпливла у свій останній рейс із Мерінджу. Джонні впізнав у цьому собаці ту саму породу, що в Гегінових собак у Мерінджі. Але ж це вже давнє діло. Він тоді, певне, був щенятком. Звичайно, це собака білих людей.

— Але головного доказу ти так і не добачив, — піддражнила його Вілла. — Він же його на собі носить.

Гарлі дуже уважно оглянув Джеррі.

— Незаперечний доказ, — наполягала Вілла.

Кенен оглянув собаку ще уважніше, тоді похитав головою.

— Хоч убий, не бачу нічого такого безперечного.

— А хвіст, — тихенько засміялась його дружина. — Напевне тубільці не втинають хвостів своїм собакам. Скажи-но, Джонні: хіба чорний люди на Малейта рубай хвіст свій собака?

— Не рубай, — погодився Джонні. — Містер Гегін на Меріндж рубай. Далєбі, він рубай цей хвіст.

— Ну, тоді цей песик єдиний zostався живий із "Еренджі", — зробила висновок Вілла. — Ви не згодні, містере Шерлоку Гол-мсе Кенене?

— Вітаю, місіс Шерлок Голмс, — галантно погодився чоловік. — Тепер вам застається тільки довести мене до голови самого Лаперуза. Усі лоції твердять, ніби він склав її десь на цих островах.

Вони й гадки не мали, що Джеррі був близько знайомий із таким собі старим тубільцем Башті, який у ту саму хвилину, лише за кілька миль від них, у Сомо, сидів у своїй очеретяній хатині й замислено розглядав, поклавши на кощаві старечі коліна, те, що було колись головою великого мореплавця, історію чиеї смерті забули вже сини того ватажка, який здобув її.

РОЗДІЛ XXI

Прегарна трищоголова шхуна "Аріель", що перебувала в кругосвітньому плаванні, вже рік як залишила Сан-Франциско, коли Джеррі потрапив на неї. Як світ, та ще й світ білих богів, вона здалася йому не зрівнянна ні з чим. Адже вона була не маленька, як "Еренджі", і не забита вся, від прови до корми, на палубі й під палубою, чорношкірим поріддям. Єдиний чорношкірий, якого Джеррі застав на судні, був Джонні, зате двоногих білих богів на просторій шхуні було повно.

Він зустрічав їх усюди: вони стояли біля стерна й на дозорному посту, мили палубу, начищали мідяні частини, лазили на щогли, тягли шкоти й фали гуртом по півдесятка душ. Але вони не були всі рівні. Джеррі дуже скоро зрозумів, що в небесній ієрархії "Аріеля" білі боги, які поралися біля вітрил та іншої суднової роботи, стояли куди нижче за капітана і двох його вбраних у біле із золотом помічників. А ті, своєю чергою, були нижчі за Гарлі Кенена й Віллу Кенен, бо Гарлі Кенен, як хутко побачив Джеррі, наказував їм. Та одного він так і не добрав ніколи, а саме — котрий бог на "Аріелі" найвищий з усіх. Він так і не дізнався, чи Гарлі Кенен владарює над Віллою, чи Вілла Кенен над Гарлі. А втім, він не міг сягати думкою аж так далеко, тож і не пробував

дізнатись. Джеррі, не замислюючись, визнав, що вони панують над світом удвох. Жодне з них не було вище за другого. Вони правили разом, як рівні, а решта всі схилялися перед ними.

Це неправда, що над серцем собаки панує той, хто його годує. Ні Гарлі, ні Вілла не годували Джеррі, і все ж він саме їх обрав своїми хазяями, саме їх полюбив і їм захотів служити, а не стюардові-японцеві, що весь час давав йому їсти. Власне, Джеррі, як і всі собаки, вмів розрізняти того, хто тільки дає їжу, і того, кому вона належить. Тобто він підсвідомо знав, що не тільки його їжа, а й їжа всіх на судні походить від цих чоловіка й жінки. Це вони годували всіх і правили всіма. Нехай капітан Вінтерс віддавав накази матросам, але сам капітан одержував накази від Гарлі Кенена. Джеррі був певен цього й поводився згідно з цим, хоча це ніколи не спадало йому на думку свідомо.

І так само, як він звик робити все своє життя, як було з містером Гегіном, із Шкіпером і навіть із Башті та головним чаклуном Сомо, так і тут він уважав себе за власність найвищих богів, а від нижчих приймав відповідні знаки пошани. Як Шкіпер на "Еренджі" чи Башті в Сомо оголошували табу на нього, так і чоловік та жінка на "Аріелі" захищали його своїми табу, їжу Джеррі одержував від Сано, стюарда-японця, і тільки від нього. Жоден матрос у вельботі чи катері не смів почастивати його хоч би шматочком сухаря, ані кликнути побігати берегом, та й Джеррі не смів прийняти такого частування чи запросин. І взагалі їм не дозволялося ніякого панібратства — ні гратися з ним, ні підкликати його свистом на палубі.

Джеррі, своєю натурою схильному визнавати одного хазяїна, те припало якраз до смаку. Звісно, були й певні градації, і ніхто не відчував їх тонше й виразніше за самого Джеррі. Скажімо, обом поміщикам дозволялось привітати його словом "Агов!" чи "Здоров!" або навіть приязно погладити по голові. Капітан Вінтерс міг собі дозволити вже більше панібратство: м'яти йому вуха, просити: "Дай лапу", чухати йому спину й навіть хапати за щелепу. Однак тільки-но на палубі з'являлись Гарлі й Вілла, капітан відразу відпускав його до них.

Що ж до пустощів, буйних і розкішних пустощів, то на всьому судні тільки самому Джеррі дозволялось так пустувати з цими чоловіком і жінкою, і тільки їм Джеррі дозволяв так пустувати з ним. Будь-яку витівку, що спадала на думку Віллі Кенен, він сприймав із нестямною радістю. Вона вивертала йому вуха, щоб стирчали вгору, і примушувала сидіти на самих задніх лапах, а передніми безпорадно махати в повітрі задля рівноваги, і пустотливо дмухала йому в писк. А Гарлі Кенен, коли Джеррі солодко спав на краю Вілліної спідниці, дошкуляв йому тим, що легенько торкав шерсть між пальцями. Від прикрого лоскоту Джеррі вві сні дригав лапами, а врешті прокидався, і обоє, чоловік і жінка, сміялися з нього, аж заливались.

А вечорами на палубі, коли Вілла ворушила пальцями під укриталом, на якому він лежав, немов то підповзав якийсь невідомий ворог, Джеррі удавав, ніби його справді піддурено, і перевертав усю Вілліну постіль, шалено насакаючи на того ворога, хоча добре знав, що то тільки її нога. Вілла то захлиналася реготом, то зойкала напівзлякано, коли його зуби майже діставали до її ноги, а врешті хапала його в обійми

й сміялась йому просто в вуха, прищулені з утіхи й любові. Хто ще на цілому "Аріелі" насмів би таке витворяти з богининою постіллю? Правда, Джеррі ніколи не спадало на думку спитати себе про те; і все ж він чудово розумів, якої виняткової ласки заживає.

Ще одну зі своїх улюблених витівок Джеррі відкрив випадково. Якось раз він, пориваючись до Вілли, так сильно тицьнувся їй в обличчя своїм твердим писком, що вона аж відсахнулась і зойкнула. А коли так ненароком сталося ще раз, він уже затамив, чого можна цим добитись; і потім, коли Вілла, бавлячись із ним, розпустується аж занадто, вже навмисне тикався їй писком в обличчя, примушуючи відхиляти голову назад. А ще згодом Джеррі переконався, що як уперто штовхати Віллу раз за разом, вона врешті здасться, вхопить його в обійми й заворкоче тихенько йому у вуха; і відтоді він частенько домагався такої втіхи.

Правда, у тій любовній грі його ніжному носові діставалося куди більше, ніж її щокам чи підборіддю, але навіть біль здавався йому солодким. Адже то були жарти, чистісінькі жарти, та ще й любовні, отож такий біль був для нього щастям.

Усі собаки потребують бога. Джеррі пощастило дужче, ніж більшості собак: він знайшов собі аж двох богів, чия любов до нього була більша, ніж їхня влада над ним. Хоч як погрозово тикався він писком у щок укоханої богині, та насправді він радніше вилив би всю кров зі свого серця, переповненого любов'ю, ніж завдав би їй болю. Він жив не задля їжі, не задля притулку, не задля тепленького місця між чорними прірвами, що оточують життя. Він жив для любові. І вмер би за любов так само радо, як і жив для неї.

У Сомо його спогади про Шкіпера й містера Гегіна зблякли не хутко, бо життя в людожерському селищі не задовольняло його. Там було замало любові. Адже лиш нова любов може стерти з пам'яті давню любов чи то біль від її втрати. А на "Аріелі" те відбулося дуже скоро. Джеррі не забув Шкіпера й містера Гегіна. Але він згадував їх уже не з такою гострою, пекучою тугою. І згадки ті ставали чимраз рідші, й у снах Шкіпер та містер Гегін з'являлись йому рідше, хоча снів Джеррі, як усі собаки, часто і яскраво.

РОЗДІЛ XXII

"Аріель" неквапно плив на північ понад завітряним узбережжям Малейти, буйно-барвистою лагуною між берегом та зовнішніми рифами, потикаючись у такі вузькі, захаращені кораловими скелями протоки, що капітан Вінтерс запевняв, ніби на голові в нього щодня прибуває по тисячі сивих волосин, і кидаючи якір біля кожного обмурованого острівця на зовнішніх рифах та кожного мангрового болота на великому острові, де можна було сподіватися дикунських осель. Бо Гарлі й Вілла Ке-нени нікуди не поспішали. Аби подорож була цікава, а чи довго вона триватиме, про те вони не дбали.

За той час Джеррі засвоїв нове назвисько — чи, краще сказати, цілу низку нових назвиськ. Так було через те, що Гарлі Кенен дуже не любив перейменовувати будь-що.

— У нього ж, мабуть, було ім'я, — доводив він Віллі, — Гегін, певне ж, якось назвав його, перше ніж віддати на "Еренджі". Тож хай і лишається безіменний, поки ми

прибудемо до Тулагі й дізнаємось, як його справді звали.

— "Що ім'я?" — зачитувала Вілла насмішкливо.

— Усе, — відрубав чоловік. — Ось уяви собі, що ти сама зазнала аварії, і твої рятівники називають тебе "місіс Рігс", "панна де Мопен" чи навіть просто "Топсі". Або уяви, що мене називають Бенедіктом Арнольдом, або Юдою, або... або... Аманом. Ні, хай лишається безіменний, поки ми не дізнаємось його справжнього назвиська.

— Але ж треба якось його називати, — ще заперечувала Вілла. — Я не можу думати про нього, ніяк не називаючи.

— Ну, то називай щодня по-різному. Сьогодні клич його Пес, а завтра Містер Пес, а післязавтра — ще як-небудь...

І Джеррі скорше з інтонації, з наголосу та з обставин здогадувався, що то його кличуть такими назвиськами, як Пес, Містер Пес, Пригодник, Надійний, Співунчик, Безіменний, Палке Серце. І ще багато назв придумала йому Вілла. А Гарлі кликав його так: Справжній Пес, Непідкупний, Кремінець, Ану Ще, Золотий Гріх, Морський Сатрап, Німрод, Бісик, Левожер. Одно слово, вони ніби навзаводи вигадували йому нові й нові наймення, щоб він не тик до жодного. А Джеррі хутко навчився розпізнавати ці назвиська не стільки по звуках, скільки по тому почуттю, з яким їх вимовляли. Він уже й не згадував, що його колись кликали Джеррі, і визнавав за своє ім'я будь-яке ласкаве слово.

Велике розчарування (якщо цим словом можна назвати не-усвідомлену невдачу) спіткало його, коли він спробував розмовляти. Ніхто на судні, навіть Гарлі й Вілла, не знали мови Наласу. І весь багатий словник Джеррі, все його вміння ним користуватись, що піднесло б його над усіма собаками як справжнє диво, на "Аріелі" не придалися ні на що. Люди на судні не розуміли, ба навіть не здогадувалися про існування тієї стенографічної мови з гарчання та чмихання, що навчив його Наласу і що її тепер, коли Наласу не стало, у цілому світі знав тільки один Джеррі.

Марно пробував він звертатись нею до богині. Сівши перед нею й поклавши голову їй на руки, він подовгу промовляв до неї, але ні разу не домігся й слова відповіді. Тихеньким повискуванням, чмиханням, гарчанням він пробував розказати їй щось про себе. І вона аж мліла зі співчуття, і нахиляла вухо до його писка, майже вкриваючи собаку своїми запашними косами; однак не могла дорозуміти нічого з його мови, хоч серцем чула, чого він хоче.

— їй-богу, Мужу, наш Пес говорить! — вигукнула вона. — Я бачу, що він говорить. Він розказує мені про себе. Якби я тільки могла зрозуміти, я б уже знала всю історію його життя. Ось якраз тепер, цю мить він її відповідає, а мої недотепні вуха нічого не можуть добрати.

Гарлі сприйняв її слова скептично, а тим часом її жіноча інтуїція не схибила.

— Я певна! — переконувала вона чоловіка. — Я тобі кажу, що він розповів би нам про всі свої пригоди, якби тільки ми могли зрозуміти. Ще жоден собака так не говорив зі мною. Це ж ціла повість. Я серцем відчуваю. Часом я майже розумію, що він розповідає про радість, про любов, про бойовий запал. А то в ній чути гнів, біль, образу,

відчай, смуток.

— Авжеж, — спокійно погоджувався Гарлі. — Собака білих людей, потрапивши серед людожерів Малейти, мусив зазнати всіх цих почуттів; і, звісно, біла жінка, Жона моя рідна, люба Вілла Кенен може уявити собі почуття собаки і вчути у звичайному вищанні та чмиханні розповідь про них, не здогадуючись, що то тільки чарівні домисли її ніжної, чуйної душі. Пісня морська, що у мушлі дзвенить... Дурниці. Ми самі творимо ту пісню і вкладаємо її в мушлю.

— І однаково...

— Авжеж, однаково, — лагідно урвав він. — Однаково твоя правда. Надто коли ти найдужче помиляєшся. Не в навігації, звісно, не в таких справах, як таблиця множення, де тверді кремінці реальності позначають шлях нашого судна між морських скель і мілин; зате в усьому іншому твоя правда, бо ти володієш найвищою з усіх істин — інтуїтивною істиною.

— Смійся, смійся з височини своєї чоловічої мудрості, — відказала Вілла. — Але я знаю... — вона замовкла, шукаючи переконливіших слів, але так і не знайшла їх, а швидким рухом приклала руку до серця, вказавши на авторитет, сильніший за всякі слова.

— Згоден, згоден, — весело засміявся він. — Це ж якраз те, що я сказав. Наше серце майже завжди може перемогти голову, і найкраще те, що воно завжди має рацію, незважаючи на факти, які доводять, що воно здебільшого помиляється.

Гарлі Кенен не вірив і ніколи не повірив у запевнення своєї дружини, ніби Джеррі розповідає про себе. Усе своє життя, до останнього дня, він вважав, що це Віллина сентиментальна, поетична вигадка.

Однак Джеррі, чотириноге створіння, гладенький ірландський тер'єр, мав мовний хист. Якщо він і не годен був навчити когось говорити, то сам навчитися міг. Швидко, без зусиль, хоча його, властиво, не вчили, він почав засвоювати мову, що панувала на "Аріелі". На жаль, то не була приступна для собаки мова з гарчання та чмихання, як та, що винайшов Наласу. І Джеррі, розуміючи багато того, що говорилося на "Аріелі", сам не міг висловити нічого. Він знав принаймні три імені богині: "Вілла", "Жона" й "Місіс Кенен", — бо чув, що її називали і так, і так, і так. Але сам він не міг вимовити жодного з них. То була цілком мова богів, що нею здатні говорити тільки боги, не така, як та, що винайшов Наласу й що була чимсь середнім між мовою богів і мовою собак, а отже, нею бог і собака могли порозуміватися.

Так само Джеррі засвоїв численні імена головного бога-чоловіка: "Містер Кенен", "Гарлі", "Капітан Кенен" і "Шкіпер". І тільки застаючись на самоті з ними обома, він чув, як богиня озивалась до бога: "Мужу", "Чоловіченьку", "Мій Терплячий", "Любий", "Коханий" і "Моя Втіхо". Але ніяким побитом не міг він вимовити ні цих імен бога, ні всіх численних імен богині. А тим часом ще недавно, коли ніч була тиха і вітер не шелестів у деревах, він міг чмиханням кликати Наласу ніби на ім'я.

Якось богиня, схилившись над Джеррі так, що її волосся, ще не просохле після морського купання, спадало на нього, і держачи його голову в руках так, що він ледь-

ледь по діставав рожевою стьожечкою-язиком її носа, заспівала йому: "Як назв'ять його — не знаю, та на рожу схожий він!"

Потім ще одного дня вийшло так само, і цей раз вона тихенько проспівала йому над вухом майже всю пісню. Саме серед пісні Джеррі вельми її здивував. Та, правду сказати, не менше він здивував і себе. Ніколи перше він не робив такого свідомо. І тепер зробив несамохіть. Він зовсім не мав наміру це робити. Його просто опанувало бажання і владно примусило вчинити так. Він не міг стриматись, так само, як тоді, коли струшував із себе воду після купання або дригав уві сні лапою, коли йому лоскотали її.

Коли богинин спів, ніжно переливаючись, забринів Джеррі у вухах, йому здалось, наче вона повивається якимсь туманом, а її тиха млосна пісня піднімає його й переносить у якийсь інший світ. Отоді Джеррі зробив дивовижну річ. Він раптом мимохіть сів на палубу, вивільнив голову з її рук і з-під хмари її кіс, задер писок угору і ввесь затремтів та засопів під ритм її пісні. Тоді писок його задерся ще вище, а щелепи розтулились, і з пащі йому полилося мелодійне виття.

Отак Джеррі заробив собі назвисько "Співунчик". Бо Вілла Кенен відразу звернула увагу на цей хист і стала його розвивати. І Джеррі ні разу не ухилився, коли вона сідала, простягала до нього руки й кликала: "Піди сюди, Співунчику!" Він підходив, сідав перед нею, втягуючи ніздрями солодкі пахощі її кіс, тулився головою їй до щок, задирав писок біля вуха в неї і, тільки-но вона заводила тиху пісеньку, майже одразу починав вторувати. Найлегше піддавався він на мінорні мотиви, а вже раз почавши, співав із Віллою доти, доки вона хотіла.

І то таки був справжній спів. Джеррі, зі своїм хистом до мови, хутко навчився стримувати, пом'якшувати виття, щоб воно лунало мелодійно й ніжно. Він навіть умів притлумлювати його майже до шепоту, підносити й стишувати, брати вищі й нижчі ноти, прискорювати й сповільнювати, підлаштовуючи до її голосу.

Джеррі тішився співом майже так, як курець опію тішиться мареннями. Він справді марив — невиразно, туманно марив наяву, з широко розплющеними очима; його оповивало хмарою запашне богинине волосся, а її голос тужив разом із Джеррі-ним, і його свідомість тонула в маревах іншого світу, що приходив до нього зі співу й що був самим співом. Йому згадувався біль, але так давно забутий, що вже й не болючий. Ті згадки не мучили Джеррі, а скорше переймали його солодким смутком, піднімали й відносили з "Аріеля", що стояв на якорі в якій-небудь кораловій лагуні, кудись в отой нетутешній, несправжній Інший Світ.

У такі хвилини він жив серед видив. Йому уявлялось, наче він серед холодної, похмурої ночі сидить на голому пагорбі й виє на зорі, а з темряви, здалеку-здалеку, долинає виття-відповідь. Потім звідусюди, здаля й зблизька, озиваються нові й нові голоси, і ось уже вся ніч лунає голосами його родичів. Бо то вила його рідня. Ніколи не бачивши, не чувши, він усе ж знав тих насельників Іншого Світу.

Наласу, вчивши Джеррі розмовляти гарчанням та чмиханням, умисне звертався до його розуму; а Вілла, сама не здогадуючись, що вона робить, зверталась до його серця,

до схованок спадковості, зачіпала найглибші струни прадавніх спогадів і видобувала звуки з тих струн.

Приміром, перед ним іноді виринали з ночі неясні образи, чи, скорше, тіні, і мчали повз нього, мов привиди, а у вухах йому лунав, ніби крізь сон, гавкіт зграї, що женеться за здобиччю; тоді серце його билось частіше, у ньому прокидався мисливський інстинкт, і лагідне, стримане виття-спів збивалось на нетерпляче скавчання. Голова його опадала з хмари розпущених кіс униз, а лапи починали неспокійно, судомно тіпатись, наче він біг, і враз, за одну мить випавши з дійсності в сон, Джеррі вже мчав і сам серед примарної зграї, охоплений мисливським поривом.

І як, буває, люди жадають опію чи гашишу, так Джеррі жадав тої втіхи, що її зазнавав, коли Вілла Кенен розгортала йому обійми, оповивала його своїми косами й піснею заносила далеко через час і простір, у марення про його прадавню рідню.

Однак не щоразу, коли вони співали вдвох, Джеррі відчував таке. Здебільшого він не бачив видив, його тільки проймали невиразні почуття, сумні й солодкі, ніби тіні спогадів. А часом той смуток навіював йому образи Шкіпера, і містера Гегіна, і Теренса, і Бідці, і Майкла, й усього давно зниклого життя на плантації Меріндж.

— Люба, — сказав якимось Гарлі дружині, коли вона доспівала з Джеррі пісню, — йому дуже пощастило, що ти не дресирувальниця, чи то пак "артистка-дресирувальниця", а то б ви двоє були коронним номером по всіх естрадах і цирках світу.

— Ну й що ж, — відповіла вона. — Я знаю, що він радо виступав би зі мною...

— І це була б вельми незвичайна річ, — докінчив Гарлі.

— А чому?

— Тому що хіба в одному випадку із сотні дресирована тварина любить свою роботу або дресирувальник любить тварину.

— А я гадала, що жорстокість у цьому ділі давно вже відійшла в минуле... — сказала Вілла.

— Так гадають усі глядачі — й у дев'яноста дев'яти випадках із ста помиляються.

Вілла глибоко, з удаваним жалем зітхнула.

— Тоді, мабуть, доведеться відразу зректися такої блискучої й зисковної кар'єри. А все ж як гарно б виглядали афіші з моїм ім'ям величезними літерами...

— "Вілла Кенен — Солов'їне Горло і Співунчик — ірландський тер'єр-тенор", — підказав Гарлі.

І Джеррі, звисивши язик, забігав очима й засміявся разом із ними — хоч він і не знав, чого вони сміються, але з їхнього сміху розумів, що вони раді, а любов до них спонукала його радіти, коли радіють вони.

Бо Джеррі знайшов, і то повною мірою, те, чого жадала його природа, — любов бога. Визнавши, що ці двоє панують на "Аріелі" разом, він любив їх обох; і все ж таки, можливо, через те, що вона проникла найглибше в його серце своїм чарівним голосом, який переносив його в Інший Світ, Джеррі полюбив богиню так, як ще не любив ніколи й нікого, навіть самого Шкіпера.

РОЗДІЛ XXIII

Одну річ Джеррі засвоїв на "Аріелі" дуже рано: що ганяти чорношкірих не дозволяється. Радий догодити й прислужитися своїм новим богам, він скористався з першої нагоди й налетів на тубільців, що припливли пірогою в гості й піднялися на борт судна. Коли Вілла відразу цитнула на нього, а Гарлі владно покликав, він зупинився, зовсім сторопів. Щиро гадаючи, що то він помилився, Джеррі знову став наскакувати на одного тубільця, якого обрав собі за жертву. Тоді Гарлі вже гримнув на нього, і Джеррі підбіг і закрутив хвостом та завихляв боками, ревно благаючи пробачення, а тоді лизнув рожевим язиком хазяїнову руку, що вже ласкаво поплескувала його по голові.

Далі Вілла підкликала його до себе, взяла обома руками за писок, нахилилася до нього і, дивлячись йому в очі, довго й поважно тлумачила йому, що ганяти чорношкірих гріх. Сказала, що він не простий лісовий собака, а родовитий ірландський джентльмен і що собаці-джентльменові не личить кривдити безневинних тубільців. Усе те він вислухав уважно, не кліпнувши очима, і хоч слів не розумів, але, про що йдеться, збагнув добре. Він уже знав із мови "Аріеля" слово "фе!", а вона вжила його кілька разів. "Фе!" для нього означало "не можна", тобто це слово встановлювало табу.

Ну, а коли такий у богів звичай і така їхня воля, то хто він, щоб не коритися їхній владі чи брати її під сумнів? Так міг спитати себе Джеррі. Якщо чорношкірих не слід ганяти, то він їх і не ганятиме, дарма що Шкіпер колись заохочував його до цього. Звісно, Джеррі не міркував так виразно, але по-своєму він дійшов такого висновку.

Любити бога, вважав він, означало служити йому. І Джеррі радий був догоджати богам своєю службою. А наріжним каменем служби для нього був послух. І все ж йому спершу дуже тяжко було не гарчати й не хапати зубами чорні ноги зухвалих тубільців, що мелькали повз нього на білій палубі "Аріеля".

Та він ще мав дізнатися, що цей закон чинний не завжди. Якось Віллі Кенен захотілося скупатись по-справжньому, у текучій прісній воді, і, як нате, чорношкірий лоцман Джонні з Ту-лагі припустився помилки. На карті показано було річку Сулі завдовжки одну милю — не тим, що річка була така коротка, а тим, що жоден білий ще не заходив нею далі. Коли Вілла запропонувала скупатись у річці, її чоловік порадився з Джонні. Той похитав головою.

— Тут нема чорних людей, — сказав він. — Ти не бійся. Лісовий людина живе далеко-далеко.

Отож катер поплив до берега, і там команда порозлягалась у холодку під кокосовими пальмами, а Вілла, Гарлі й Джеррі подалися річкою проти води на чверть милі, до першого підходящого плеса.

— Обережність усе ж не завадить, — сказав Гарлі, вийнявши автоматичного пістолета з кобури й кладучи зверху на купу одєжі. — Може, і нагодиться яка випадкова зграя тубільців.

Вілла забрела по коліна у воду, звела очі до темного склепіння джунглів високо над головою, крізь яке лиш де-не-де пробивалося сонячне проміння, і здригнулась.

— Якраз підхожа декорація для чорного діла, — осміхнулася вона, тоді бризнула на чоловіка холодною водою. Той бурхнувся в річку, доганяючи її.

Джеррі якусь часинку сидів біля одежі й дивився на їхні пустощі. Потім його увагу привернула рухлива тінь величезного метелика, а незабаром він уже винюхував у хащах слід лісового щура. Слід той був не дуже свіжий, Джеррі добре те знав; але в глибинах його ества жили всі спадкові інстинкти, що спонукали його полювати, вистежувати, переслідувати живі істоти — одне слово, гратись у добування поживи, хоч уже багато тисячоліть усе його поріддя годували люди.

Отож, прагнучи виявити здібності, що були вже не потрібні йому, однак ще жили в ньому й просили вияву, він і подався старим слідом лісового щура — нечутною, скрадливою ходою хижака, внюхуючись у слід із безмежною увагою. Та ось той старий слід перетяв інший — свіжий-свіжісінький. Голова Джеррі шарпнулася на той новий слід, немов її смикнули за мотузочок. У ніздрі йому вдарив виразний запах чорношкірого. Це був чужий чорношкірий, бо Джеррі не міг розшукати такого в архівах своєї пам'яті.

Умить забувши лісового щура, Джеррі подався новим слідом. Цікавість і захват гри підганяли його. Він не боявся за Віллу й Гарлі, таке не спало йому на думку навіть там, де чорношкірий, очевидячки, зачувши їхні голоси, постояв довгенько, обмірковуючи, як повестися, і залишив по собі дуже сильний запах. З того місця слід звернув до плеса. Украй пильний, чуйний і напружений, але ще без тривоги, ще тільки граючись у полювання, Джеррі рушив ним далі.

Від плеса часом долинали вигуки й сміх, і щоразу, коли Джеррі їх чув, його на мить проймав радісний трепет. Якби його спитати і якби він умів висловити свої почуття, він би сказав, що найлюбіший з усіх звуків у світі для нього голос Вілли Кенен, а другий по ньому — голос Гарлі Кенена. їхні голоси завжди вкидали його в трепет, нагадуючи про його любов до них і про те, що й вони його люблять.

Але тільки-но, вже близько від плеса, Джеррі загледів чужого чорношкірого, у ньому прокинулася підозра. Бо той поводився не так, як поводяться звичайні тубільці, що не мають лихих намірів. Навпаки, він робив усе так, як той, хто підкрадається, щоб заподіяти лихо. Він припав до м'якої лісової землі й визирав з-за грубого кореня великого дерева. Джеррі наїжачився й теж припав до землі, стежачи за ним.

Раз чорношкірий був підніс рушницю до плеча; але в ту мить почувся гучний плюскіт води й сміх, і його жертви, що й не здогадувалися про небезпеку, очевидно, зникли з поля його зору. Озброєний він був не застарілим снайдером, а цілком сучасним магазинним вінчестером і, видно, вмів стріляти від плеча, а не від кульші, як більшість малейтян.

Незадоволений своєю позицією за деревом, тубілець спустив рушницю й підповз ближче до плеса. Джеррі покрався за ним, припадаючи до землі так низько, що голова його, витягнена поземно вперед, була нижче, ніж плечі, які химерно випиналися горбом над усім тілом. Коли чорношкірий спинявся, застигав на місці й Джеррі. А як чорношкірий рушав далі, рушав за ним і Джеррі, тільки швидше, і відстань між ними

коротшала. І весь час шерсть на в'язах і плечах у нього їжачилась хвилями люті й гніву. Це вже був не золотавий песик із прищупленими вухами й ласкавим язичком, не Співунчик в обіймах у своєї богині, що виспівував прадавні спогади, повитий хмарою її волосся, а чотириногий боець, іклатий убивця, готовий роздирати й нищити.

Джеррі збирався напасти, тільки-но підповзе досить близько. Він забув про табу, яке забороняло ганяти чорношкірих на "Аріелі". У ту хвилину воно зовсім випало з його свідомості. Він знав тільки, що богіві й богині загрожує лихо й заподіяти його хоче оцей чорношкірий.

Він підкрався до тубільця вже так близько, що вирішив стрибати, коли той звівся й почав підносити рушницю. Ще приклад не торкнувся до плеча, як Джеррі стрибнув — швидко, та все-та-ки зовсім нечутно, і чорношкірий таки не чув нічого, аж поки не впало йому на плечі щось важке, мов камінь із пращі. І в ту саму мить Джерріні зуби вгородилися йому в потилицю, але занадто низько, де грубі плечові м'язи прикривали хребет та ікла не могли дістати до спинного мозку.

З несподіванки тубілець навмання сіпнув пальцем за курок і нестямно вереснув. Повалений ницьма, він перевернувся на спину і зчепився з Джеррі, що вже роздер йому зубами вилицю та щоку й пошматував вухо, бо ірландські тер'єри мають звичку кусати часто й швидко, а не впинатися зубами намертво, як бульдоги.

Коли надбіг Гарлі Кенен, голий, як Адам, і з пістолетом у руці, він побачив, що собака й людина, сплівшись у двобої, качаються й розривають лісову підстилку. Чорношкірий із геть закривавленим обличчям обома руками душив Джеррі за шию, а пес харчав, задихався, гарчав і відчайдушно дряпав його задніми лапами. На них були вже не щенячі кігтики, а міцні пазури й тверді, сильні м'язи дорослого пса, і вони лишали на голих грудях і животі довгі червоні смуги, аж урешті тубілець спереду весь облився кров'ю.

Гарлі Кенен не важився стріляти, так тісно вони сплелися. Він підступив ближче й стукнув чорношкірого колодочкою пістолета по голові. Приголомшений тубілець розціпив пальці, і звільнений Джеррі відразу рвонувся йому до горла, та Кенен устиг спіймати собаку за в'язи, крикнув на нього, і він відскочив назад. Він ще довго аж трусився з люті й грізно гарчав, хоча й зиркав угору, прищуплював вуха та крутив хвостиком щоразу, коли Гарлі промовляв: "Молодця, песику! Молодця!"

Джеррі знав, що "молодця" — це похвала, і з того, що Гарлі кілька разів повторив це слово, зрозумів, що прислужився своєму богові, і прислужився добре.

— Ти знаєш, цей злидень хотів нас забити, — сказав Гарлі дружині, що підійшла, натягуючи на себе одяг. — Так зблизька, менш як за п'ятдесят футів, він би не схибив. Поглянь на його вінчестер. Це тобі не якась допотопна фузія. А хто має таку рушницю, той, певне, вміє й стріляти з неї.

— Але чого ж він нас не повбивав? — спитала Вілла.

Її чоловік показав на Джеррі. Вона зрозуміла, й очі її засяяли.

— Невже... — почала вона.

Гарлі кивнув головою:

— Атож. Співунчик не дав.

Він нахилився, перевернув безвладного тубільця долілиць і побачив пошматовану потилицю.

— Ось куди він учепився зразу, а в нього, певне, палець уже був на курку, і цілився він у тебе й у мене — спершу, мабуть, у мене, — коли Співунчик поламав його плани.

Вілла майже не слухала чоловіка, бо вже обіймала Джеррі, називала його золотим песиком і вгамовувала його гарчання та пригладжувала ще найжачену шерсть.

Та коли чорношкірий заворушився, кволо звівся й сів, Джеррі загарчав знову й почав рватися до нього. Гарлі витяг з-за пояса в тубільця ніж і спитав:

— Як твій звати?

Та чорношкірий ніби й не чув. Він не спускав зачудованих очей із Джеррі. Помалу в голові йому трохи проясніло, він збагнув, що сталось, і усвідомив, що оця невелика кремезненька звірина зіпсувала йому все полювання.

— Далєбі, цей собака багато напсуй мені, — вишкірився він до Гарлі. Тоді полапав рани на потилиці й обличчі, а очима пересвідчився, що білий пан уже заволодів його рушницею.

— Ти давай сюди мій стрільба, — зухвало сказав він.

— Я давай тобі трах по голова, — відказав Гарлі, а тоді обернувся до Вілли. — Це не звичайний малейтянин. По-перше, де б він тут узяв таку рушницю? Потім завваж, яка сміливість. Він же напевне бачив і судно, і наш катер на березі. І все ж наважився добути наші голови й утекти з ними в джунглі.

— Як твій звати? — знову спитав він. Однак не почув тубільцевого ймення, аж поки не надбігли захекані Джонні з матросами. Коли Джонні вгледів спійманого, очі йому аж загорілись, і він збуджено заговорив до Кенена:

— Ти давай мені цей хлопець. Еге? Ти давай мені цей хлопець?

— Так навіщо він тобі?

Джонні відповів не одразу, а тільки тоді, як Кенен сказав, що хоче відпустити тубільця, бо той, мовляв, нічого лихого не зробив. Тоді Джонні бурхливо запротестував:

— Ліпше ти вези цей хлопець до Тулагі, урядовий дім. Урядовий дім давай тобі два по десять фунт. Він дуже-дуже поганий цей хлопець. Він звати Макавао. Дуже-дуже поганий. Він Квін-сленд хлопець...

— 'Кий біс Квінсленд? — перебив його Кенен. — Він живе там?

Джонні похитав головою.

— Він зразу живе Малейта. Давно-давно він вербуйся на шхуна ходи працєю Квінсленд.

— Він повернувся з квінслендських плантацій, — переклав Гарлі дружині. — Розумієш, коли пішло гасло "Австралія для білих", квінслендським плантаторам довелося відіслати назад усіх чорношкірих робітників. Цей Макавао один із них, і то, видно, гарна цяця, коли Джонні правду каже, що за нього призначено двадцять фунтів нагороди. Це велика сума, як за чорношкірого.

Далі лоцман розповів про їхнього полоненого таке: Макавао від самого початку

набув лихої слави. У Квінсленді він відсидів загалом чотири роки ув'язнення за крадіжки, грабунки, замах на вбивство. Коли австралійський уряд відіслав його на Соломонові острови, він завербувався на плантацію Булі — як потім виявилось, з метою роздобути зброю й припаси до неї. За спробу вбити наглядача плантації він дістав у Тулагі п'ятдесят канчуків і рік в'язниці. Вернувшись до Булі відробляти решту терміну, він таки примудрився за відсутності наглядача вбити власника плантації й утекти вельботом.

Із собою він забрав усю зброю та набої, які були на плантації, голову господаря, десятюх робітників-малейтян і двох сан-крістобальців — цих останніх задля того, що вони були береговики й уміли правити човном. Сам Мокавао й десятеро малейтян, будиши лісовиками й не знавши моря, не могли зважитись на довгий морський перехід від Гвадалканару.

Дорогою він напав на маленький острівець Уджі, зняв голову садинокому крамареві, плохенькому метисові з острова Норфолк, що вів свій рід із Піткерну, від самого Маккоя із "Щедрості" [15], і забрав усі товари. Щасливо прибувши на Малейту, він із товаришами, не потребувавши більше сан-крістобальців, постинав їм голови, а тіла їхні з'їли.

— Далєбі, він дуже-дуже поганий, — так докінчив свою розповідь Джонні. — Урядовий дім, Тулагі, з біса радий давай два по десять фунт за цей хлопець.

— Любий мій Співунчику, — проворкотіла Вілла у вуха Джеррі. — Якби не ти...

— ...Твоя й моя голови теліпалися б тепер за плечима в Макавао, що поспішав би джунглями додому, — докінчив за неї Гарлі. — Далєбі, цей собака, він добрячий, дуже-дуже, — додав він жартівливо. — А я ще сварив його недавно за те, що чорношкірих ганяє. А він, бач, зна своє діло краще від мене.

— Якщо тільки хто спробує забрати його в нас... — промурмотіла Вілла, насупившись.

Гарлі кивнув головою на знак згоди.

— А все ж таки хоч одна втіха була б, якби твоя голова помандрувала в джунглі, — всміхнувся він.

— Утіха? — обурено вигукнула Вілла.

— Авжеж, бо й моя б помандрувала з твоєю.

— Рідний мій чоловіче! — прошепотіла вона й підвела на нього раптом затуманені сльозою очі, руками ще обіймаючи Джеррі; а той відчув її зворушення й лизнув свою богиню в запашну щоку рожевою стьожечкою язика.

РОЗДІЛ XXIV

Коли "Аріель" відплив із Малу, що на північно-західному узбережжі острова, Малейта сховалася за морським обрієм — і сховалася для Джеррі вже назавжди. Для нього вона стала ще одним зниклим світом, що в його уявленні запав у те саме небуття, яке поглинуло Шкіпера. Якби він про це думав, Малейта могла б йому уявитися світом із відтятою головою, що лежала на колінах у якогось замисленого чорношкірого бога, безмежно могутнішого за Башті, на чіих колінах лежала Шкіперова висушена й

продимлена голова, і той нижчий бог бентежною думкою намагався випитати, вивідати, вгадати подвійні таємниці простору й часу, матерії й руху над ним, і під ним, і довкола нього, і в ньому, і поза ним.

Та Джеррі про таке не думав, він-бо й гадки не мав про існування таких таємниць. Він просто сприймав як факт, що Малейта була, а тоді зникла. І згадував її так, як згадував сновиддя. Сам він був живий, справжній, матеріальний, мав вагу й розміри, рухався в реальному просторі, серед відчутних речей, — одно слово, він був незаперечне "щось", оточене зникомими тінями й примарами таємничого "ніщо".

Він сприймав свої світи один по одному. Один за одним ті світи звійовались парою, ніби википали під гарячим сонцем, навік западали за морський обрій, ставали несправжні, минуші, мов сновиддя. Цілий людський світ, хоч який тісний і мізерний супроти зоряного всесвіту, був неприступний розумінню Джеррі так само, як зоряного всесвіту не можуть осягнути навіть найвищі зleti людського розуму й уяви.

Джеррі більш ніколи не побачив дикунської Малейти, хоч дуже часто в його сновиддях острів яскраво поставав перед ним, і він знов переживав пробуті на ньому дні — від знищення "Еренджі" та людожерської оргії на березі й до його втечі від розкиданої снарядом хатини та останків Наласу. Ті сновиддя були для нього ще одним Іншим Світом, таємничим, несправжнім і зникомим, як хмари, що пливли по небі, чи райдужні бульбашки, що лопались на поверхні моря. То все було шумовиння, піна, що зникала, коли він прокидався, і не існувала, як уже не існував Шкіпер, що з нього лишилася тільки голова на колінах у Башті, у високій очеретяній хатині. Малейта справжня, матеріальна зникла назавжди, як перше зник Меріндж, як потім зник Шкіпер — обернулась у "ніщо".

Від Малейти "Аріель" поплив на північний захід, до Онтонг-Джави й Тезмену — великих атолів, що мліють в екваторіальній спеці, ледь підносячись над водою серед безмежних обширів південно-західної частини Тихого океану. Від Тезмену шлях судна проліг до гористого острова Бугенвілю. Звідти яхта взяла курс на південний схід і, повільно посуваючись зигзагами проти вітру, обійшла трохи не всі гавані Соломонових островів — від

Шуазелю й Рононго до островів Куламбангри, Вангуну, Павуву й Нової Джорджії. Навіть у пустельній затоці Тисячі Кораблів "Аріель" кидав якір.

І нарешті його якірний ланцюг забряжчав у гавані Тулагі, на острові Флориді, де жив і звідки правив островами урядовий комісар.

До його рук Гарлі Кенен передав Макавао, якого зразу посадили в очеретяну в'язницю, під надійну варту, з кайданами на ногах — ждати суду за свої численні злочини. А лоцман Джонні, перш ніж вернутись на свою службу в комісара, одержав законну пайку з двадцяти фунтової винагороди, що її Кенен порівну розділив між усією командою катера, яка примчала джунглями на поміч йому того дня, коли Джеррі вчепився Макавао зубами в потилицю й примусив мимохіть натиснути курок ненаціленої рушниці.

— Я можу вам сказати, як його звуть, — відповів комісар, коли вони посідали на

просторій веранді його бунгало. — Він із Ге-гінових тер'єрів — того Гегіна, що з лагуни Меріндж. Батька кличуть Теренс, матір Бідці, а його самого — Джеррі. Я це знаю, бо його й називали при мені — ще сліпим щенятком. Навіть більше, я покажу вам його брата, Майкла назвиськом. Він тепер належить капітанові Келлару з "Ежені", що стоїть на рейді поруч вас. Я попрошу Келлара, щоб привіз Майкла на берег. Без сумніву, тільки Джеррі зостався живий із "Еренджі".

Коли я знайду час та достатні кошти, то навідаю ватажка Башті. Ні, не крейсером. Я найму кілька крамарських суден, візьму свою тубільську поліцію та стількох білих добровільців, скількох не зумію відрадити. Ми не бомбардуватимемо очеретяних хатин. Я висаджу десант трохи раніше й обійду Сомо із суходолу, а судна на той час поспіють до селища з моря.

— І на різанину відповісте різаниною? — скептично спитала Вілла.

— На різанину я відповім законом, — заперечив комісар. — Я навчу Сомо закону. Сподіваюся, що ніяких прикрощів не станеться і жертв не буде з жодного боку. Але я заберу голови капітана Ван-Горна та його помічника Боркмана й привезу до Тулагі, щоб поховати по-християнському. І ще я візьму старого Башті за в'язи й примушу посивіти, поки вбиватиму в нього закон та справедливість. Звичайно...

Комісар — аскетичного вигляду чоловік з оксфордським дипломом, літній, вузькоплечий, з утомленими очима й в окулярах, як типовий учений, — знизав плечима:

— Звичайно, якщо вони не послухаються розуму, може бути сутичка, і декому з них і з нас доведеться постраждати. Та однаково, результат буде той самий. Ми втовкмачимо старому Башті, що йому вигідніше, коли голови білих людей зоставатимуться на своїх в'язах.

— А як же ви йому втовкмачите? — спитала Вілла. — Якщо він матиме досить розуму, щоб не битися з вами, а сісти та послухати вашого англійського закону, то ви тільки насмішите його. Він же буде радий-радісінкий, що так дешево відбувся — за свій злочин вислухав лекцію, та й квит.

— Не зовсім так, люба моя місіс Кенен. Якщо він покірно вислухає лекцію, я оштрафую його тільки на сто тисяч кокосових горіхів, п'ять тонн слонових, сто сажнів скойок і двадцять жирних свиней. Якщо ж він не схоче слухати лекції й вирішить відбиватись, тоді я муситиму на свою превелику прикрість, запевняю вас, — по-перше, завдати чосу йому і його племені, по-друге, потрою штраф, а лекцію прочитаю трохи стисліше.

— А що, як він не воюватиме й вислухає лекцію, але штраф платити відмовиться? — допитувалася Вілла.

— Тоді йому доведеться гостювати в мене в Тулагі, аж поки він передумає й погодиться сплатити штраф, та ще й вислухати цілий курс лекцій.

І ось нарешті Джеррі почув з уст Вілли й Гарлі своє давнє назвисько й побачив свого рідного брата Майкла.

— Не кажи нічого, — шепнув Гарлі Віллі, коли вони розгляділи на прові вельбота,

що підходив до берега, червонясто-рудого кошлатого ірландського тер'єра. — Ніби ми нічого не знаємо. І стежити за ними не треба.

Джеррі саме вирив нору в піску, вдаючи, ніби щось там заню-шив, і зразу не помітив Майкла. Захопившись тим ділом, він навіть забув, що це гра, і, радісно чмихаючи, ретельно принюхувався до дна виритої нори, уже такої глибокої, що з неї виглядали тільки задні лапи, крижі та бадьоро задертий догори обрубок хвоста.

Тож не диво, що вони з Майклом не добачили один одного. Майкл, зрадівши такому роздоллю після тісної палуби "Ежені", зразу кинувся гасати берегом, мов несамовитий, ловлячи ніздрями сотні знайомих запахів суходолу, метаючись то в той бік, то в той і незлостиво клацаючи зубами на кокосових крабів, що втікали бокаса до води або спинались дибки й погрозливо виставляли вперед міцні клешні та бризкали піною із своїх стулчастих ротів.

Одначе пологістий піщаний берег був не дуже довгий: він упирався в кострубату стіну мису, і поки урядовий комісар ще знайомив Кененів із капітаном Келларом, Майкл уже примчав по щільному мокрому піску назад. Довкола було стільки цікавого, що він і не помітив Джеррі, в якого тільки задок вистромлявся з нори якраз у нього на дорозі. А Джеррі почув, що він біжить, і тільки-но вискочив задки з нори, як Майкл налетів на нього. Обидва покотились по піску, розлючено загарчавши. Тоді схопились, наїжачились, повискалювали зуби й почали з грізним і гідним виглядом неквапно, напружено обходити один одного півколом.

Та насправді вони лише прикидались і були скорше спантеличені, ніж розгнівані. Бо перед обома враз постав яскравий образ лагуни Меріндж і садиби на плантації. Вони впізнали один одного відразу, тільки не признавалися. Уже не щенята, вони напівсвідомо пишалися дорослою статечністю й намагались виявити її, хоч обох невтримно поривало стрибнути назустріч один одному.

Майкл, не такий бувалий, як Джеррі, і не такий стриманий від природи, перший відкинув ту удавану статечність, радісно заскавчав, завихляв усім тілом, підскочив до брата, спрожогу штовхнувши його в плече, й лизнув у писок. Джеррі так само широко лизнув Майкла і штовхнув у плече; тоді обидва відскочили назад і, аж тремтячи з нетерплячки, втупились один в одного майже з викликом. Джеррі нашорошив вуха, ніби питаючи: "Ну що?", і Майкл так само нашорошив своє здорове вухо — друге, скалічене, зморщене, у нього завжди стирчало кінчиком угору. І зненацька обидва бік у бік гайнули щодуху берегом, усміхаючись один до одного й раз по раз штовхаючись плечами.

— Тепер нема сумніву, — сказав комісар. — Отак самісінько бігають їхні батько й мати. Я багато разів їх спостерігав.

Десять днів пробули Джеррі з Майклом укупі. А потім настала розлука. Майкла вперше привезли на борт "Аріеля", і вони з Джеррі півгодини, щасливі, жирували на білій палубі серед грюкоту й метушні, поки витягали нагору шлюпки, ставили вітрила та піднімали якір. Коли свіжий пасат, нап'явши вітрила, накренив судно й воно зрушило з місця, комісар і капітан Келлар попрощались і рушили до човнів. В останню

мить Келлар спіймав Майкла, узяв його під пахву й сплигнув із ним у корму вельбота.

Віддали кінці; двоє білих чоловіків стояли кожен у кормі свого човна, з чемності не надягаючи кашкетів, хоч тропічне сонце пекло немилосердно, і махали ними на прощання. А Майкл, якому передалося хвилювання, гавкав і гавкав, ніби на собачому святі.

— Попрощайся з братиком, Джеррі, — сказала Вілла на вухо тер'єрові, піднявши його на поруччя й придержуючи руками за боки.

І Джеррі, якого роздирали суперечливі жадання, хоча й не зрозумів її слів, подякував за них, вильнувши боками, на мить обернувшись і мелькнувши рожевим язиком, а тоді вихилив голову за борт, уп'яв очі в Майкла, що хутко даленів у човні, і завив жалібно, так само, як вила колись його мати Бідці на березі лагуни Меріндж, коли він відпливав зі Шкіпером.

Бо Джеррі вже знав, що таке розлука, і тепер не мав сумніву, що розлучається з братом; йому й у голові не мріло, що він колись знову спіткається з Майклом — за кілька років, по той бік світу, у казковій долині далекої Каліфорнії, де вони обидва доживуть свої дні щасливо, в обіймах укоханих богів.

Майкл, ставши передніми лапами на планшир, гавкав до нього спантеличено й запитливо, а Джеррі скавчав, відповідаючи. Богиня заспокійливо стисла долонями його боки, і він обернувся до неї й тицьнувся холодненьким носом їй у щоку. Тоді вона однією рукою пригорнула його до себе, а другу поклала на поруччя — напівстулену, мов біло-рожева квітка, запашну й спокусливу. Джеррі потягся до неї писком. Напіврозтулена рука надила. Джеррі встромив писок в отвір і став залазити ним далі й далі, розпихаючи ніжні, гладенькі пальці.

Утиснувши золотаво-руду морду аж по очі у Вілліну жменю, він завмер, зовсім забув і про "Аріель", що кренився під дужим вітром і виставляв на сонце мідяну обшивку днища, і про Майкла, що вже ледь виднів у човні за кормою. І Вілла також притихла. Джеррі вже знав цю гру, а для неї вона була нова.

Джеррі не ворухився, поки ставало терплячки. Та врешті любов подужала його, і він чмихнув — так сильно, як колись, бувало, чмихав у жменю Шкіперові на палубі "Еренджі". І так само, як колись Шкіпер, богиня радісно засміялася. Вона стисла пальцями Джерріну морду сильніше, аж боляче, а другою рукою притисла його до себе, аж йому забило дух. Та весь час його хвостик щасливо метлявся, а коли вона його відпустила, він прищулив шовкові вуха і, спершу лизнувши її в щоку рожевим язиком, ухопив її руку зубами й легенько, не боляче здавив.

Так для Джеррі зникло Тулагі, і комісарове бунгало на вершку пагорба, і кораблі, об'якорені в гавані, і Майкл, його рідний брат. Він уже звик до таких зникнень. Бо так само зникали, мов марево сновидця, Меріндж, і Сомо, й "Еренджі". Так зникали всі світи, і гавані, і рейди, і лагуни атолів, коли "Аріель" піднімав якір і відпливав за далекий обрій.